

POMERANIA

MIESIĘCZNIK SPOŁECZNO-KULTURALNY | ROK ZAŁOŻENIA 1963 | CENA 7,00 zł | NR 7-8 (588) | LIPIEC-SIERPIEŃ 2024

ROZMOWA
Z ALEKSANDRĄ KOSIOREK,
PREZYDENTKĄ MIASTA GDYNI

KOCEWSCZI GARD
I KASZĘBSKŌ KULTURA

KASZĘBSKŌ JUWERNOTA
GARDU NEPTUNA

Samorząd województwa pomorskiego zakupił

36 nowoczesnych pociągów

które wyjadą na pomorskie tory
do 2026 roku

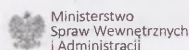
SAMORZĄD
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

Poruszamy Pomorskie

- 3 **Kaszëbskô juwernota gardu Neptuna**
PAŨEL WICZIŃSOCI
- 6 **Kaszëbizna na pierszim placu**
DM
- 8 **Chãtnëch nie felëje**
DM
- 10 **Gdańsk – stolica Kaszubów?**
EWELINA STEFAŃSKA, TATIANA SLOWI
- 12 **Dali! Chùtchi! Mòcni!**
PAŨEL WICZIŃSOCI
- 14 **Jestem z Czajów...**
Z Aleksandrą Kosiorek, prezydentką miasta Gdyni,
rozmawia ANDRZEJ BUSLER
- 17 **Kòcewsczi gard i kaszëbskô kùltura**
DARK MAJKÒWSCZI
- 19 **Kaszëbsczé szpùrë ksädza prof. Jana Walkùsza**
ANA GLÈSZCZIŃSKÓ
- 22 **Kaszëbskô pòbitwa na wiérztë**
RED.
- 24 **Dzień Działających w Kulturze to wydarzenie
potrzebne pomorskiemu sektorowi kultury**
MONIKA CZAJKOWSKA-KOSTKA
- 26 **Autoreklama Hieronima Derdowskiego. Część 2**
TADEUSZ LINKNER
- 32 **Poezja**
JAN WESPA
- 34 **Miejsca z historią: Podgródzie i kościół
św. Ottona w Słupsku**
DANUTA MARIA SROKA
- 37 **Gdyńskim szlakiem. Wielki Kack. Część 2**
ANDRZEJ BUSLER
- 41 **Historyczne dzwony powróciły do Gdańska**
SL
- 42 **Gdańsk mniej znany**
MARTA SZAGŻDOWICZ
- 43 **Pamięci księży pomordowanych w Lasach Piaś-
nickich**
Z Michałem Kowalskim rozmawia DOMINIKA
GŁOWIENKA
- 46 **Kalwaryjka**
PIOTR SCHMANDT
- 50 **Przycieś**
GRZEGORZ ROZKWITALSKI
- 58 **Do bilietu mùszimë sã dopasowac**
Z Michała Gòspòdarczikã gòdò
ŁUKÒSZ ZOŁTKÒWSCZI
- 62 **Tam a nazòt. Part 2**
MATEUSZ BÜLLMANN
- 64 **Kòpac sã z kòniã je wòrt**
Z Arkadiuszã Drawcã gòdò TOMÒSZ FÓPKA
- 67 **Mie sã zdaje, że jò dzysò ùmrzã**
KLEBBÓW MATIS
- 68 **Z Kociewia**
MARIA PAJĄKOWSKA-KENSIK
- 69 **LIST**
- 70 **Moje karasińskie dni (relacja rodziny Heleny
Wałaszewskiej z domu Brzezińskiej)**
- 72 **LEKTURY**
DANIEL KALINOWSKI
- 74 **Z mòcnomòdrima plachcama na skrzydłach**
PD
- 76 **Klëka**
- 83 **Sëchim pākã ùszlë**
TÓMK FÓPKA
- 84 **To nie je w głowã do pòjãcò**
OLGA KUKLIŃSKÓ

Ministerstwo
Spraw Wewnętrznych
i Administracji

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

WOJEWÓDZTWO
POMORSKIE

gdanski
fundusz
promocji
wydawnictw

Numer wydano dzięki dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji. *Niniejsze wyraża jedynie poglądy autora/ów i nie może być utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji*

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pochodzących z Funduszu Promocji Kultury

Zrealizowano ze środków Województwa Pomorskiego

Dofinansowano ze środków Miasta Gdańska

Dofinansowano ze środków Miasta Gdyni

Publikację przedstawił leno pòzdrzaczci àùtora/àùtorów i ni mòże bëc przëjimónò jakno oficjalné stanowiszczë Minystra Bënówëch Sprów i Administracjé

ADRES REDAKCJI

ul. Straganiarska 20-23 / 80-837 Gdańsk
tel. 58 301 90 16 / 58 301 27 31
e-mail: red.pomerania@wp.pl

REDAKTOR NACZELNY

Sławomir Lewandowski

ZESPÓŁ REDAKCYJNY

Dariusz Majkowski (zastępca redaktora naczelnego)
Aleksandra Dziecielska-Jasnoch
(sekretarz redakcji, *Najô Uczba*)
Krystyna Sulicka
Małgorzata Micał
Bogumiła Cirocka
Ludmiła Kucharska
Bogdan Adamczyk (skład graficzny)

KOLEGIUM REDAKCYJNE

Piotr Dziekanowski (przewodniczący kolegium)
Mateusz Bullmann
Andrzej Busler
Ewa Górską
Stanisław Janke
Piotr Lessnau
Wiktor Pepliński
Danuta Pioch
Edmund Szczesiak
Bogdan Wiśniewski

TŁUMACZENIA NA JĘZYK KASZUBSKI

Dariusz Majkowski

ZDJĘCIA NA OKŁADCE

3. Gdańskie Dni Kaszubskie
Fot. Paweł Wiczyński

WYDAWCA

Zarząd Główny Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego
ul. Straganiarska 20-23, 80-837 Gdańsk

DRUK

Drukarnia Waldemar Grzebyta
ul. Kossaka 108, 64-920 Piła

Redakcja zastrzega sobie prawo do skracania
i redagowania artykułów oraz zmiany tytułów.
Redakcja nie ponosi odpowiedzialności za treść
ogłoszeń i reklam.

OD REDAKTORA

„Uważam, że flaga naszego regionu i ważny dla Kaszubów wizerunek gryfa powinny być jasnym przejawem identyfikacji Gdyni z regionem. Tego mi brakowało i absolutnie jest to do zmiany. Wnioskowały o to również osoby ze środowiska Gdyńskiego Dialogu, które na ten wątek są także wyczu-

lone. Gdynia jest częścią Kaszub i Pomorza. To, że mój poprzednik odmawiał wywieszenia flagi regionalnej na gmachu Urzędu Miasta, było dla mnie niezrozumiałe” – mówi Aleksandra Kosiorek, nowa prezydentka miasta Gdyni, w wywiadzie, którego udzieliła Andrzejowi Buslerowi. Wkrótce po tej rozmowie postanowiła działać. Jak informuje nasz redakcyjny kolega, który przeprowadził wywiad z prezydent Gdyni, od kilku tygodni flaga z czarnym gryfem powiewa już nad gdyńskim magistratem. Zapis rozmowy z Aleksandrą Kosiorek prezentujemy na łamach lipcowo-sierpniowej „Pomeranii”.

Tymczasem nad Motławą z okazji odbywających się na przełomie maja i czerwca 3. Gdańskich Dni Kaszubskich flag z czarnym gryfem było tak wiele, że nie sposób było ich zliczyć. Największą wciągnięto na maszt na Górze Gradowej. Mieszkańcy mówią, że była widoczna z najdalszych miejsc w Gdańsku. Wydarzeniom organizowanym w ramach Gdańskich Dni Kaszubskich poświęcamy kilka stron w niniejszym wydaniu „Pomeranii”.

Miłej lektury!

SŁAWOMIR LEWANDOWSKI

PRENUMERATA

Z DOSTAWĄ DO DOMU!

Koszt prenumeraty rocznej krajowej z bezpłatną dostawą do domu: 77 zł. W przypadku prenumeraty zagranicznej: 172 zł. Podane ceny są cenami brutto i uwzględniają 5% VAT.

Aby zamówić roczną prenumeratę, należy:

• dokonać wpłaty na konto:

PKO BP S.A. 28 1020 1811 0000 0302 0129 35 13,

Zarząd Główny Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego
ul. Straganiarska 20-23, 80-837 Gdańsk,
podając imię i nazwisko (lub nazwę jednostki
zamawiającej) oraz dokładny adres

• złożyć zamówienie w Biurze ZG ZKP,

tel. 500 183 832

e-mail: prenumerata@kaszubi.pl

KASZĘBSKŌ JUWERNOTA GARDU NEPTUNA

Nŏwiąkszo kaszëbskŏ rozegracjŏ we Gduńsku w latosym rokù dérowała wnetkã dwa tidzenie. W òbrëmim trzeci edicje Gduńszczi Kaszëbszczi Dniŏw (GKD) turiscë i mieszkańcowie stolëcë Kaszëb mielë leżnosc wżac ùdzël w rozmajitëch wëdarzeniach, bŏ z kŏzdim rokã Biŏro Kaszëbskŏ-Pòmòrszczégò Zrzeszeniŏ mò starã, żebë zbŏgacac a rozkòscerzac kùlturowi bédënk. Tej òkrŏm spŏdlowëch i bëłno znŏnëch lëdzŏm rozegracjŏw, jak Fischmarkt czë Kaszëbë Music Festival, pŏjawiłë sã nowé, czekawé ùdbë.

Ōd 27 maja do 7 czerwińca Kaszëbskŏ-Pòmòrszczé Zrzeszenie fest pŏkŏzało, że Gduńsk téż je kaszëbsczi, a naja tradicjŏ je wŏżnym partã wielékùlturowi juwernotë gardu. 12 dniŏw i 11 rozegracjŏw – na edicjŏ bëła òsobliwë bŏkadnŏ i kŏzdi gwësno mŏgł nalezć cos dlŏ se.

Më zaczãłë fejrowanié projekcjã filmù pŏd titlã „Tam, gdzie ptaki sã farwnë” Fùndacje „Aby chciało się chieć”. W zalë Nŏrodnégò Mòrszczégò Mùzeùm mŏgł òbezdrzec kŏntinuacjã przigŏdŏw mieszkankŏw Warszawë, Pŏlë i Dżej, chtërne tã razã za cël wanŏdzi miałë snŏżã Nordã (piersi film nazëwŏ sã „Tam, gdzie kwitnã malënë”, pŏwstŏł w 2022 rokù i jegŏ akcjŏ dzeje sã na westrzëdnëch Kaszëbach). Ō przërëchtowanim a produkcje filmù òbzërnice mŏglë pŏkŏrbic z reżiserã Piotrã Zatonią.

W tim samym czasie Joanna Gòstkòwskŏ, etnologa a spiëwŏrka (znajemë jã m.jin. z karna „Drësżë”), pŏprowadzëła warkŏwnie ze spiëwù. Ōb czas ùczbŏw w Èuropejszim Centrum Solidarnoscë dzewiãc biãłkŏw a jeden chłŏp cwiczëłë – bez trzë dnie – nad kaszëbsczim tradycyjim repertuarã na spŏdlim piesniŏw nalazłëch w fŏnograficznëch zbiërach PAN, a téż ze spiëwnikŏw przërëchtowŏnëch bez kaszëbszczi etnografŏw a badérŏw fŏkloru XX wiekù. Finałã warkŏwniŏw bëł jich wëstãp na bi-

nie ōb czas pierszégò dnia Kaszëbë Music Festival, ō chtërnym za sztŏt.

Trzeciégò dnia GKD w zalë „Niebo Polskie” Marszŏłkòwsczégò Ùrządu Pòmòrszczégò Wŏjewództwa bëł barŏ zajimny wëklŏd dra Mirosława Rekŏwsczégò, projektanta wzornictwa, pŏd titlã „Rzecz kaszubska. Ō projektowaniu dla ginãcego jëzika”, chtërny tikŏł sã bŏdowaniegŏ kaszëbsczi marci, wëzwëskaniŏ rozmajitëch dzëłŏw kaszëbsczi kùlturë i historie w promŏcje Kaszëb w Polsce i na swiece na spŏdlim dzejaniŏw jinszi regionŏw a krajŏw Èuropë.

30 maja lubŏtnicë Kaszëbsczi mielë barŏ szeroczi wëbiër, bŏ tegŏ dnia KPZ przërëchtowało jãż sztërë wëdarzenia. Pierszim bëło ùroczësté òtemkniãcë Gduńszczi Kaszëbszczi Dniŏw na Gradowi Gòrze, gdzie czŏrno-żŏłtŏ fana ōsta zawieszŏnŏ na nŏwëższim maszce w Gduńsku. Nŏt je dopŏwiedzec, że òbczas GKD na głŏwnëch szasëjach gardu téż pŏwiëwałë kaszëbszczë stanice.

W tim czãdze na gduńszcim òstrowie Ōłowianka bëło ju fùł lëdzy, bŏ dérowŏł pierszi dzëń Kaszëbszczégò Jŏrmarkù. Mŏgł na nim kùpic rozmajitë regionalnë wërobinë, ōd ùtwŏrstwa lëdowëch artistŏw pŏ ceramikã a biżuteriã z jantaru, a téż smacznã jŏdã przërëchtowŏnã bez Kŏła Wieszczi Gòspŏdëniŏw.

Chto tegò dnia ùdbòł so wëbrac sã szpacérã pò szasëje Grobla I, gwësno dozdrzòł wëschtówk przëszëkòwóny bez gduńszci part Institutu Nòrodnj Pamiacë we wespółòbòce z Kaszëbskò-Pòmòrsczim Zrzeszenim, chtërnégò heroją bël Lech Bądkòwsczi – niezwëczajny gazétnik i pisòrz, w zëlniku 1980 roku prasowi rzecznik MKS [Miëdzyzakładowy Komitet Strajkowy] w Gduńszci Òkrãtównie, a dlò naju przede wszëtczim załòzca KPZ. Na 18 dwajãzëkòwëch tòflach (pò pòlskù i kaszëbskù) chronologiczno przedstawioné òstało zëcë a dzejanië legendë kaszëbsczë rësznòtë.

Nen dzeń bël téz zòczãtkã mùzycznégò swiãta, bò na binie, jakò bëła wnetka kòl Bãłticczë Filharmònie wësztãpòwałë kaszëbszczë karna ë artiscë, a tradicyjnë spiëwczë i tuńce przepłòtałë sã z tima barzi dzysdniowima. Tak tej pierszégò dnia Kaszëbë Music Festival mël mòglë òbzerac dwa Karna Piesnie i Tuńca: „Jagòdki” i „Gdańsk”, a téz Juliã Szczipior i Akademiã Głosów Tradicje. Przed ùrmã òbzëròczów swòj debiut miałë bëtniczczë warkòwniów spiëwù, chtërne zaprezentòwałë czile snòzich dokazów pòd przëdnictwã Joanë Gòstkòwsczi. Drëdżi dzeń zachwëcył wësztãpama Rëbacczi Òrkestrë Dãti z Jastarnie, Regionalnégò Karna „Frantówka”, Zofii Mùchòwsczi i téz nowégò, baro òbiecnégò zespòłu, co sã zwie Kapela z Marszu, z rëszną liderkã Mònikã Jakùbk.

I czerwińca Gduńsk òpanowelë rëbòcë z Jastarnie, chtërny przëjachelë òd se na swòjich tradicyjnëch bòtach, pòmòrénkach, zëbë pòkazac inscenizacjã Fischmarktu i rëbackã kulturã przòdë lat. Jak rok w rok òdbëło sã ùroczyłë przëndzenië rëbòków z darënkama w czerënkù Dwòru Artusa, gdzie przedstòwca Gduńska, wiceprezydent Piotr Krëszewsczi, przekòzòł symboliczno klucz do gardu Neptuna

prëdniczce jastarniczégò partu KPZ Marce Gwardzyk i przëdnikòwi KPZ Janowi Wërowińszëmù. Òb całi dzeń na zelińcu kòl gduńszci karaseli mòzna bëło zdrzec na historyczną rëbackã wioskã, wësłëchac òpòwiesców ò dównym zëcym w Jastarnie i òbzerac rëbacczë rzemiãsło.

W pòniedzòłk 3 czerwińca, tj. zarò pò dlëdżim weekendze, òrganizatorzë zabédowelë teatralną czestã, chtërnã pòdòł Teater Zymk ze swòjim kaszëbskòjãzëkòwim widzawiszczã „Proces”, na spòdlim pòwiescë Franza Kafce. Surrealisticzny swiat Józefa K. przëcygnãł na jednã z binòw Teatru Wybrzeże, co sã zwie Stara Apteka, wiele gòsców, chtërny mielë leżnosc pòznac historiã głównégò heroje. Artiscë delë òbzërnikóm wiele do mëszeniô, m.jin. ò reglach żëcégò i ò jegò cwëkù. Widzawiszczë, jaczé òd swòji premiérë (w maju ùszlégò roku) zbiérò bëłné recenzje, pòkôzało, że wòrt je sëgac pò klasyczi swiatowi lëteraturë i przedstawiac je w kaszëbsczim wëdanim.

Pòstãpnégò dnia mòżna bëło doswiadczëc kaszëbsczi bëtnoscë we Gduńsku dzãka szpacéróm, chtërne przërëchtowelë nôleżnicë hewòtnégò partu KPZ – Wójcech Kònkel i Jerzi Nacel. Gduńsk bez całë stalata bëł i wcyg je dlò Kaszëbów przëdnym gòspòdarczim, kùlturalnym a spòlëznòwim centrum. Dlòte wanożacë pò mòlëznie nad Mòtlawã, ji placach, tòrgach i szasëjach, më mielë mòżnotã ùzdrzec dokazë kaszëbskòscë gardu òd strzëdnëch wieków pò teròczasnotã.

Slëdny dzël III Gduńskich Kaszëbsczich Dniów më zrëchtowelë, razã z Kaszëbsczim Institutã i Mùzeùm Gduńską, 7 czerwińca w Dodomie Ùphagena (òddzëłu Mùzeùm Gduńską). W tim placu prof. Cezari Òbracht-Prondzyńsczi, Ëwelina Stefaniškò i Tatiana Slowi òpòwiòdelë ò swòjich badërowaniach i szëkòwónym przez nich w òbrëmim inicjatiwë „Etnotank” rapòrce pòd titlã „Kaszubi w wielkim mieście – formy i specyfika aktywnòsci kaszubskiej w Gdańsku”. Rapòrt, jaczegò spòdlim sã pitania: „Jaczé je òdniesienie gduńczanów do Kaszëbów?”, „Mògå Kaszëbi czëc sã we Gduńsku jak ù se?”, Majã òni prawò

do tegò gardu?”, Jaczé sã fòrmë kaszëbsczi aktywnotë w gardze?”, „Jesmë tuwò widzëwnã spòlëznã?”, mdzemë mielë leżnosc òbzerac na òglowòprzëstãpnym starnie etnotank.pl ju w czãdze latowëch feriiów.

Na taczì òrt zakùńczëła sã trzecò edycjò tegò wëjãtkówégò a bëłnégò wëdarzeniô, chtërne z kòżdym rokã przëcygò coròz wicy lëdzy. Je to wòżne, a òsoblëwie terò, czedë czëc w publicznym rëmie glosë ò falszëwi, sztuczno twòrzony narracje ò kaszëbskòscë Gduńską. Mùszimë czãsto, glosno, gwësno a meritoriczo gadac ò tim, jakò je pròwda, i miec starã, żebë Kaszëbskò bëła wiedno dzëła gduńsczi wielëkùlturowi juwernotë.

TEKST I ÒDJIMCZI: PAUL WICZIŃSKI

KASZĘBIZNA NA PIERSZIM PLACU

Nôstarszi i jeden z nôwiąkszych kaszëbszczich kònkursów òstòł rozrzeszony ju 53. róz. Finał recytatorszczich mióńków „Rodnô mòwa” bëł w dniach 1–2 czerwińca w Gminowim Òstrzódki Kùlturë, Spòrtu i Rekreacji w Chmielnie.

We wiòldzim finale mòglë wëstąpic blós mészowie pówiatowëch eliminacjiów, a wikszość z nich rëchli mùszała jész dobëc w swòjich szkòłach i gminach. Trafilë tej tuwò blós nòlepszi z nòlepszych. Taksowało jich karno òbsądzëcelów pòd przëdnictwã ks. prof. Jana Perszona (òkróm niego jurorami bëłë: dr Bòżena Ùgòwskò, dr Karolëna Keler, dr Tomòsz Fòpka i dr Dark Majkówsczi).

Zgòdno z regùlaminã biòtka w „Rodny mówie” je pòdzelonò na szesc wiekówëch kategòriów. Nómłodzi nie chòdzą jész nawetka do „zerówczy”.

– Më mielë jiwer nôbarzi w tëch pierszych kategòriach, bò baro më bë chcelë wëapartnic wszëtczych, co tak piąknò gòdają pò kaszëbskù òd nómłodszych lat – rzekła òbsądzëcelka Karolëna Keler.

1 czerwińca bëł dniã namienionym na recytacje wszëtczych finalistów. Zaczãłë przedszkòłócë i dzecë z klasë 0, chtërne prezentowalë blós wierztlë – pòłowa z nich wëbrała dokazë Stanisława Janczi. Tak zrobia tëż Pòla Neùbauer (przedstòwczka kartëszczégò krëzu, rëchtowónò przez nòleżników Stowòrë Szkòlnëch Kaszëbszczégò Jãzëka „Remùsowi Drëszë” i przez Kòrneliã Neùbauer), chtërna dobëła pierszi mòł za snòżë recytowanië *Marzëbiónczi*. Na drëdżim placu bëła Alina Abramówicz (Przedszkòłowë Òddzélë kòł Spòdleczny Szkòłë nr 6 w Kòscérznie), a na trzecim Lidiò Prądzyńskò (Zespòł Szkòłów w Lëpińcach).

Wszëtczi zaòstali ùczãstnicë mùszelë prezentowac nié leno pòezjã, ale jész wëjimczy przë. W ka-

tegòrii kl. 1–3 spòdlecznych szkòłów nòlepi dała so z tim radã Liliana Grzëbòwskò (Sp. Sz. w Nòklë), a w pierszi trójce bëłë jész: Agata Glac (Sp. Sz. nr 9 we Wejrowie) i Alicjò Gòscyckò (Sp. Sz. w Tëchòmiu). Wëprzëdniëniã ùdostelë: Jadwiga Bòbkòwskò (Sp. Sz. w Kalëszu) i Juliòn Wejer (Sp. Sz. z Integracijowima Òddzélami w Przerëtim). W tim karnie nòczãscy recytowelë wierztlë Tomasz Fòpczi i Stanisława Janczi, a prozatorszczë dokazë Janusza Mamelszczégò, Alojza Nògla i Èwë Warmòwsczi.

Kãsk starszë dzecë (kl. 4–6) próbòwalë ju recytacji *Żëcégò i przigòdów Remùsa*, tej-sej w wersji dlò młòdszych czëtińców przërëchtowóny przez Aleksandrã i Darka Majkówsczych (*Przigòdë Remùsa. Na pùstkòwiu*), nie felowalo tëż ùsòdzków Nògla i Warmòwsczi. Dobiwczką òstała Magdalëna Dunst ze Spòdleczny Szkòłë w Chwaszczënie, chtërna pòdczorchiwała, że wòli wiesolë tekstë, dlòte recytowała szpòrtowny wëjimk z *Macka Mamelszczégò* i wierztlã Fòpczi *Tómkówë wstòjanië*. Drëdżi bëł pëszno bëlaczący Nikòdem Zynkel (Sp. Sz. w Starzënie), trzecò Hana Szablewskò (Sp. Sz. nr 3 w Rédze), a wëprzëdniiony òstòł Kòrnel Kreft (Sp. Sz. z Integracijowima Òddzélami w Przerëtim).

Wëstrzòd ùczniów kl. 7–8 nòlepszo bëła Witosława Dzemińskò (ZS w Skòrzewie), przed Dòminikã Leik (Sp. Sz. w Lëni) i Ameliã Steinka (Sp. Sz. w Miechùcënie). Wëprzëdniiony òstelë: Jarosłòw Bisewsczi (Sp. Sz. w Pilëcach) i Hùbert Januszewsczi

(Sp. Sz. w Swórach). Tuwó górã mielë klasycë kaszëbsczi lëteraturë: Aleksander Majkòwsczi, Jón Karnowsczi, Jón Piepka, Jón Trepczik, Aleksander Labùda, a dobiwczka recytowała wierztã i prozã Jana Drzéżdżona.

W pòsobny kategòrii – wëżispòdleczne szkòlë – wëstąpiło leno sztërzech ùczãstników. Baro mało... Je wiedzec, że to skùtk òstrëch eliminacji, ale ni mòżemë bëc ròd, widzacë, że do tak wòznégò kònkùrsu rëgnãlë blòs przedstòwcowie pòwiatów: kòscersczégò, wejrowsczégò, kartëszczégò i chònicczégò. Na szczescë wszëtcë finaliscë rozmielë bëlno zaprezentowac wëbróné dokazë. A na binie rzãdzył tu arcydokòz ò Remùsu Aleksandra Majkòwsczégò (wëbrało gò jãz trzech ùczãstników). Dobëła Aniela Makùròt (Òglowòsztòlcacë Liceùm w Kòscérznie), drëgò bëła Kòrneliò Garstka (I ÒL we Wejrowie), trzeci Michòł Mòga (II ÒL w Chònicach), a wëprzëdnienie dosta Wiktorio Cybùla (Zespòł Warkòwëch i Òglowòsztòlcacëch Szkòłów w Kartuzach).

Tradycyjno na kùnc pòjawiłë sã na binie dozdrezniałi recytatorzë. Jich bëło blòs trzech i w wikszoscë – jistno jak w przëtrófkù licealistów – wëbrełë *Żécë i przigòdë Remùsa*. Wëjãtkã bëła dobiwczka w ti kategòrii Marta Lidzbarskò z Szëmòłda, chtërna recytowała wëjimk felietonu z „Pòmëranie” àutorstwa Òldzi Kùklińsczi. Żelë jidze ò pòezjã, na binie wëbrzëmiałë rzòdkò recytowóné òb czas „Rodny mòwë” dokazë: *Òstatnò wòłò* Iwònë Makùròt, *Spówiédz* Martë Lidzbarsczi i *Żebë nalezc człowëka* Dorotë Wilczewsczi. Drëdżi plac wëstrzòd dozdrezniałëch ùdostała Agnëszka Tusk z Lezna, a trzeci Paùel Wittbrodt z Gdinie.

Jak rok w rok òb czas finału „Rodny mòwë” je przëznòwónëch czile specjálnëch nòdgròdów. Latos dostelë je:

Nòdgròdã Wójta Gminë Chmielno dlò nòmłòdszi recytatorczi: Lidiò Prãdzyńskò

Nòdgròdã Przëdnika KPZ Part w Chmielnie dlò nòmłòdszégò recytatora: Tobiòsz Czajkòwsczi (Przedszkòlë nr 1 w Rëmi)

Nòdgròdã Gminë Szëmòłd za nòlepszã recytacjã dokazu Alojza Nògla: Hana Szablewskò (Sp. Sz. nr 3 w Rëdze)

Za nòlepszã recytacjã dokazu ò religijny temiznie (nòdgròda ùfundowónò przez artystkã Kristinã Małëk): Nikòla Kònkòl (Sp. Sz. w Bòrzestowie)

Za nòlepszã recytacjã wëjimkù z ksążczi *Żécë i przigòdë Remùsa* Aleksandra Majkòwsczégò (nòdgròda Remùsowégò Krãgù): Dòminika Leik

Za nòlepszã interpretacjã klasyczny kaszëbsczi pòezje (nòdgròda Stowòrë Szkòlnëch Kaszëbsczégò Jãzëka „Remùsowi Drëszë”): Witòsława Dzemińskò.

Ùroczëstë ògłoszenië rezultatów bëło dopiërze drëdżégò dnia kònkùrsu – w niedzielã 2 czerwińca – a jész w sobòtã szkòlny mòglë pògadac z òbsãdzëcelama i doznac sã, jaczé fele pòjòwiałë sã nòczãscy kòl recytatorów, a za co je mùsz pòchwalëc

ùczãstników i tëch, co jich rëchtowelë do kònkùrsu. Tegò dnia bëła jész mòżlëwòta òbezdrzeniò widzawiszczã *Dumna, dumna Damrocka* zagrónégò przez Dzecny Teater Jantark.

Drëdżi finałowi dzëń zaczął sã òd mszë swiãti z kaszëbskã liturgiã słowa w kòsce pw. Apòsztòłów Piotra i Pawła w Chmielnie. Òdprowił jã i kòzanië pò kaszëbskù wëgłoszył ks. Jón Perszòn. Pòzni, ju w sedzbie GÒKSiR, nòlepsi finaliscë dostelë nòdgròdë i jész ròz recytowelë „swòje” dokazë. Rëchli wëstąpiła młòdszò grëpa Kaszëbsczégò Karna Piesni i Tuńca „Chmielanie”, prowadzonò przez Mariã Leszczińskã.

Na kùnc wòrt jész pòdczorchnac, że chmielëńskã tradycjã je przëbòdcziwanië słów patronów rokù, jaczich wskazywò Przëdnò Radzëzna KPZ. Latos tim patronã je ks. Hilari Jastak, a prowadnymã słowama finału kònkùrsu „Rodnò mòwa” 2024 bëło jegò zdanië: „Pòspòlnota bez trwałëch wòrtnotów ni mòże òbstojec”. Jednã òd tëch wòrtnotów na gwës je kaszëbsczi jãzëk, jaczì w Chmielnie òstòł achtniony i pòstawiony na pierszim placu.

DM

Òdj. ze zbiorów GÒKSiR w Chmielnie

CHÄTNĚCH NIE FELĚJE

Ju sztĕrnōsti rōz w Lĕpińcach młodi kaszĕbsczi artiscĕ szlĕ na miōnczi ōb czas Kaszĕbszczĕgō Festiwalu Pōlszczich i Swiatowĕch Hitōw. 24 maja w piĕc wiekōwĕch kategōriach wĕstąpiło jaz 49 solistōw, duetōw abō tercetōw ze szkōłōw w Bĕtowie, Bōrowim Młĕnie, Bukōwinie, Chōnicach, Czōrny Dąbrōwce, Czerskū, Kōścĕrznie, Kōlczĕgłowach, Lĕpińcach, Lĕpūszu, Łubnie, Rĕdze, Sĕleczĕnie, Skōrzwie, Stĕdnicach i Szlachecczim Brzĕźnie.

Cĕlā kōnkŭrsu ōd samĕgō zōczātkū je promōcĭjō kaszĕbszczĕgō jāzĕka i mŭzyczny kŭlturĕ westrzōd dzecy i młodzĕznĕ, rozwijaniĕ kreatiwnoscĕ i wĕmiana doswiĕdczeniōw midzĕ młodima lĕdzama. Wszĕtkō to ūdōwō sĕ w Lĕpińcach bĕlno zjiscĕwac, a chĕtnĕch do spiĕwaniō pō kaszĕbskū je tak wiele, ŗe w szkōłach colemalo mŭsz je robic eliminacje.

– Wiedno mōm wiele dzecy, co chcĕ ĩczĕstniczĕc w Kaszĕbsczim Festiwalu. Z kōzdim rokĕ wiĕcy. Ŭcniowie widzĕ, ŗe ōn je ju znōny w caĭim wōjewództwie, ŗe mō corōz wikszĕ rōwiznĕ i znaczkĕ. Do te w Lĕpińcach sĕ wiedno fejn nōdgrōdĕ, co dodōwkōwō chloscy ĩczĕstnikōw – gōdō szkōlnō kaszĕbszczĕgō jāzĕka w Łubnie i Sĕchōrzm Őlga Kŭklińskō.

– Jō ni mŭszĕ nikōgō prosĕc, ŗebĕ wzĕł ūdzĕł w tim kōnkŭrsu. W kōzdi kategōrii mŭszimĕ wĕbrac dwŭch (abō dwōje) nōlepszych, bō na wicy nie dozwlōwiō regŭlamin, tej sĕ brĕkōwnĕ eliminacje. Wōrt rzeknĕc, ŗe nawetka dzecĕ, co same nie spiĕwajĕ na binie, pōmōgajĕ swōjim drĕchōm i drĕszkōm, bō tekstĕ na kōnkŭrs tłōmaczi caĭō klasa ōb czas ĩczbōw kaszĕbszczĕgō jāzĕka – gōdō Ana Gliszczĭńskō, szkōlnō z Zespōłu Szkōłōw w Lĕpińcach.

Prawie ta szkōła je prĕdnym ōrganizatorĕ Kaszĕbszczĕgō Festiwalu Pōlszczich i Swiatowĕch Hitōw i – jak pōdczorchiwōł direktōr Sztefōn Rudnik ōb czas ōtemkniĕcō rozegracji – je to wōznĕ wĕdarzenie dlō caĭi spōłĕznĕ tegō mōla. Pōmōgajĕ wszĕtcĕ szkōlny i jinszi prōcownicĕ szkōłĕ. Je to tĕż leżnosc do pōkōzaniō lĕpińskich talentōw – latos przed gōscama zaprezentowĕło sĕ karno Maĕ Gochy prowadzōne przez Alicjĕ Żmudĕ Trzebiatowskĕ.

Latosy kōnkŭrs miōł nōwikszĕ jak donĕchczas frekwencjĕ – na binie pōjawilo sĕ przez 50 lĕdzy, co przĕjachelĕ z szesc pōwiatōw. To dokōz na to, ŗe kōnkŭrs stōł sĕ pō prōwdze ōgłowōkaszĕbsczi.

– Jem baro bŭsznō, ŗe to sĕ tak rozwijō, ŗe lĕdze wcyg chcĕ do naju przĕjezdzĕc, je jich corōz wicy i z corōz dalszych mōłōw na wnet caĭĕch Kaszĕbach. Wiedno tĕż pōdzywiōm ĩczĕstnikōw Festiwalu, ŗe ni majĕ strachŭ wĕnc na binĕ i zaspiewac. Zdōwō mie sĕ, ŗe robiĕ to dĕrch lepi i lepi. Jō sĕ czasĕ czĕjĕ jak na dobrim kōncerce – pōdczorchiwō Ana Gliszczĭńskō.

Corōz lepszĕ sĕ tĕż tłōmaczenia abō adaptacje tekstōw. Jesz dzesĕc lat temŭ robiło je z wiksza pōrĕ szkōlnĕch kaszĕbszczĕgō jāzĕka, a terō corōz wicy ĩczĕstnikōw nie szukō tłōmaczōw, leno sami sobie

Z prĕdci Szczerpōn Makurōt. Za nim ōd lewi: Maja Majewskĕ, Alicja Makurōt, Őlga Immaculowskĕ i ĩmci Żabińskĕ (z gŭrĕ)

kaszĕbiĕ dokazĕ, jaczĕ pōzni spiĕwajĕ na lĕpińskich binie. Tikō to sĕ ōsoblĕwie nōstarszi kategōrii – ĩczniōw wĕzispōdlecznĕch szkōłōw, ale i młodszi artiscĕ czĕsto sami abō z letkĕ pōmōcĕ dozdrzeniaĭĕch przĕkłōdajĕ so tekstĕ.

A jaczĕ frantōwczĕ miĕłĕ gōrĕ ōb czas latosĕgō Festiwalu? Nōwicy ĩczĕstnikōw wĕkōnaĭo „Meluzynĕ” ũsadzōnĕ przez Krĕsztofa Gradowszczĕgō i Andrzejĕ Kōrzińszczĕgō. Czile razy daĭo czĕc ũsōdzczi spiĕwōnĕ przez Sanah (ĭoni ji piosenczi bĕĭo czĕc nōczascy). Őkrōm tegō pōrĕ wōkalistōw zaspĕwĕło hitĕ Lanberry i karna Maĕ TGD, a wiele artistōw wĕbraĭo starszĕ dokazĕ z repertuaru Anĕ Jantar, Perfektu, Czesława Niemena abō Skaldōw.

W paŭzach midzĕ wĕstĕpama ĩczĕstnicĕ Festiwalu brelĕ ūdzĕł w warkōwniach prowadzōnych przez Werōnikĕ Kōrthals-Tartas. Kaszĕbskō spiĕwōczka i kōmpōzytorka daĭa jima czile wskōzōw tika-jĕcĕch sĕ m.jin. bĕlnĕgō dichaniō ōb czas wĕstĕpŭ, pōrĕsziwaniō sĕ na binie, pasownĕgō wĕbōru repertuaru zanōleżnō ōd swōjĕgō wiekŭ i ōsobōwōscĕ.

Werōnika Kōrthals-Tartas bĕĭa tĕż prĕdniczkĕ kōmisje ōbsĕdzĕcelōw. Razĕ z niĕ wĕstĕpĕ taksowelĕ: Paulĕna Kōzyczkōwskō i Dark Majkōwsczi. Nōbarzi ũwidzĕĭa sĕ jima Lucjō Żabińskō z Őgłowōsztōĭcĕgō Liceŭm w Kōścĕrznie, chtĕrna dostaĭa nōdgrōdĕ Grand Prix ũfundowōnĕ przez prĕdniczkĕ Kaszĕbskō-Pōmōrsczĕgō Zrzeszeniō Jana Wĕrowińszczĕgō. Niżĕ cawnō lĕsta dobiwcōw.

Kategoria kl. 0–1 spòdlecznëch szkòłów

I mòl: Marlena Gliszczińskò (ZS w Lëpińcach), II mòl: Krësztòf Swiátk-Brzeziński (ZS w Szlacheczym Brzéźnie), III mòl: Patricjò Zmùda Trzebiatowskò (ZS w Lëpińcach) i Luiza Gerszewskò (ZS w Szlacheczym Brzéźnie)

Kategoriò kl. 2–3 spòdlecznëch szkòłów

I mòl: Kazmierz Białowas (ZS w Lëpińcach), II mòl: Zuzana Wantoch Rekòwskò (ZS w Lëpińcach), III mòl: Ilona Œrsańskò (Sp. Sz. w Czòrny Dąbrówce); wëprzédnieniał: Małgòrzata Jester (Sp. Sz. w Łubnie), Ameliò Szreiber (Sp. Sz. nr 1 w Czerskù), Lèna Bartkòw (Sp. Sz. w Kòłczëglòwach)

Kategoriò kl. 4–6 spòdlecznëch szkòłów

I mòl: Agata Wnuk-Lëpińskò (Sp. Sz. w Stëdnicach), II mòl: Wiktorio Chruscyńskò (Niepublicznò Sp. Sz. w Bùkòwinie), III mòl: Kalina Brzozowskò i Lèna Kwasniewskò (Priwatnò Sp. Sz. w Rédze); wëprzédnieniał: Kinga Rudnik (Sp. Sz. w Lubnie), Milena Mùcha (Sp. Sz. w Lubnie), Ana Mikòłajczik (ZS w Lëpùszu), Aleksandra Fierek (Sp. Sz. nr 1 w Czerskù)

Kategoriò kl. 7–8 spòdlecznëch szkòłów

I mòl: Magdalèna Pluto Prondzińskò (ZS w Lëpińcach), II mòl: Zuzana Kamińskò (ZS w Szlacheczym Brzéźnie), III mòl: Milena Stanisławskò (ZS w Lëpińcach); wëprzédnieniał: Wiktorio Œssowskò (Sp. Sz. nr 1 w Czerskù)

Kategoriò wëzigmnazjalnëch szkòłów

I mòl: Œlga Tomaczkòwskò (Œglowòsztòłcącë Liceum w Kòscérznie), II mòl: Maja Majewskò (ŒL w Kòscérznie), III mòl: Agata Wantoch-Rekòwskò (Katolëcczë ŒL w Chònicach); wëprzédnieniał: Aniela i Szczepòn Makùròcë (ŒL w Kòscérznie)

Wëprzédnieniał za nòlepszą kaszëbizną: Łucjò Żabińskò

Nòdgrodë za nòlepszé tlòmactenie/adaptacjã tekstu na kaszëbsczi jãzëk: Iwóna i Wójcech

Dobiwczka Grand Prix Łucjò Żabińskò

Makùròcë, Œlga Kùklińskò, Aniela i Szczepòn Makùròcë

Specjalnò nòdgroda Przëdniczczì Kòmisje: Patricjò Zmùda Trzebiatowskò.

Œrganizatorama Kaszëbsczëgò Festiwalu Pòlsczich i Swiatowëch Hitów òkòma Zespòlu Szkòłów w Lëpińcach bëłë: Gmina Lëpińce, Muzeum Kaszëbskò-Pòmòrszczi Pismieniznë i Mùzyczi we Wejrowie, Kòło Wieszcich Gòspòdëniów „Lipniczaniki” w Lëpińcach. Patronat nad wëdarzenim trzimie Kùratorium Pòuczënië we Gduńskù, Bëtowsczi Kréz i Kaszëbskò-Pòmòrszczë Zrzeszenië. Mediowi patronat mò miesącznik „Pomerania”.

Wòrt pòdczorchnąc, że kaszëbsczë wëstãpë młòdëch artistów òbzéròł m.jin. przëdnik KPZ Jón Wërowińsczi, Pòmòrszczi Kùrator Pòuczënië Grzegòrz Kriger, bëtowsczi starosta Leszk Waszkewicz, wòjt Gminë Lëpińce Mark Cëchòsz, direktòr MKPPiM we Wejrowie Michòł Hinc, ùdbòdòwòcz Festiwalu Andrzej Lemańczik.

DM

GDAŃSK – STOLICA KASZUBÓW?

Projekt Instytutu Kaszubskiego „Etnotank”, zainaugurowany przed blisko dwoma laty, absolutnie nie zwalnia tempa. W ramach 3. Gdańskich Dni Kaszubskich, a dokładnie jako ich zwieńczenie, 7 czerwca w salonie Domu Uphagena zaprezentowano kolejny raport „Etnotanku”. Prezentację zorganizowały: Instytut Kaszubski, Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie oraz Muzeum Gdańska. Spotkanie transmitowano na Facebooku na profilu Etnotank (rejestrację wydarzenia można wciąż obejrzeć).

Kaszubi w wielkim mieście – formy i specyfika aktywności kaszubskiej w Gdańsku to publikacja złożona z trzech części: *Gdańszczanie o Kaszubach w świetle badań społecznych* (prof. Cezary Obracht-Prondzyński), *Kaszubskie instytucje w Gdańsku: cele – struktura – działania* (Ewelina Stefańska) oraz *Kaszubski wielogłos w Gdańsku* (Tatiana Slowi). Podczas prezentacji raportu autorzy omówili swoje rozdziały i zaprosili do dyskusji.

Prowadzący zadali sobie i odbiorcom kilka pytań, między innymi o to, czy można określać Gdańsk jako kaszubski czy, jak chcą niektórzy, stolicę Kaszub, co wyróżnia kaszubską działalność w tym mieście, a także jakie wnioski i rekomendacje wypływają z treści badań i publikacji.

Prof. Cezary Obracht-Prondzyński przybliżył zebranym wyniki badań, które wskazują na bardzo pozytywny stosunek mieszkańców Gdańska do Kaszubów i Kaszub, co może zaskakiwać choćby w świetle tegorocznej nagonki medialnej ze strony portalu trojmiasto.pl na obecność kaszubskości w Gdańsku i wielu komentarzy internautów pod tym tekstem się znajdujących. Wystąpienie oraz ta część raportu były oparte na badaniach socjologicznych. Przedstawiono także statystyki z ostatniego spisu powszechnego, dotyczące osób mieszkających w Gdańsku i deklarujących tożsamość kaszubską i/lub posługiwanie się językiem kaszubskim w kontaktach domowych. Co interesujące, w Gdańsku tendencja w tym zakresie jest wzrostowa (w porównaniu do wyników spisu powszechnego w 2011 r.).

Ewelina Stefańska omówiła kaszubskie życie instytucjonalne i ofertę kulturalną w Gdańsku. Na początku prezentacji zaznaczono wyraźnie, że przykłady wykazane w raporcie na pewno nie wyczerpują tematu, ale pokazują różnorodność inicjatyw. W rozdziale tym autorka omówiła cele, strukturę i działania organizacji. W tym zakresie wyraźnie na prowadzenie wybijają się organizacje pozarządowe. Oczywiście omówiono nie tylko przykłady Zrzeszenia Kaszubsko-

-Pomorskiego Zarządu Głównego i oddziału gdańskiego, Klubu Studenckiego „Pomorania” czy Fundacji Wydawnictwo Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego. Organizacje takie jak Fundacja Kaszuby, Fundacja Inspirujące, Fundacja „Samorządność” im. Lecha Bądkowskiego czy Stowarzyszenie „Trefl Pomorze” także znalazły swoje miejsce w publikacji.

Innymi grupami organizacji przedstawionych w raporcie były instytucje kultury i artystyczne, muzea, uczelnie, media, a także krótko omówiono sytuację szkół, inicjatyw religijnych, kultury w zakresie muzyki i tańca oraz działalność samorządową. Nie do przeoczenia jest sieć powiązań (w formie partnerstwa i współpracy), które w różnym nasileniu występują pomiędzy różnymi organizacjami. Niektóre z nich są bardzo silne – jest to codzienna i zacieśniona współpraca, inne zaś – incydentalne.

Zaobserwowano, że wiele działań rozwija się z roku na rok, jednak nie sposób nie zauważyć, że część kaszubskiej oferty w Gdańsku uległa regresowi – tu przykładem może być kaszubskojęzyczna oferta gdańskiego oddziału telewizji publicznej. Z przedstawionych podczas prezentacji danych wyłania się obraz instytucjonalny kaszubskości w Gdańsku – bardzo różnorodny i, jak się zdaje, pasujący do różnych wizji kaszubskości.

Trzecia część raportu to dwanaście wywiadów z gdańskimi Kaszubami. Bycie Kaszubą/Kaszubką jest kwestią deklaratywną, bohaterowie wywiadów zatem sami określili się jako Kaszubi, a także wskazali wyraźne związki z Gdańskiem. Zdecydowana większość respondentów to formalni mieszkańcy Gdańska, jednak zameldowanie w tym mieście nie było twardym kryterium doboru rozmówców. Zapytani na potrzeby raportu *Kaszubi w Gdańsku* to osoby, których działalność silnie promieniuje na to miasto, które realizują w Gdańsku karierę i jasno manifestują swoją przynależność do społeczności kaszubskiej. Byli wśród nich: akademicy gdańskich uczelni, dziennikarze,

Prof. Cezary Obracht-Prondzyński. Fot. Marcin Szumny

pracownicy trzeciego sektora, artyści sceniczni, przedsiębiorcy, samorządowcy, nauczyciele czy influencerzy. W raporcie, który już niedługo znajdzie się na stronie etnotank.pl, znaleźć będzie można tożsamościowe doświadczenia i rozważania m.in.: wiceprezydentki Gdańska Moniki Chabior, pieśniarki tradycyjnej, etnolożki i architektki Joanny Gostkowskiej, socjologa, szefa Instytutu Kaszubskiego prof. Cezarego Obracht-Prondzyńskiego, influencerki działającej w sieci jako Insta Kaszubka, specjalistki od marketingu i współautorki przewodnika po Kaszubach Mirosławy Siergiej, kaszubistki, językoznawczyni i osoby nadającej kształt etnofilologii kaszubskiej na UG dr Justyny Pomierskiej, wykładowcy Akademii Muzycznej, dyrygenta i dyrektora chóru Discantus dra hab. Sławomira Bronka, urzędnika i szefa gdańskiego oddziału ZKP Wojciecha Konkela czy wieloletniego dziennikarza Radia Gdańsk, prezesa Fundacji „Inspirujące Przykłady” Leszka Szmidtkego.

Bohaterowie raportu reprezentują różne pokolenia i zawody, to zarówno rodowici mieszkańcy miasta, jak i osoby w Gdańsku osiedlone oraz takie, dla których to Gdańsk jest centrum życia zawodowego. Respondenci mówią po kaszubsku albo uczą się tego języka. Reprezentują też różne związki z organizacjami kaszubskimi (ZKP, Kaszubska Jednota) lub

deklarują brak przynależności do związków i stowarzyszeń.

W raporcie zapytano ich zarówno o kwestie ewentualnej dyskryminacji kaszubskości w środowisku miejskim, stereotypy o Kaszubach zasłyszane w mieście, jak i o to, jakiego wsparcia udziela przestrzeń miejska i jej mieszkańcy osobom manifestującym lub chcącym manifestować swoją kaszubskością. Z odpowiedzi wyłania się obraz Gdańska jako naturalnego ośrodka do rozwoju tych kompetencji, dziedzin sztuki i rozumienia kaszubskości, które nie miałyby szansy na podobną ewolucję na wsi czy w małym mieście.

Podczas dyskusji po trzech wspomnianych prezentacjach prof. Cezary Obracht-Prondzyński wysunął postulat utworzenia kaszubskiej instytucji kultury w Gdańsku. Z kolei Tatiana Slowi, zainspirowana wywiadami, proponuje, by Gdańsk nazywać nie stolicą Kaszub, lecz stolicą Kaszubów, chodzi bowiem o pokazanie miejsca, które stanowi stały punkt odniesienia dla osób czujących się Kaszubami, dla tych, którzy swoje poczucie kaszubskości mogą w tym miejscu rozwijać – czy to na polu akademickim, administracyjnym, biznesowym, czy w działaniach artystycznych i kulturalnych.

Raport będzie dostępny na stronie etnotank.pl najprawdopodobniej w wakacje.

EWELENA STEFAŃSKA, TATIANA SLOWI

DALI! CHŮTCZI! MÒCNI!

Do Zespołu Szkół w Lëpùszu 7 czerwińca przëjachałë rzmë dzecy, co sã ùczą kaszëbsczégò jãzëka, żebë spróbòwac sã w spòrtowëch (i nie blós) miònkach. To ju bëła szóstò edicjò ti rozegracje, chtërna z kòżdym rokã przëcygò coròz wicy pòmòrszczich spòdlecznëch szkòłów, tej mòże bëc gwës, że ju niedługò wpisze sã na stalé do kalàdarza nòwòznieszych kaszëbszczich kònkùrsów.

Ŭdba tegò spòrtowégò wëdarzeniégò zaczàła sã dlugò przed pierwszą przërëchtowòną w 2017 rokù w Lëpùszu rozegracjã. Ŭdbòdòwczka, Justina Mikòłajczik, ju w czasu sztudérowaniò na Akademii Fizycznégò Wëchòwaniò i Spòrtu we Gduńsku w òbrëmim zarechòwaniò jednëch zajmów przëszëkòwa projekt jigrów i zabów dlò dzecy na spòdlim tëch znònëch dòwni w ji starnach. Przë wiòldzi pòmòcë Felicje Bòsczi-Bòrzëszkòwsczi, chtërna pòdzela sã swòją wiedzã a zbierã materialów na tã témã (pòchòdzàcëch ze słowarzów ks. Bernata Zëchtë, ksążków Izydora Gùlgòwsczégò, a téz gwòsnëch wspòminków), pòwstała ùdba òrganizacje midzëszkòłowi spòrtowi biòtëczci.

– To je widzec, że te kaszëbsczë grë ceszã dzòtëczci. Òkróm sami riwalizacje to je téz nòdgroda dlò ùczniów za nòùkã kaszëbsczégò jãzëka, dlòte më wiedno mómë starã, żebë tam dlò wszëtczich bëło jaczës wëapartnienié, do tegò jaczës słodczë jestkù i mùzyka. Wszëtkò pò to, żebë ten całi dzëń òni mòglë baro fejn w Lëpùszu spàdzëc – gòdò Justina Mikòłajczik, szkòlnò z Lëpùsza.

W piãtkòwi pòrénk wszëtczich przëbëlëch na lëpùszcë szkòłowë bójiszczë serdeczno przëwitòł wòjt Gminë Lëpùsz Mirosłòw Ebertowsczi, chtërën téz nadczidnãł, jakò je głównò de ja ti rozegracje:

– Jò jem ròd, że waju tak wiele przëszło. Mést rok w rok na òlimpiadã do Lëpùsza przëchòdò wiksze karno. Jò wama żëczã bëłny zabawë. Riwalizacjò téz je

wòznò, bò czej jidzemë na miònczi, to sã téz përzinkã rozwijómë. Ale baczëta nade wszëtkò, że to mò bëc fejn szpòs w dëchù drëszbë, fair play.

Do Lëpùsza przëjachało dokłãdno 211 dzecy z 17 szkòłów, chtërne brałë ùdzél w setmé spòrtowëch kònkùrencjach: chòdzenié na szkùdlach, kràgel (kùlanié kòłowi feldzi z pòmòcã knëpla), guzë (precyzyjné cëskanié knàpama ò scanã), pùszczòwkã w Goliata (strzëlanié z pùszczòwczci do cëlu), stolëmòwi kam (cëskanié lëkarskã balã), ramsczi kón (dwòje lëdzy niesie trzecã òsobã, chtërna sedzy òkraczo na dëlu), skòczk (òdbijanié z cwiardi gruntuwinë zaòkràglonégò sztëczka drzewa).

Wiedno òrganizatorzë majã starã ò kaszëbsczci jãzëk, tak tej dzecë jesz mòglë pòkazac, że znają kaszëbskã spòrtowã słowiznã, pòdòwajãcë nazwë zëmówëch abò grëpówëch spòrtów.

Równak nót je pamiãtac, że òkróm miònków wòznò je przede wszëtczim bëłnò zabawa, mòzłëwòta pòtkaniò drëchów a drëszków z jinszych szkòłów i wëmiana gwòsnëch doswiòdczeniów bez szkòlnë a szkòlnëch ùczãcëch rodny mòwë.

– To téz je fejn wëdarzenié, że më jedzemë w szterë szkòlë z Rédë jednym autokarã, dzàka temù je takò bëłnò integracjò. Na placu më mómë leznosc pòznac dzecë z jinszych szkòłów. Mòji ùczniowie baro sã ceszã na te kònkùrencje i chcã wzac w nich ùdzél, bò òne sã taczë fejn i smiészne. Më trzeci ròz zajimómë òstatny plac, a òni dali chcã tuwò jezdzëc! – kòrbi z ùsmiëwkã

Ana Swistun, szkólnô ze Spòdlecny Szkòłë nr 3 miona Sztefana Żeromsczégò w Rédze.

I pò pròwdze wëniczi kònkùrsu sã tuwò na dal-szim placu. Bëlné je téż to, że kòżdi mò swój wkłòd, nawetka nen nòmniész, w kùńcowi rezultat.

– Mie baro ceszi to, że dząka temù kònkùrsowi mòżna stwòrzec zdrëszeniã, bò we wszëtczich jinszych kòżdi graje na swòje kònto, jak w Kònkùrsu Wiédzë ò Kaszëbach, Kaszëbsczim Diktandze czë na „Rodny Mówie”. A tuwò më mielë 8 do 12 sztëk lëdzy, chtërny grełë razã i nawetka ten, chtò je nògòrszi w swòji kategòrie, to przénosy jeden pònk, i to je super. Òni mają tegò swiãdã i sã wszëtccë razã ceszą, nìcht ni mò do nikògò pretensji. Bëlnò, że Justina Mikòłajczik cos taczégò wëmëslëła i je w sztãdze to cygnãc i prowa-dzëc taczë rozegracje, bò to sã faktyczno pòrządno roz-ròstò – gòdò Iwòna Makùròt, szkólnô ze Spòdlecny Szkòłë w Skòrzewie.

Pësznã ùdbã, co stało sã ju tradycją tëch roze-gracjów, je téż dodatkòwò pònktacjò za kibicowa-nië (òbleczënk, òkrziczi, banerë itd.), chtërno kòżdò szkòła miała leznosc zaprezentowac zarò przed wrãczaniem nòdgradów. W tim czasu swòjim bëlnym wëstãpã òczarzëła wszëtczich Zofiò Mùchòwskò, spiewòrka a absolwentka szkòłë w Lëpùszu.

Pòspòlnò bëlnò zabawa, zdrowò riwaliza-cjò i wszãdzebëtny krzìk a smiëch przenëkalë blònë i zapowiódòny òd rena deszcz. Òb czas wrãczaniów nòdgradów dobiwcë z kòżdi kategòrie nié leno w blòskù chwalë, le téż parmiëniów słuńca

mòglë ceszëc sã ze swòjich dobëców na lëpùszcizh bójiszczach.

W nówòznieszych miònkach, to je w òglowi pònk-tacje szkòłòw, mòle na pòdium zająłë: Spòdlecznò Szkòła w Kaliszu (trzecy plac), Spòdlecznò Szkòła w Lëpùszu (drëdżi plac) i Spòdlecznò Szkòła w Skòrzewie (pierszi plac).

Z całégò serca winszëjemë òrganizatoròm, a òsoblëwie ùdbòdòwczce Justinie Mikòłajczik, rozwiniać tegò wëdarzeniò do dzysdni-owi wiòlgòscë. Je nót téż pòdzakòwac za pòmòc w przërëchtowanim rozegracje Zespòłowi Szkòłòw w Lëpùszu, Gminie Lëpùsz, GÒKSIR w Lëpùszu i Kaszëbskò-Pòmòrszczémù Zrzeszeniu.

Rechùjemë na pòstãpné zwënëdżi i widzime sã za rok!

PAUEL WICZIÑSZCI

VI KASZUBSKA OLIMPIADA SPORTOWA LIPUSZ 2024 – WYNIKI

Słownictwo

1. Anastazja Bobkowska (SP Kalisz), 2. Zofia Drewczyńska (ZS Skorzewo), Antonina Benet (ZKiW Lubiana)

Gùzë chłopcy

1. Stanisław Wroński (SP nr 2 Reda), Wiktor Lizakowski (SP Przywidz), 3. Maja Gruba (ZSP Linia – w zastępstwie za kolegę)

Gùzë dziewczyny

1. Ksawery Waliński (ZKiW Lubiana – w zastępstwie za koleżankę), Beata Breza (ZS Lipusz), 3. Antonina Skwierawska (SP Korne)

Pùszczówka chłopcy

1. Hubert Kulaszewicz (ZS Skorzewo), Kacper Płotka (SP nr 2 Reda), 3. Kacper Hefta (SP Korne)

Pùszczówka dziewczyny

1. Maja Jereczek (ZKiW Lubiana), Liliana Cieślińska (ZSP Nowy Klincz), Kaja Knopik (SP Kalisz)

Szczudła chłopcy

1. Tomasz Słomiński (SP Kaliska), Antonina Poltowska (ZKiW Lubiana – w zastępstwie za kolegę), 3. Antoni Kiedrowski (SP Starkowo)

Szczudła dziewczyny

1. Kornelia Lubecka (ZS Lipusz), 2. Oliwia Konrad (ZSP Nowy Klincz), 3. Julia Edel (ZS Skorzewo)

Stolëmòwi kam chłopcy

1. Jan Knopik (ZS Lipusz), 2. Filip Bińczyk (SP Kalisz), 3. Piotr Tachliński (SP Starkowo)

Stolëmòwi kam dziewczyny

1. Barbara Stoltman (SP Trzebielino), 2. Liliana Grzenia (ZS Lipusz), 3. Oliwia Rubin (SP Starkowo)

Skòczk chłopcy

1. Mateusz Rekowski (SP Kalisz), Bartek Beger (SP Trzebielino), 3. Krzysztof Wroński (ZSP Linia)

Skòczk dziewczyny

1. Zofia Dzienisz (SP nr 4 Reda), 2. Maja Lubocka (ZS Parchowo), 3. Maja Skowrońska (ZS Lipusz)

Ramszci kón

1. Zofia Dzienisz, Alicja Młynik, Aleksandra Niesiołdzka (SP nr 4 Reda), 2. Wiktoria Kuklińska, Aniela Troka, Seweryn Augustyniak (SP Kaliska), 3. Lena Klimczyk, Paulina Witkowska, Barbara Stoltman (SP Trzebielino)

Krãgel chłopcy

1. Nikodem Hapka (SP Korne), 2. Antoni Kiedrowski (SP Starkowo), 3. Natan Korniak (SP Trzebielino)

Krãgel dziewczyny

1. Joanna Lewnau (ZSP Linia), 2. Nadia Intek (SP nr 6 Reda), 3. Nina Tuszkiewicz (SP Kalisz)

Aleksandra Kosiorek, prezydentka miasta Gdyni. Fot. Karol Stańczak/UM Gdynia

JESTEM Z CZAJÓW...

Po ostatnich wyborach samorządowych w Gdyni nastąpiła zmiana na stanowisku prezydenta miasta. W drugiej turze gdynianie wybrali Aleksandrę Kosiorek. Jest to druga kobieta w historii miasta z morza i marzeń pełniąca to stanowisko. Część mieszkańców znakomicie pamięta i wspomina wielką poprzedniczkę obecnej prezydent – Franciszkę Cegielską, która piastowała ten urząd w latach 1990–1998. Gdynia jest miastem o korzeniach kaszubskich. Obecnie Kaszubi nie stanowią już tu większości, ale wedle badań socjologicznych i wyników spisu narodowego jest to w dalszym ciągu największe miejskie skupisko Kaszubów. Od blisko siedemdziesięciu lat działa tutaj jeden z największych oddziałów Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego. Zjazd założycielski tej największej organizacji pozarządowej na Pomorzu odbył się w 1956 roku właśnie w tym portowym mieście. Także tutaj mieści się siedziba Radia Kaszëbë, działa Kaszubskie Forum Kultury, do gdyńskich korzeni odwołuje się też najbardziej znany i utytułowany gdyński klub sportowy Arka Gdynia, a w przestrzeni miasta odnajdziemy mnóstwo tropów kaszubskich – tych materialnych i niematerialnych. O sprawach gdyńsko-kaszubskich rozmawiam z obecną prezydent Gdyni Aleksandrą Kosiorek.

Jaka jest Pani dotychczasowa droga edukacyjna, zawodowa i aktywności społecznej?

Po ukończeniu studiów prawnych na Uniwersytecie Gdańskim odbyłam aplikację radcowską, ukończywszy ją pozytywnie zdany egzaminem.

Od tej pory aż do wyboru na stanowisko prezydenta Gdyni przez jedenaście lat prowadziłam wraz ze współnikiem kancelarię radcy prawnego. Obsługiwaliśmy zarówno firmy i instytucje, jak i świadczyliśmy pomoc prawną osobom fizycznym.

W ramach praktyki zawodowej specjalizowałam się w prawie medycznym, prawach człowieka, ale również w sprawach cywilnych i odszkodowawczych. Jestem mediatorką sądową, współautorką czterech publikacji książkowych, napisałam kilkadziesiąt artykułów. Przez lata angażowałam się także w akcje bezpłatnej pomocy prawnej dla osób potrzebujących. Jako aktywistka i osoba zaangażowana społecznie byłam jedną z organizatorek protestów przed sądami i liderką Strajku Kobiet. Wydarzenia tamtego czasu pokazały mi, że w sprawach ważnych nie należy być bezczynną, lecz zabiegać o zmiany, samemu stając się ich częścią. Stąd choćby obywatelski projekt uchwały „Dzieciaki bez biletów”, którego założenia w 2017 roku przedstawiłam na sesji Rady Miasta Gdyni. Odrzucenie tego projektu, a później przyjęcie już jako własnego przez rządzącą wówczas miastem Samorządność, było trudnym doświadczeniem, które pokazało, że trzeba ciężko pracować na rzecz fundamentalnej zmiany, do której rządzące Gdynią środowisko było już niezdolne. Po wybuchu wojny w Ukrainie niemal od pierwszego dnia zaangażowałam się w akcje pomocowe, za co zostałam uhonorowana przez Fundację „Sapere Aude” wyróżnieniem w projekcie „Altruści – bohaterowie czasu wojny”. Generalnie jestem osobą, która zamiast przyglądać się i hodować w sobie frustrację, woli działać. Stąd pomysł na Gdyński Dialog – porozumienie osób i organizacji, które niezależnie od różnic światopoglądowych i doświadczeń wspólnie opracowały i zaproponowały plan zmian w gdyńskim samorządzie. To doświadczenie bardzo przydało mi się w kampanii wyborczej i przy budowaniu środowiska. Przyda się i teraz, bo nawykłam do ciężkiej pracy, zaangażowania i skupiania się na wymiernych efektach.

Wiem, że ma Pani kaszubskie korzenie.

Moje panińskie nazwisko to Czaja, rodzina ze strony taty wywodzi się z Kaszub środkowych: z Kartuz oraz z Bąckiej Huty między Mojuszem a Mirachowem. Dziadkowie przenieśli się do Gdyni za pracę i tak nasza rodzina zakorzeniła się w tym portowym mieście.

Czym jest dla pani kaszubszczyzna?

Niektórzy kaszubszczyznę definiują głównie jako język. Dla mnie to cały dorobek kulturowy, językowy i tożsamość. To dziedzictwo, spuścizna, ale i zobowiązanie. To pewna rama, która istnieje, nawet gdy nie do końca zdajemy sobie z tego sprawę: to często nawyki, przyzwyczajenia, tradycje i obyczaj, nawet gdy nie końca jesteśmy świadomi ich pochodzenia i historii. Ten

dorobek powinno się badać, porządkować i opisywać, by jak najlepiej go rozumieć i jak najciekawiej o nim opowiadać, dzieląc się z innymi. Z dziedzictwem nieraz jest kłopot, bo trochę nas uwiera, czasem musimy się z nim mocować, by jakoś się z nim ułożyć, ustalić, co dla nas znaczy i co powinno znaczyć dla kolejnych pokoleń. Dlatego doceniam pracę tych, którzy nad kaszubszczyzną pracują i ją badają.

Posługuje się Pani językiem kaszubskim?

Język kaszubski znam jedynie ze słyszenia. Nie posługuję się nim, nigdy mnie go nie uczono. Oczywiście potrafię zaśpiewać *Alfabet kaszubski*, ale to chyba obowiązek każdej osoby o kaszubskich korzeniach. Znam także *Życie i przygody Remusa* Aleksandra Majkowskiego, ale zetknęłam się z wydaniem po polsku.

Gdynia to miejsce o kaszubskich korzeniach. Zamierza Pani wykorzystywać ten fakt w promocji i marce miasta?

Przez ostatnie ćwierćwiecze niezwykle dużo było w opowieściach o Gdyni wątków ludzi, którzy przybywali z całej Polski budować tu port, a z nim miasto. To ważny element, ale moim zdaniem brakowało również mądrej pamięci własnej o korzeniach, o ludziach, którzy mieszkali tu od zawsze, którzy podzielili się tym miejscem z przyjezdnymi. Mało mówiło się również o tym, że przez lata kaszubskość była wątkiem niemiłe widzianym – zwłaszcza w okresie PRL-u i opowieści o jednolitym etnicznie państwie. Trzeba te wątki z uwagą eksplorować i je przybliżać, jednocześnie nie robiąc z kaszubskości skansen. Uważam, że to ważne i niełatwe zadanie. Jeśli pojawią się wartościowe inicjatywy w tym zakresie, będziemy chcieli o nich rozmawiać, a jeśli będzie to możliwe – wspierać je.

Jakie przewiduje Pani działania zmierzające do wzmocnienia edukacji regionalnej w gdyńskich szkołach? Mam na myśli całościowo gdyńskość, kaszubskość i pomorskość. Zamierza Pani wspierać naukę języka kaszubskiego w gdyńskich placówkach oświatowych?

Tego typu działania powinny być odpowiedzią na potrzebę. Wydaje mi się, że dotychczasowy sposób realizacji edukacji regionalnej w gdyńskich szkołach powinien zostać poddany przeglądowi i ocenie. Dziś miałabym wątpliwości, czy jest to robione w sposób atrakcyjny dla dzieci i młodzieży i rzeczywiście służy promocji języka oraz motywuje do jego nauki. W kończącym się roku szkolnym w pięciu gdyńskich szkołach kaszubskiego uczyło się przeszło dwieście osób,

Krótko po przeprowadzonym wywiadzie, zgodnie z zapowiedziami Aleksandry Kosiorek, flaga z czarnym gryfem na stałe zagorowała nad gdyńskim magistratem. Dodatkowo jak co roku podczas Dni Abrahamowych ulica Świętojańska została udekorowana kaszubskimi flagami. Fot. Andrzej Busler

a chyba jeden uczeń zdecydował się na zdawanie matury z języka kaszubskiego. Nie jest to gigantyczny sukces.

Większość gmin na Kaszubach obok flag polskiej i gminnej wywiesza na swych siedzibach także flagi kaszubskie, identyfikując się w ten sposób z regionem. Na budynku Urzędu Miasta Gdyni też znajdują się barwy czarno-żółte?

Uważam, że flaga naszego regionu i ważny dla Kaszubów wizerunek gryfa powinny być jasnym przejawem identyfikacji Gdyni z regionem. Tego mi brakowało i absolutnie jest to do zmiany. Wnioskowały o to również osoby ze środowiska Gdyńskiego Dialogu, które na ten wątek są również wyczulone. Gdynia jest częścią Kaszub i Pomorza. To, że mój poprzednik odmawiał wywieszenia flagi regionalnej na gmachu Urzędu Miasta, było dla mnie niezrozumiałe.

W wywiadach prasowych i radiowych przed wyborami podtrzymywała Pani chęć współorganizacji Zjazdu Kaszubów w jubileuszowym roku stulecia Gdyni. Jak widzi Pani to wydarzenie? Będzie mocnym akcentem gdyńskim w 2026 roku?

Ten pomysł wydaje się doskonały i adekwatny do rangi i rocznicy. Mówiłam o tym w wywiadach, gotowość do współpracy potwierdziła też w wywiadzie dla Radia Gdańsk rzeczniczka Gdyńskiego Dialogu Natalia Kłopotek-Główczewska – notabene po kaszubsku, byliśmy jedynym komitetem wyborczym, którego rzecznik swobodnie porozumiewał się w tym języku. Zatem już teraz zapraszam do współpracy i mam nadzieję, że wszystkie środowiska, dla których tożsamość kaszubska i wspólnota regionalna są ważne, zaangażują się w zjazd, czyniąc z niego istotny element jubileuszu Gdyni. Czy będzie to mocny akcent – to pytanie do tych właśnie środowisk i zadanie dla nich. Liczę na to.

Pani ulubione miejsca w Gdyni?

Tu mam podobnie jak większość gdyńian: lubię bulwar Nadmorski, jako orłowianka bardzo cenię Kolibki i ich okolice, promenadę Marysieńki, choć niekoniecznie w sezonie. Mam spory sentyment do śladów dawnej Gdyni, stąd na liście ważnych punktów jest Cafe Strych w parterowej chacie pamiętającej wiejską Gdynię czy plac Kaszubski z Hotelem Jakubowym, przypominający historię rodziny Scheibe. No i mam swoje ulubione szlaki i zaułki na Działkach Leśnych, na których się wychowałam – nie są może spektakularne, ale za to pełne moich osobistych wspomnień i emocji.

A jakie jest Pani ulubione miejsce na Kaszubach poza Gdynią?

Takim miejscem na mapie, które lubię i do którego wracam, są Wdzydze Kiszewskie i ich okolice. To dla mnie kwintesencja Kaszub: sielskość, jezioro, las, przepiękne widoki i życzliwi ludzie.

Największe marzenie i Pani cel do zrealizowania w Gdyni w najbliższej kadencji samorządowej to...

Zmniejszenie zadłużenia miasta, przyjazny i sprawnie funkcjonujący urząd, zaangażowanie mieszkańców, zmiany w polityce parkowania, zadbanie nareszcie o dzielnice – to wszystko sprawy nieszczególnie spektakularne, ale po prostu ważne i bardzo oczekiwane przez gdyńian. To wszystko element większej całości, jaką jest sprawienie, by mieszkańcy czuli się w swoim mieście jak gospodarze, a nie sublokatorzy. By odzyskali sprawczość i wpływ, ale też poczuli się współodpowiedzialni.

Pani pasja w wolnych chwilach?

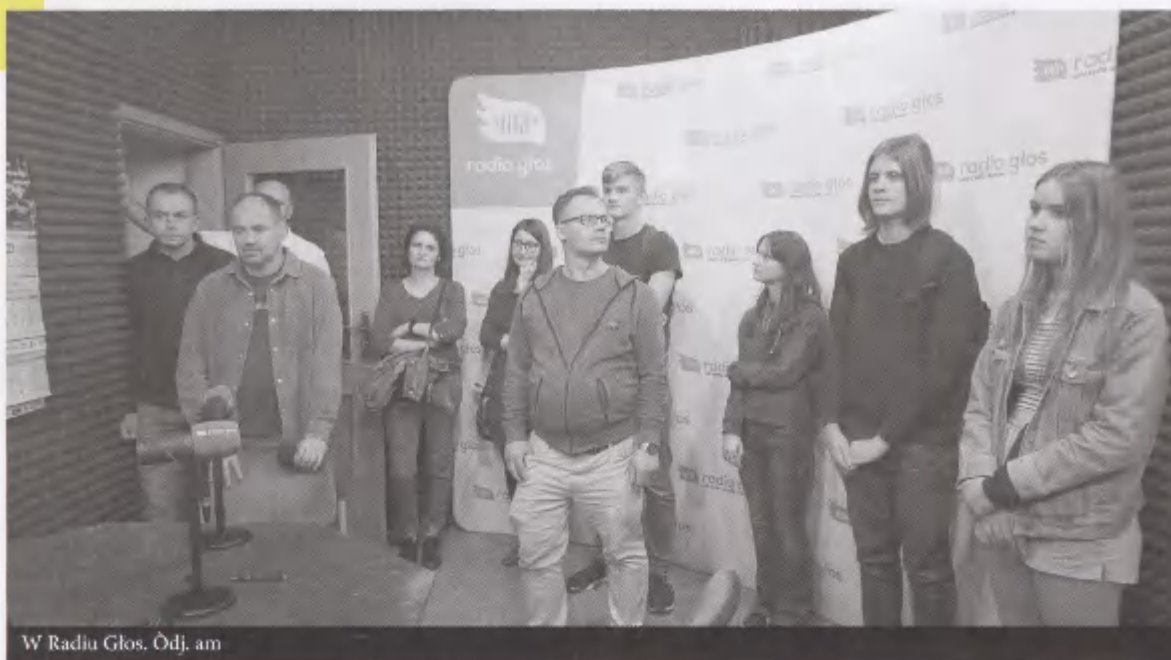
Ostatnio niewiele jest tych wolnych chwil. Jeśli mówimy o wolnej godzinie czy dwóch, to oczywiście szydełkowanie, a jeśli na przykład o weekendzie, to rodzinna eskapada z przyczepą kempingową i zaszycie się w spokojnym miejscu, wśród natury, z reguły w Borach Tucholskich. Gdyby wydarzył się prawdziwy pełnowymiarowy urlop, nasza przyczepa dotarłaby pewnie w polskie góry.

Pani ulubiona potrawa kuchni kaszubskiej?

Zdecydowanie dziadówka – to smak dzieciństwa. Zupa na maślanec, z ziemniakami i boczkiem to jedno z tych doświadczeń, za którymi tęsknię i obiecuję sobie, że jak nareszcie będę miała czas na spokojnie zaplanowane gotowanie, to wrócę do niej.

Dziękuję za wywiad, życząc realizacji zamierzonych celów.

ROZMAWIAŁ ANDRZEJ BUSLER

W Radiu Głos. Œdj. am

KŒCEWSCZI GARD I KASZËBSKŒ KÙLTURA

CzilenŒsce ùczãstników warkŒwniŒw dlŒ piszãcëch pŒ kaszëbskù pŒjachało 8 czerwińca do Pelplëna. PŒtkelë sã tam m.jin. z pŒetã ks. prof. Jana Walkùszã, gŒdelë Œ kaszëbiznie w Collegium Marianum i Radio Głos, zwiedzëlë katëdrã, Diecezjalnë Mùzeùm, a na smãtŒrzu pŒznŒwelë historiã Kaszëb i KŒcewiŒ.

PŒtkania dlŒ piszãcëch pŒ kaszëbskù sã ŒrganizowŒne przez redakcjã miesãcznika „Pomerania” z pŒmŒcã robŒtników BiŒra ŒgłowëgŒ Zarzãdu KaszëbskŒ-PŒmŒrsczëgŒ ZrzeszeniŒ Œd 2012 roku. Œd te czasu dwa razë Œb rok gazetnicë, lëteracë i mŒdci lëdze z rozmajitëch szkŒłŒw jeżdżã przede wszët-czim na Kaszëbë, Œstatno bëlë m.jin. w SerakŒjcach, KŒscërznie, Slëpskù i ChŒnicach. TrŒfiajã sã równak tãż rëzë w jinë krŒjnë, wezmë na w TëchŒlszczë BŒrë abŒ na Zelawë, a latos ùczãstnicë warkŒwniŒw zajachalë do Pelplëna – miasta na KŒcewim, jaczë bãdãcë stolëcã chełmińszczi diecezji (pŒzni pelplińszczi), miało i wcyg mŒ wiŒldzi cësk na KaszëbŒw. KŒ w tuwŒtëszim Wëzszim DëchŒwnym Seminarium i w szkŒle Collegium Marianum sztŒlcëlë sã setczy lëdzy wŒznëch dlŒ kaszëbszczi kùlturë, gŒspŒdarczi i spŒlëznŒwëgŒ żëcŒ.

Œ tim wszëtczim ùczãstnicë latosëch warkŒwniŒw mŒglë sã doznac chŒcle Œb czas rëzë na pelplińszczi smãtŒrzu, dze najim prowadnikã bël bëlny kŒcewsczi dzejŒrzu, nŒleźnik redakcyjŒwëgŒ kŒlegium „Pomeranii”, BŒgdŒn Wiszniewsczi. WspŒminŒł wiele wŒznëch pŒmŒrsczich pŒstacji pŒchŒwŒnëch prawie w Pelplënie, m.jin. ks. Bernata Sëchtã, aùtora m.jin. tëch dwùch wŒznëch ksãżk: *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej* i *Słownictwo kociewskie na tle kultury ludowej*, Slëgã BŒżëgŒ ks. bpa

Krziżgãnczi kŒl Collegium Marianum pŒkŒzŒł nama ks. WiesłŒw Szuca

KŒnstantina Dominika, Œ jaczëgŒ beatyfikacjã Kaszëbi mŒdlã sã Œd wiele lat, i ks. Janusza Stanisława Paserba, bëlnegŒ hùmanistã i pŒetã, pierszëgŒ dobiwcã medalu „Poruszył wiatr od morza”.

Œb czas warkŒwniŒw bëlã leżnosc do pŒtkaniŒ z ks. Wiesławã Szucã, direktŒrã szkŒle Collegium Marianum, chtëren wprowadził w nym mŒlu ùczbë kaszëbszczëgŒ jãzëka i sŒm ŒstŒł szkŒlnym. Zapisënk gŒdczi z nim bãdżë ŒpùblikŒwŒny w pŒsobny „Pomeranii”.

Zéńdzenie z klerikama z „Jutrznie”

Ųczástnicé warkówniów zeszlé sá téż z klerikama, chtérny dzejają w Klubie Sztudérów Kaszëbów „Jutrznio” w Wëższym Dëchównym Seminarium w Pelplënie. Sétmé przedstówców tegò klubu (úsadzonégò ju w rokù 1908 przez Jana Karnowszczégò) òpówiòdało ò historii, ale przede wszëtczim ò dzysdniowim dzejanim, m.jin. ò piastowanim zwëkù gwiżdżów. Jak pòdczorchiwelë klericé, je to dlò nich leżnosc do pòkòzaniò kaszëbsczé kùlturë bëten, a równo- czasno do pòspólny robòtë w klubie. Gòdelë téż ò kaszëbskòjãzëkòwëch mòdlëtwach w seminarium i òb czas pielgrzimków, na jaczich pòjòwiają sá klericé z „Jutrznie”, a téż w Radio Głos. Wòżnym pùntkà pòtkaniò bëło szukanié mòżlëwëch pòspólnëch pòdjimiznów pelplińszczégò klubu i „Pòmëranii”. „Ųrodzëło sá” czile czekawëch ùdbów, ò jaczich wierá ju wnetka mdzemë piselë.

Klericé z „Jutrznie” przëszlë ze swòjim królã – Przemëslawã Klasã, a kásk pòzni bëło zéńdzenie z przëdnikã Klubu sprzed pól wiëkù – z ks. prof. Janã Walkùszã. Òpówiòdòł òn m.jin. ò swòjim dozdrzenianim do kaszëbiznë, ò nòukòwi drodze, a przede wszëtczim ò ùtwòrstwie. Czëtòł téż wëjimczy ze swòji prozë i pòezje. Wicy ò tim pòtkanim piszemë na str. 19-21.

Bádacë w Pelplënie, je mùsz òdwiëdzëc mòlowã katédrã, jeden òd nòpiãkniészich sakralnëch zabët- ków w Pòlsce, i Diecezjalné Mùzeùm, dze mòmé wie- le wòrtnech pamiãtków pòmòrszczi ùszlòtë, a nòwik- szim skarbã je Bibliò wëdònò w pòłowie XV wiëku przez Jana Gùtenberga (to ji jedurny egzemplòrz w Pòlsce i jeden z niewièlnëch na całim swiece). Prowadniczkã òczástników warkówniów bëła El- żbiéta Wiszniewskò, chtérna pòkòzała téż jima snòżë biskùpië ògrodë, a w nich kaplëczkã Matczé Bòsczi Swiònowsczi ùfundowónã przez klerików z „Jutrznii” w 2009 rokù.

Czekawim doswiòdczenim bëło jész òbzëranie sedzbë Radio Głos i gòdka z jegò wicedirektòrã,

Warkównie dlò piszącëch pò kaszëbskù, jaczé bëłë w dniach 8-9 czerwińca w Pelplënie, òstałë ùdëtkòwionë przez Mìnysterstwò Bënowëch Sprów i Administracje.

W katédrze

Na pelplińszim smãtarzu jesmë sá pòtkelë z Bògdanã Wiszniewszim

ks. Zbigniewã Gëldonã. Wëdowiëdzò z nim mdze do przëczëtaniò w séwnikòwi „Pòmëranii”.

Pòtkania dlò piszącëch pò kaszëbskù mają za cél m.jin. parlãczenie lubòtników kaszëbszczégò słowa z rozmajitëch pòkòleniów. Òsobliwie jesmë ròd, że na warkówniach w Pelplënie pòjawiło sá czile młòdëch lëdzy z liceów w Serakòjcach, Kartuzach, Wejrowie i Kòscërznie, a nawetkã latosy maturańcë, co zdòwelë egzamin dozdrzeniałòtë téż z kaszëbszczégò jãzëka. Mòmé nòdzejà, że zéńdzenia z doswiòdczonyma pi- sarzama i gazëtnikama bádã dlò nich zachãtã do ji- dzeniò w przòdk z kaszëbiznã.

DARK MAJKÒWSCZI

KASZĚBSCZĚ SZPŮRĚ

KSĀDZA PROF. JANA WALKŮSZA

Rĕmny kòritòrz Collegium Marianum zaprowadzył nas do salĕ numer 6. Jesmĕ bĕlĕ ju kĀsk spòz-niony, le w taczim nieòcziwistnym dlò wiele z nas placu letkò sĀ jidze zgùbic w czasie. Òczarzony słodkĀ pòchĀ kwitnĀcĕch lĕpów, zadzĕwòwòny majestatĀ katĕdrĕ i zataconĕch w ni skarbów, z głowama wĕfulowònyma do czĕsta pĕsznyma òbrazama, jesmĕ szlĕ na zĕndzeniĕ z ks. prof. JanĀ WalkùszĀ – historikĀ Kòscoła i pòetĀ. Jak wĕzdrzała jegò kaszĕbskò stegna? Tegò jesmĕ chcelĕ sĀ doznac. Ale przede wszĕtczim pòznac i pòslĕchac człowieka, chtĕren rozmije w swòjich wiĕrztach „w codniowòscĕ òdkrĕwac drĕgĀ stronĀ słowa”. Taczych lĕdzy nie pòtikò sĀ co dzĕń...

ZÒCZĀTK

– Jakbĕ szĕkac samĕgò zòczĀtkù mòji kaszĕbsczi drodzi, to bĕ mŭszòl nòprzòd wspomnĀc ksĀdza Władisława Szulĕsta z Lĕpùsza. Jò pòchòdzĀ z Klĕkòwsczych Pùstk – zaczinò swòjĀ òpòwiesc ksĀdz Walkùsz. – Starszi mieszkĕlĕ midzĕ KlĕkòwskĀ HĕtĀ a Mscĕszejcama. To je parafiò Mscĕszejce. I to prawie tam w 1972 rokù ksĀdz Szulĕst przĕszedł na probòszcza. Jò bĕł tej w drĕdzi klasĕ ògòlniaka w LĀbòrgù. Jem mieszkòł ù mòjich starków i dodòm jachòł ròz na miesĀc. Tedĕ jem tĕż wiedno zaszedł do ksĀdza Szulĕsta, zebĕ gò òdwiĕdzĕc. A òn òpòwiòdòł mie ò Kaszĕbach, ò tim, co nowĕgò napisòł, jakò ksĀzka sĀ ùkòzała. Jò tegò slĕchòł, bò miòł jem wiedno ùwòzaniĕ do starszych lĕdzy i tak jem bĕł nauczony, ale tak pò pròwdze jednym ùchĀ mie to wlòtiwało, a drĕdzim ùcĕkało. Mie tedĕ nòbarzi interesowała matematika i fizyka, a w planach jò miòł studia na pòlitechnice.

A równak te rozmòwĕ z ks. SzulĕstĀ kùreszce zaczekawiłĕ Jana Walkùsza. Òstawił matematiczno-fizycznĀ stegnĀ i siedł do Wĕszszĕgò Dĕchòwnĕgò Seminarium w Pelplĕnie.

KLUB SZTUDÉRÓW KASZĚBÓW W PELPLĒNIE

– W rokù 1974 nalòzł jem sĀ w seminarium i zaczął wszĕtkò òd nowa – cygnie dali ksĀdz Walkùsz. – I to tĕż tak dosłowno, bò tej spòlĕła sĀ mòja jizba doma. PamiĀtchi pòszlĕ z dĕmĀ. I jednĕgò razu, jak jem zòs bĕł ù ksĀdza Szulĕsta, òn mie zapitòł ò dzejaniĕ klubù Kaszĕbów w seminarium. Ò czims taczim jò nie czuł. Flot jem sĀ równak doznòł, że klub pò pròwdze je, le mało chto bĕł nim zainteresowòny. A w nĕch czasach klerików bĕło tam baro wiele – kòl 300, bò i diecezjò bĕła wiòlgò. Sygała òna òd Hĕlu jaż pò Dzałdowò (pòl. Działdowo). Kaszĕbów tĕż pewno bĕło wnet 40. Jò sĀ tim klubĀ zaczekawił i na drĕdzim rokù mie wĕbrelĕ KròlĀ Kaszĕbów – to znaczy przĕdnikĀ karna. I sĀ zaczęło mòje dzejaniĕ. To bĕł rok 1976. Tak sobie dzysò mĕszlĀ, jak to wszĕtkò wspomínóm, wiele człowiek miòł tedĕ òdwódzi! Ni miòł niżòdnĕgò òpòru, wcyg za czims gònił, cos załòtwiòł...

Młodi alumn miòł ambicjĀ, cobĕ pĕrznĀ w tim klubie pòzmieniwać. Zanòlĕgało mù na tim, zebĕ sygnĀc do kòrzeniów, do tegò, jak to wĕzdrzało za czasów Jana Karnowszczĕgò – załòzcĕ klubù. Bĕło dlò niĕgò wòznĕ, zebĕ nastawic sĀ na edukacjĀ – na samòsztòlĕniĕ i kùlturalny rozwij. Ùdało sĀ mù narzeszĕc i zmòcnic kòntaktĕ z klubĀ sztuderów „Pomorania” z Gduńska, z Gduńszcim ÙniwersytetĀ, z JózefĀ Bòrższkòwsczim i ĒdwardĀ BrĕzĀ – to bĕlĕ pier-szĕ osobĕ zrzeszonĕ z kaszĕbsczim strzodowiszczĀ, jaczĕ òn pòznòł. Pòzni doszła jesz wespółòrobòta z ÙniwersytetĀ Mikòlaja Kòpernika w Torniu.

– To bĕła wiòlgò rzecz, a te kòntaktĕ baro nama pòmòglĕ w rozwijanim klubù. Mĕ zaczęłĕ òtmĕkac sĀ na to, co bĕło buten. Bĕlĕ zĕndzenia z pisarzama i dzejarzama – z JanĀ TrepczikĀ, LechĀ Bądkòwsczim, JanĀ PiĕpkĀ. Ùdało sĀ tĕż pòrĀ razĕ pòjachac do ŁĀtczynszci Hĕtĕ – do chĕczĕ pòmòrańców. Pòtemù odbĕła sĀ jesz kòłowò wanoga pò całĕch Kaszĕbach. Wiele tam mĕ mielĕ czekawĕch, ale tĕż kòmicznĕch i smiĕsznĕch zdarzeniów! I tu mŭszĀ pòdsztrichnĀc, że to dzejaniĕ bĕło mòzłĕwĕ dzĀka rektorowi najĕgò seminarium – ks. Jerzĕmù Buxakòwsczĕmù. Òn baro wiele wĕmògòł, pilowòł pòrzĀdkù i dbòł ò wĕso-kĀ rówiznĀ. Bĕł tĕż òtemkli na naje ùdbĕ i temù mĕ mòglĕ wiele zdzejac. A taczĕ nòwiĀkszĕ wĕdarzenia, jaczĕ miòł jem leżnosc i szczĕscĕ òrganizowac jakno Kròl Kaszĕbów, to bĕlĕ: 70. gebùrstach ks. Bernata Sĕchtĕ w 1977 rokù i 70. roczĕzna najĕgò klubù w 1978.

SĒWÓRZ SŁOWA

– KsĀdza Bernata SĕchtĀ jò pòznòł przĕtròfkĀ. I zòs dzĀka ks. Szulĕstowi. W tim rokù, czĕj jem „wdzĕrznĀł” do seminarium, ùmarła sòstra aùtora nòwiĀkszĕgò kaszĕbszczĕgò słowarza – Hanka. I pamiĀtóm, że to bĕł rujan, czedĕ jò dostòł lĕst. KsĀdz Szulĕst pisòł z prosbĀ – pò pògrzebie òn òstawił czòpkĀ i chcòł, zebĕ mù jĀ halac. I to bĕła mòja pier-szò wizyta u ks. Sĕchtĕ.

Pòtemù jakno Kròl Kaszĕbów widzòł sĀ z nim czĀsto. Czĕj sĀ zbliżała 70. roczĕzna wiòldzĕgò

badérë, młodi klerik ùdbòł so, że wòrt bë bëło zrëch-towac wieczòr wespółników ò nim. Ròczył samégò Sëchtã i tëch, co bëłno ksądza znelë – ks. Szulësta, ks. Andrzeja Slëwińszégò, Józefa Bòrzëszkòwsczégò, Èdwarda Brëzã, Wòjcecha Czedrowszczégò. Òkróm tegò miòł bëc téż wëstòwk òbrázów ks. Sëchtë.

– Przë ti cali òrganizacje jò sã nawetka pòsztatowòł z rektorã! – wespółniò ks. Walkùsz. – Mój scenarnik tegò wëdarzeniò nié do kùńca sã jemù widzòł, ale téż nié baro rozmiòł mie rzec, jak bë to miało pòdług niegò wëzdrzec. Në tej jò zrobił pò swòjemù, tak jak jò to so miòł ùdbóné. I nòsmiész-niész bëło, że jak ju przëszedł ten dzëń i wszëtkò fejn szło, òn tak na miã cziwnął ze swòji kancelarie i gòdò: „Księżë, proszë, czy to już nie jest inaczej?”

Ksądz profesòr przëbòcziwò so jesz sztridkã ò salã.

– Jò miòł takã ùdbã, żebë to zrobic w mniész-i salë, cobë mie pòzni klericë nie wadzëlë, że Walkùsz so cos òrganizëje i jima czas zabierò. Leno rektòr nie chcòł ò tim czëc i pòtkanië òdbëło sã w nòwiãkszym pòmieszczeniù w całim bùminkù. Przëgròł jem tã biòtkã, ale nawetkã jem bëł z tegò rôd, bò kùńc kùńców ti z 4, 5 i 6 rokù rzeklë, że dopiérkù terò òni pòznelë, chtò to je ksądz Sëchta.

Czekawé bëłë wespółniczi ròczonëch gòscy. Òstałë òne pòzni òpròcowóné i wëdóné przez ks. Walkùsza w rocznikù „Studia Pelpińskie”. Wëzwëskòł je téż w ksążce *Piastun słowa*.

– Pamiãtóm, że ks. Bòlesłòw Lewińszci, probòszcz z Karwi, òpòwiòdòł ò tim, jak ks. Sëchta – jegò wùja – zbiéròł materiòł do swòjégò kaszëbszczégò słowarza. Òni zajachelë do jedny rodzënë gdzes na Hëlsczim Pòlòstrowie i ksądz Sëchta prowadzyl gòdkã z chłopã,

a jegò białka sedzała kòł niegò. Naròz ksądz spitòł ò jaczës brzëdzcë, niecenzuralné słowò. I ta białka gòdò do chłopã: „Le të mie sã nie wòz tu przë ksądzu taczë słowò gadac!” I nie rzekl. Ale za jaczis czas, czëj kòbiëta gdzes wësłã, ksądz gò przëcësnał. Në i òn to brzëdzcë słowò pòwiedzòł. Nòlepszi bëł przë tim kòmentòrz ksądza Lewińszégò: „I dzãka temù taczë piãkné słowò wësłò do słowarza” [smiëch].

WSZËTCZË WIËRZTË Sã RÓWNO WÒZNË

Lata w seminarium to bëł téż dlò klerika Jana zòczãtk jegò lëteracczi stegnë. Pewno wiele lëdzy mò taczi czãd w zëcym, że cos zacinają dlò se pisac. Te dokazë leżã sobie ùbëtno w szëflòdach i żdają na lepszë czasë. Jistno bëło kòł przëińdnégò ksądza profesora.

– Przëjachòł rôz do naju Józef Bòrzëszkòwsczi – tedë swiëzi doktòr – wespółniò dali. – Jak më sã pòtkelë, wiceprëdnik najégò klubù mie „sëpnął” – rzekl, że jò wiërtë piszã. Dzãka temù jò sã dowie-dzòł, że Kaszëbskò-Pòmòrszczë Zrzeszenië òrganizëje lëteracczi kònkùrs. Józef Bòrzëszkòwsczi mie namò-wił, żebë jò w nim wzał ùdzël. Taczi bëł pòczãtk.

Òkróm Jana Walkùsza startowelë w nym kònkùrsu jesz m.jin. Stanisłòw Janka, Jerzi Stachùrszci i Kristi-na Mùza. Na wrãcziwanië nòdgròdów pòjachelë do Wdzydzów...

– I tam jò pòznòł tëch notabli kaszëbszczich. To mie dodało dëcha! Człowiek zarò dostòł mòcë, żebë pisac dali.

Baro flot ùkòzòł sã jegò pierszi tomik: *Kań-ta nòdzejë*. Zajimała sã nim Izabella Trojanowskò, a wiërtë wëbiéròł Bòlesłòw Fac.

– Pamiãtóm, jak òn rôz spitòł – a to ju bëło pò swiãceniach – ò jednã rzec, jaczì ni mògł zrozmiëc.

Dokazë mù sã widzałë, le spòdzéwół sã, że mdą sã òne tikałë Pana Bòga, mòdlëtwë... a w nich je gòdka ò miłoce, nòtërze. Jakùż to? Tu mùszã dodac, że òn bël wierã inżynierã. I jò mù òdpòwièdzół tak: „Nie jem do kùńca gwës, jaczi je Wastë wark, le w Wastë wièrztach téż ni ma ani słowa ò òpòrnikach...” Zrozmiół, ò co mie jidze [smiëch]. Pòèjż to je takò òdskòczniò w żëcym.

Ulubiony wièrztë ksądz profesòr równak ni mò. Wszëtczë jegò dokazë sã dlò niego równo wòznë.

– Mëmka téż nie rzeknie ò swòjich dzieciach, że jedno je lepsze òd drëdzégò. Wszëtczë sã równo kòchónë – gòdò i òtmikò jeden z pòrà leżącëch przed nim na stole zbiérków. – Mòże to jaczi znak – òtemkła mie sã wièrta pòswiãconò pamiãcë ks. Sëchtë: *Séwòrz słowa*.

I zaczinò czëtac:

Mòże Ce wiater przëniesie spiëwã
na òstatk przebòczony piesnie
i stegnë zakwitną wspomnienim
gdze w kùrzu skrzyżowóny drodżi
strëpiali z bólu
drewniany Christus
z wiarą przëzërół sã
wëmùjkònym słowóm

Mòże Ce na drëdzim brzegù
chtos tczã przesle rozgrzeszenië
za brak suplementu
do òstatnëch dni
mòdròczy z Czëstëch Pól
òstawi na progù
przed wòltòrzem nieskuńczony òfiarë

jaż swiãti Michół
sã nauczti pò kaszëbskù
bë Ce zbùdzëc na Żniwò
zasónégò słowa
(*Jantarowy pacierz*. Jantarowi pòcierz, 1991)

MÉSTER Z DOMÓTOWA

Wiòldzi cësk na jegò pisanie miół Jón Drzëzdżón.

– Szkòda, że tak flot Pón Bóg gò zawòłół do se – gòdò. – Pewno Mù tam terò czëtò *Sklëniané pòcorë* i jinë swòje tekstë. Dlò mie òn bël mësra òd słowa.

Pò Drzëzdżonie ksądz prof. Walkùsz przejął rolã òbsãdzëcëla w finale Kònkùrsu Recytatorsczégò Kaszëbsczi Lëteraturë „Rodnò Mòwa” w Chmielnie. Òb 30 lat taksowół młòdëch lubòtników òratorsczégò kùńsztu. Z jedny stronë bëła to dlò niego całò wëprawa, żebë tam dotrzëc z Lublëna, równak z drëdżi stronë – pò pròwdze jedyny w rokù kòntakt z Kaszëbama.

– Jò to tak przejął pò Jankù. Jem so tedë rzekł, że pòrà lat mdã sã tim zajmówół, a òstół jem 30.

Pësnyim brzadã chmielëńsczich wëjazdów stałë sã ksążczy z kòzania ma wëgłoszonyma òb czas mszów swiãtëch w Chmielnie przë leżnoscë kònkùrsu, a téż

dokazë, w jaczych ksądz-pòeta wspominiół Jana Trepiczika, Izabellã Trojanowskã czë mësra Jana Drzëzdżóna.

– Przeczëtóm wama ò nim, jeżlë chceta...

Pamiãtóm dobrze nen twój krëjamny ùsmiëch, a òn tak szlachówół, jakbë słunëszkò letuszkò wëzëralo zza górë i swòjim zjakòsałim parminiã przedostòwało sã przez gãstwã lasowëch drzew. Skądka tã gò miół? – jò so co sztërk mësłół, ale jem nigdë nie smiół sã ò to pëtac, żebë nie szciznãc ny apartny mistëczëznë. Mie sã wëdaje, że tã sã równak domiszlół mòji cëkawòscë, a jak ju bliskò bëło mòje pitanië, tej tã gò wiedno zascygnał w pòł drodżi swiëzim maklënkã twójgò ùsmiëwkù, a tej to tak wëzdrzało, jakbë aniół sòł nad mòdrim błòkã i w sakramencie zadzëwieniò mił sobie niebiesczë nodzi w chłòdny wòdze.

Pewno tamstãdka bëła téż twòja mùzyka i spiëw, w chtërny zarzekłò je jaż pò òstatk całò bòkadosc naj kròjnë. [...]

Ròz tã mie wpùscył dëcht do wëstrzòdka ti twòji spiëwë, a mie sã tak nòpiërwi wëdòwało, jakbëm bël w wiòldzim kòsce, gdzie scanë bëłë pòzòtklë òd lateczny mòdlëtwë, a drewniané aniółczy wplòtałë lëdzczé jiscenië w warkòcz kadzëlnégò dëmù. A tã le mùzykòwòł! A pòtemù jaczi wiòldzi ptòch wlecòł do kòscoła i ùsòł nòprzòd na kòzalnicë, òtrzepòł sklëniãcë piòra, zaspiewòł himn kaszëbsczi, a tej sadnął na wòltòrzu. Mësra Janie – jò rzekł – cëż to mò znaczcë? A tã le sã tak pò swòjémù ùsmiëchnął, a rzekł: – Jesz nië terò, ale pòdzde tã to mdzesz rozmiół.

(*Sztrãdë słowa*, 1996)

Nie je wiedzec czedë mijò naje zëndzenië. Më bë chãtno slëchelë dali i zaklaskelë jesz niejednò róż. Le czas nêkò.

– To nie je do wiarë, że ksądz chcòł jic na pòlitechnikã... – pòdò jesz z salë, a më z òcyganim òddzãkòwujemë sã z ksãdzã prof. Janã Walkùszã – mësra pòeticczégò słowa.

ANA GLËSZCZIŃSKÓ

Zëndzenië z ks. prof. Jana Walkùszã òdbëło sã òb czas warkòwniów dlò piszącëch pò kaszëbskù w dniach 8-9 czerwińca w Pelplënie. Òstałë òne ùdëtkòwionë przez Minysterstwò Bënowëch Sprów i Administracje.

KASZĘBSKŌ PÒBITWA NA WIÉRZTĚ

W Książnicy prof. Gerata Labudę we Wejrowie 31 maja òstół zręchtowóny I Kaszëbsczi Pòeticczi Slam. Dzewiãc młodëch pòetów, co mają òd 16 do 26 lat, czëtało swòje dokazë przed pùbliką, chtërna bëła równoczasno kòmisją òbsãdzëcëlów. Òrganizatorama bëłë sztuderzë drëdżégò roku kaszëbsczi etnofilologie i Mùzeùm Kaszëbskò-Pòmòrszczi Pismieniznë i Mùzyczi.

– Bëła to dlô naju wiòlgò réza fùl emòcjów. Mómë nòdzejã, że slam òstónie w pamiãcë na dlugò. Ùdzël w ny „biòtce” na wiérztë wżãło dzewiãc młodëch, òdwòznëch ùtwórców. Ògłowò zdrzacë na pòlsczé czë anielsczë slamë, to ni ma niżòdnëch kategòriów. Równak më chcelë przënãcëc przede wszëtczim młodëch i dlòte bëłë te wiekòwë ògrãnczenia – gòdò jedna z òrganizatórków i sztuderka kaszëbsczi etnofilologie Wiktorioł Stolec.

– Òd czasu, czëj czile lat temu ùczëła jem òd mójich drëchów ò slامية i dowiedza sã, czim òn je, baro ùwidza mie sã ta deja. Òd zòczãtkù sztudiów na Gduńsczim Ùniwersytece czãsto czëła jem òd lëdzy, że lubiã pòezjã. Bëło baro wiele taczich, co piselë swòje dokazë, le nieròz kòrbiònka ò wiérztach kùnczëła sã słowama: „Le terò ju nicht pòezji nie czëtò.” Ùdba, żebë stwòrzëc kaszëbsczi slam, pòjawiła sã, czedë jò sã dowiedza, że mómë na drëdżim roku kaszëbsczi etnofilologie stwòrzëc pòspółny projekt. Mòzłëwòta zrobieniò czegòs pò swòjémù bëła leżnoscã, jakã szkòda bë bëło zmarnowac – pòdczorchiwò Mònika Kapiszka, sztuderka i wespòlòrganizatórka slamù.

Slam bëł rëchtowóny z pòmòcã MKPPiM, a zadanië kòòrdinacje całoscë dostòł Dark Majkówsczi, jaczi tak ò tim òpòwiòdò:

– Na pierszich zajmach z drëdżim rokã „etno” jò prosył, żebë sami sztuderzë zabédowelë, co bë chcelë

robic i pòkazac lëdzóm. Jò miòł czile swòjich ùdbów, bò bójòł jem sã, że nick jima nie przinãdze do głowë, ale baro mileczno mie zadzëwowelë. Òd zòczãtkù wiedzëlë, że chcą przërëchtowac kaszëbsczi slam i chùtkò mie rzeklë, jaczi pòmòcë òd mie brëkują. Nie bëło tegò wiele, bò sztuderzë bëłë baro robòcy, bëłno zòrganizowóny i mielë wiele czekawëch ùdbów, òsoblëwie na promòcjã tegò wëdarzeniò.

– Robienië przë slامية bëło cekawã przigòdã, le òn sòm w se bëł dosc krótczim fragmentã tegò projektu. Teòreticzo më sã do niego szëkòwalë wnet cali semestr, a nòwicy trëdu, le téż zòbawë, bëło przë promòcëji slamù. Nagriwanië reklamë, wizytë w radiach (w sztuderzczim Radiu MORS òsoblëwie mie zaskòczëło, że nawet dzysò – a do tegò na GÜ – sã lëdze, co pòdwòzają jãzëkòwi sztatus kaszëbsczëgò), jeżdzenië z plakatama. Przë tim pòslëdnym, mësłã, że jò sã bawił prawie nòlepi. Zajãło mie to cawnë pòpòlnië, le w kòzdim gardze mòlégò i wiòldzégò Trzëgardu bëł przënòmni jeden plakat. Në wnet kòzdim, bò w Sopòtach nie nalòz jem zòdnégò dostãpnégò placu – wspòminò Kasper Kamińsczi z kaszëbsczi etnofilologii.

– Nagrelë jesmë filmik promùjący slam razã z filmòwim karnã z GÜ, załòżëlë jesmë starnã na fb, na jakã wrzucëlë jesmë pòstë, informacjë ò slامية pòjòwiałë sã w gazëtach – dodòwò Mònika Kapiszka.

Od lewej: Marcel Pańka, Zuzana Gliszczńska i Klebów Matis

Przeręchtowania do slamu szlë fejn i dosc chùtkò, ale dërch w głowie òrganizatorów bëło wiele strachù.

– Òb czas slamu dobiwców wiedno wskazywò pùblika, co mò dobré stronë, bò wszëtcë bierzà aktywny ùdzél, ale pòjówiają sã téż zagròzbë. Jak ju wnetka wszëtkò bëło przerëchtowónë, Wiktorio pòwiedza do mie: „A co, jeżlë na slam przindze 30 drëchów jednégò kandidata i wszëtcë na niego dadzą swój głos?”. Pò pròwdze bëł strach, że takò kònkurencjò bądze niesprawiedlëwò. Òb czas kònkursu òkòzało sã równak, że wãtpliwòscë nie bëłë brëkòwnë. Bëło widzec, że pùblika głosowała na tëch, chtërny pò pròwdze sã jima widzelë. Pò kònkursu nie czëlë jesmë téż niżòdnëch skargów, że taksowanie bëło niesprawiedlëwë. Bez całi czas żdaniò na slam jesmë sã téż jiscëlë ò ùczãstników, czë òni przindą, czë bądze jich dosc, dlòte më scwierdzëlë, że kask złómiemë prawò slamu i zrobimë zapisë do 26 maja [colemało w slamie mòże wżac ùdzél kòzdi, chto mò chãc, bez rëchlészégò zapisowaniò – dop. red.]. Na slam zapisało sã tedë sémte personów. Pò 26 maja i tak jesmë przedlùżëlë zapisë, żebë kòzdi miòł szansã sã zgłosëc, nawetka w ostatny chwilë. Kùnc kùnców na slamie pòjawiło sã dzewiãc ùczãstników i kòł sztërdzescë òbzërników. Bëło lepi, nislë më so mòglë wëòbrazëc. Mëszlã, że wiele dała promòcjò, co jesmë jã robilë przed slamã – gòdò Mònika.

Milą niespòdzajnotą bëł wëstãp redaktorczì pòrtalu SLAM.art.pl.

– Mùszã pòchwalëc SidThx za przëjachanië jaż z Pòznania i samòstójny dolmaczënk swòjich wiérztów z pòmòcą blòs Internetowégò Słowarza Kaszëbsczégò Jãzëka. Bëło baro mileczno òbaczëc, że naje wiadła pòlecalë jaż tak dalek – pòdczorchiwò Wiktorio Stolz.

Chcemë dodac, że SidThx napisała swòją relacjã z kaszëbsczégò slamu. Nalézeta ją na <https://www.facebook.com/slamartpl> [wpisënk z 3 czerwińca].

Ùczãstnicë òstelë pòdzielony na dwie kategòrie. W pierszi – ùczniowie wëzispòdlecznëch szkòłów

I Kaszëbsczì Pòeticczì Slam przerëchtowëlë i prowadzëlë: Kasper Kamińszczi, Mònika Kapiszka, Szëmón Piérz i Wiktorio Stolz z pòmòcą robòtników Mùzeùm Kaszëbskò-Pòmòrszczì Pis-mieniznë i Mùzyczci we Wejrowie.

– zapisało sã dwóch knòpów: Maksymiliòn Drëwa z kòscersczégò Ògłowòstòlczégò Liceùm i Frãcyszcz Wandtka z Liceùm m. Pòmòrszczich Ksążãtów w Rëmi. Przeczëtele swòje wiérztë, a pùblika miała zdecydowac, chto dobëł. Pò pierszim głosowanim òkòzało sã, że òbëdwaji dostelë tëlì samò głosów. Mùszelë tej przeczëtac jesz jiny dokòz i tim razã lë-dze zebróny w Ksążnicë prof. Labudë w wikszoscë welowelë na Maksymiliana, i to òn òstòł pierszim do-biwcą kaszëbsczégò slamu. W drëdzi kategòrie bëłë brëkòwnë dwie rundë. Do finału weszło troje slame-rów. Dobëła Zuzana Gliszczńska, drëdzi bëł Kle-bów Matis, a trzeci Marcel Pańka. Òb czas paùzów we wëstãpach ùczãstników pùblika mògła slëchac recytacji kaszëbsczich wiérztów w wëkònanim Idë Czajiny, dobiwczci Kaszëbsczì Lëteracczi Nòdgròdë, a téż spiewù Wiktorii Stolz.

Nòlepszi slamerzë dostelë nòdgròdë, jaczé przekòza-ła Wëdòwizna Kaszëbskò-Pòmòrszczégò Zrzeszeniò, MKPPiM we Wejrowie i kaszëbskò etnofilologiò.

– Sóm slam chùtkò minął. Nie òbëło sã bez sëchëch szpòrtów widownie a bëtników, a „w pran-im” wëszło, że më nie przegòdałë jesmë czile równak dosc wòznëch sprów (jak wëbrac, chto zaczinò, wëja-wianië pònktaçji, rechòwanië głosów), le mëszlã, że chùtkò jesmë zalapalë, co a jak, ë ùprawilë nówòż-niészë niesydzi. Bëło czile smiésznych sytuacjów – to jacis chãtny nie wiedzelë, że slam je pò kaszëbskù, to jednëmù z bëtników zamazało sã słowò na kòrtce òb recytacjã abò chtërno z nas rzekło cos, co miało bëc w skrëtoscë. Bëłë sztótë, w jaczych chwòtalo mie cos na òrt wstëdu abò drżòla, le kùnc kùnców jesmë to przeżëlë, a wëszło nie nògòrzi. *Summa summarum* ceszã sã, że sã jesmë tegò pòdjälë. Bël to cekawi wkłòd z naszi stronë w mòzajikã dzysdniowi kaszëbsczì lëte-racczi kùlturë, a mëszlã, że wëcygnälë jesmë z tegò wszëtczégò wòrtne ùczbë, jaczé sã nama na zycher przëdadzą w przindnoce: czë to przë òrganizowanim szlachòwnëch wëdarzeniów, czë mòże przë robie-nim pòstãpnëch edicjów Kaszëbsczégò Pòeticczégò Slamù – pòdrechòwùje Kasper Kamińszczi.

Winszëjemë wszëtczim ùczãstnikóm i lëdzóm, co przëjachelë jich slëchac i taksowac. Mómë nòdzejã, że ju wnetka kaszëbsczich pòeticczich slamów bądze wicy – mòże w kòzdim miesce na Kaszëbach?

RED.

DZIEŃ DZIAŁAJĄCYCH W KULTURZE

TO WYDARZENIE POTRZEBNE POMORSKIEMU SEKTOROWI KULTURY

Świetna atmosfera, angażujące dyskusje i poczucie dostrzeżenia towarzyszyły pierwszemu pomorskiemu Dniowi Działających w Kulturze. W Centrum św. Jana 28 maja zebrało się blisko trzysta reprezentantek i reprezentantów sektora kultury z naszego regionu, by zainaugurować coroczne obchody święta swojej pracy.

Jak to się zaczęło? Kilka lat temu samorząd województwa pomorskiego, tworząc dokumenty strategiczne, zainicjował cykliczne badania obrazujące kondycję i potrzeby sektora kultury na terenie regionu, w zakresie między innymi zwiększania kompetencji osób działających w tym sektorze oraz podnoszenia poziomu profesjonalizacji, a także diagnozujące stan i potrzeby podmiotów funkcjonujących w tym obszarze. Naturalnym partnerem dla tych działań jest oczywiście Nadbałtyckie Centrum Kultury w Gdańsku. W strukturze tej instytucji powołano Pracownię Kultury, której zadaniem jest podnoszenie kompetencji kadr instytucji kultury oraz sieciowanie współpracy. Wspieranie tworzenia sieci wymiany informacji i doświadczeń na rzecz budowania relacji, rozwoju i integracji środowiska stało się celem samym w sobie. I tak narodziło się Święto Ludzi Kultury.

Kolejnym krokiem było powołanie do życia nagrody środowiskowej, kierowanej do liderów i liderów kultury w naszym województwie. Oczywiście cały proces otrzymał znaczące, pełne wsparcie finansowe samorządu województwa.

Zorganizowane przez NCK, a zainicjowane przez samorząd województwa pomorskiego wydarzenie pokazało, że środowisko czeka na okazję do spotkania, że potrzebna jest przestrzeń do wymiany doświadczeń między osobami pracującymi w różnych zakątkach województwa.

Obchody Dnia Działających w Kulturze otworzyli marszałek województwa pomorskiego Mieczysław Struk oraz dyrektor NCK Lawrence Ugwu.

– Samorząd województwa pomorskiego pragnie docenić wysiłki i zaangażowanie kadr kultury

w naszym regionie na rzecz lokalnych społeczności. Dostrzegamy, jak ważną rolę odgrywają państwo w budowaniu i podtrzymywaniu relacji społecznych, wspieraniu mieszkańców, rozwijaniu ich wrażliwości i zdolności twórczych. Widzimy państwa codzienne starania i kibicujemy im – mówił marszałek Struk.

Dyrektor Lawrence Ugwu podkreślał natomiast:

– Jesteście wyjątkowymi, kreatywnymi, wielozadaniowymi ludźmi. Wasza praca to potrzeba serca, misja, sposób na życie. To wy, wasz entuzjazm i energia uwarunkowują ludzi na piękno i zwracają uwagę na otaczające nas problemy. To wy pielęgnujecie tradycje, budujecie silne i zaangażowane społeczności, integrujecie, tworzyście relacje międzyludzkie.

Motywy przewodnim pierwszej edycji DDwK była sytuacja pracy w nadmiarze – nadmiarze obowiązków, oczekiwań, bodźców i spraw do załatwienia. Jest to problem, który ma kilka twarzy: z jednej strony od większych instytucji oczekuje się bogatego programu, zatem i nieustannego produkowania świeżych formatów, z drugiej zaś, szczególnie w mniejszych ośrodkach, istnieje problem wielozadaniowości.

– Dyrektor instytucji kultury musi być niekiedy również animatorem, specjalistą do spraw zamówień publicznych, kreatorem, menedżerem. I to wszystko w ramach jednej pensji i jednego etatu – mówił jeden z uczestników.

Program wydarzenia podzielono na trzy części. W pierwszej uczestniczki i uczestnicy mieli okazję przysłuchać się wypowiedziom oraz dyskusjom zaproszonych gości. Ten blok nie tylko osadził problem nadmiaru w szerszym kontekście społeczno-kulturowym, ale także zwrócił uwagę na różne mikrowymiary tego

Fot. Jacek Klejment/NCK

zagadnienia. Jak nadmiar wpływa na nasze relacje z naturą? Na czym polega rola lidera w tej sytuacji? Jak sektor może sobie radzić z tymi wyzwaniami? Blok zakończyła dyskusja z udziałem wszystkich gości.

W kolejnej części programu odbyła się seria warsztatów, m.in. poświęconych zielonym instytucjom kultury, sieciom liderek czy zarządzaniu zespołem. Warsztaty cieszyły się ogromnym zainteresowaniem, miejsca na nie szybko zostały zarezerwowane. Równoległe z warsztatami odbywały się inne aktywności, m.in. spacer szlakiem RadUnii Kultury, inicjatywy koordynowanej przez NCK, czy oprowadzanie umożliwiający bliższe poznanie Centrum św. Jana.

W ostatniej części wydarzenia wszyscy przenieśli się w kameralną przestrzeń zaułka Zachariasza Zapio. Tu przy muzyce, wspólnym stole i pięknej pogodzie mieli czas na luźne rozmowy, bliższe poznanie się albo odnawianie starych znajomości. W kuluarowych rozmowach pojawiały się tematy, które być może w przyszłości zainspirują kolejne motywy przewodnie DDwK. Wśród nich mocno wybrzmiewały m.in. kwestie pracy z dziećmi i młodzieżą czy też aktywizowania odbiorców i zachęcania ich do świadomego współkształtowania przestrzeni społecznej.

Co warto podkreślić, podczas DDwK oficjalnie zainaugurowano ufundowaną przez samorząd województwa pomorskiego Nagrodę Teodory. Została ona ustanowiona z myślą o osobach wykorzystujących działania kulturalne jako narzędzie do budowania pozytywnej zmiany społecznej. Pierwszych laureatów Pomorskiej Nagrody dla Liderów i Liderów Kultury poznamy w przyszłym roku, podczas kolejnego Dnia Działających w Kulturze. Inauguracji nagrody towarzyszyło spotkanie z Katarzyną Kulikowską, dyrektorką Muzeum – Kaszubskiego Parku Etnograficznego im. Teodory i Izzydora Gulgowskich we Wdzydżach, która przybliżyła zebrany postać patronki nagrody – Teodory Gulgowskiej, artystki i społeczniczki, która wciąż może być inspiracją dla liderów i liderów kultury.

Jakie wnioski nasuwają się po DDwK? Pierwszy i najważniejszy: to wydarzenie potrzebne pomorskie-

mu sektorowi kultury. Z wielu stron pojawiały się głosy o tym, jak istotna jest możliwość osobistego spotkania się, nawiązania nowych kontaktów i podzielenia doświadczeniami. Praca działaczek i działaczy kultury, szczególnie w mniejszych ośrodkach regionu, jest często samotna. Poczucie alienacji, niedofinansowanie, długotrwałość procesów, które muszą zajść, by działania miały szansę wpłynąć na lokalną społeczność, są dużym obciążeniem. W tym kontekście możliwość spotkania z osobami borykającymi się z podobnymi problemami jest ogromnie ważna. Razem nie tylko łatwiej jest szukać rozwiązań, ale też rozładować napięcia i ponownie poczuć głęboki sens wykonywanej pracy.

Organizatorzy Dnia Działających w Kulturze dostrzegli istotną lukę w ofercie kulturalnej Pomorza i postanowili ją zapłacić. To ważna inicjatywa, która pozwala pracowniczkom i pracownikom sektora tak ważnego dla zrównoważonego rozwoju Pomorza poczuć się docenionymi i dostrzeżonymi. Ludzie kultury zwykle dużo dają innym, warto więc choć jednego dnia w roku skierować światła reflektorów na nich, głośno zaakcentować ich siłę, ale i problemy. I podziękować za to, co robią na co dzień.

MONIKA CZAJKOWSKA-KOSTKA

AUTOREKLAMA HIERONIMA DERDOWSKIEGO

CZĘŚĆ 2

Po dwóch latach, w roku 1882, na stronach 49–55 petersburskiego kalendarza „Gwiazda” redagowanego przez Henryka Glińskiego, ukazał się napisany wcześniej, bo w Toruniu, w sierpniu 1881 r.¹, tak zatytułowany artykuł: *Poemat kaszubski „O Panu Czorlińskim, co do Pucka po sece jachoł, zełgał dla swoich druchow kaszubściech Jarosz Derdowski”*, pod którym podpisał się Kaszuba. Choć było to drugie omówienie *Czorlińskiego* przez Hieronima Derdowskiego, kryjącego w pierwszym przypadku swe autorstwo pod redakcją „Przyjaciela”, a tym razem zostało podpisane przez konkretnego autora o pseudo Kaszuba, to również zostało zredagowane w celach reklamowych, jak moglibyśmy dzisiaj powiedzieć, ale że inne w swej treści, więc tym bardziej godne uwagi.

Pierwsze pisane było pod wpływem chwili i stąd miało głównie charakter streszczenia tegoż utworu, druga wypowiedź okazała się

bogatsza w inne treści. Wiadomo, że gdy tylko *Czorliński* się ukazał, trzeba było najwięcej miejsca poświęcić jego fabule, a tylko w pew-

¹ „Gwiazda. Kalendarz petersburski, premiowy, ilustrowany, literacki, społeczny i informacyjny na rok zwyczajny 1882 (rok drugi), pod redakcją Henryka Glińskiego”, Petersburg 1882, s. 55. Przy następnych omówieniach i cytatach podaje się w nawiasach tylko numer strony.

nych miejscach szerzej omawiać wybrane kwestie, natomiast jako że odbiorcy w Petersburgu nieznana była sprawa kaszubska, więc trzeba mu było ją przybliżyć, i właśnie na to warto tutaj zwrócić uwagę².

Tak więc, gwoli wprowadzenia, nasz Kaszuba rozpocznie od *Pieśni o ziemi naszej* Wincentego Pola, pytając, czy znamy własne nasze plemiona, po zakątkach ziemi naszej rozsiadłe³. Kierując te słowa do mieszkających w Petersburgu i okolicy Polaków, nie tylko miał na myśli Kaszuby, które można było i powinno się w jego czasach poznać, ale także o inne nieznane ojczyste regiony, jeżeli ułatwiona komunikacja zbliża nas teraz do siebie (s. 49). Wszak o pociągu w wieku wieku pary i elektryczności nie można było zapomnieć, o wędrownym zaś charakterze Derdowskiego – szczególnie. Zresztą do Petersburga dotarł kolejną i można by nawet znaleźć w rozkładzie jazdy, publikowanym w „Gwieździe”, o jakiej mogło to być godzinie. To jednak nie tak ważne wobec dalszych słów w tym akapicie o uczestniczeniu Kaszuby – Derdowskiego w pomorskim regionie w zebraniach, na których miał okazję zawierać nowe znajomości i wiedzieć, że ten i ów zakątek krańcowy pod obcym rządem zachował jeszcze narodowe cechy swoje i garnie się do swych braci, do wspólnej pracy (s. 49). To zrozumiałe jak na pozytywistyczne czasy stwierdzenie, Derdowski bowiem nie tylko jako dziennikarz w Toruniu (wszak pisał tam te słowa) brał udział w wielu spotkaniach, ale zdarzało mu się to już wcześniej. Na przykład 6 grudnia 1876 roku uczestniczył w pierwszym zebraniu gdańskiego Towarzystwa Przemysłowo-Kupieckiego „Ogniwo”, na którym jako przybysz z Kobysewa w swojej krótkiej mowie sensownie podawał – wedle osoby zdającej z jego słów sprawę – że *ziemia kaszubska, będąc jedynym krajem z ziem czysto polskich do morza przytykającym, tym samym wskazaną jest więcej na przemysł i handel, aniżeli na rolnictwo, zwłaszcza że i duch przedsiębiorczy Kaszubów najlepiej temu kierunkowi odpowiada. Toteż myśl Stowarzyszenia, noszącego na sobie cechę przemysłowo-kupiecką, trafia najlepiej w potrzeby ogółu i każe dążyć do tego, aby Wisła, mająca źródła swe na ziemi polskiej, także i ujście swoje między Polakami miała*⁴.

To jednak tylko gwoli dygresji, natomiast w omawianym tekście Kaszuba vel Derdowski powie, że jego ziomkowie żyją *na zachód od Gdańska, między źródłiskiem Raduni i Brdy* (s. 49), a słaba gleba, północny klimat oraz brak dróg, a także z jednej strony Bałtyk, z drugiej zaś *nieprzyjazne niemieckie osady* (s. 49) znacznie ograniczały ongiś Kaszubom kontakty ze światem i nawet z Polską, czego takie następstwa, że jeżeli mówiono tam z pańska, górnice, to *Kaszuba po staremu pozostał przy jędrnej i rdzennej swojej mowie* (s. 49). Trzeba więc Kaszuby odwiedzić, by poznać ten pomorski region i jego lud, a wtenczas będzie można dopowiedzieć do słów Pola: *Znasz ród kaszubskich Polaków, ich mowę, ich zwyczaje, ich życie i bycie?* (s. 50). Niewiele bowiem Kaszuby i Kaszubów zna, w czym nie pomaga literatura, wszak zarówno oni o sobie, jak inni o nich niewiele napisali, i to powinno się zmienić. Dobrze więc, że tak właśnie się dzieje i Kaszubi już mówią o sobie, o czym dowiadujemy się od Kaszuby promującego to dzieło:

Milczenie to przerywa teraz p. Jarosz Derdowski, urodzony r. 1850⁵ w kaszubskiej wsi Wiele, który po raz pierwszy dał się poznać na polu literackim w roku 1876 kilkoma korespondencjami z Kaszub pisanymi do „Gazety Toruńskiej”, a potem po czterech latach milczenia wydał w Toruniu, gdzie od dwóch lat pracuje w redakcji „Gazety Toruńskiej”, poemat kaszubski... (s. 50).

To oczywiście przebiegła i przemyślna auto-prezentacja Derdowskiego w Petersburgu, chociaż napisana w Toruniu. Mamy w niej cokolwiek z biografii autora, czyli kiedy i gdzie się urodził oraz kiedy i gdzie rozpoczął „literackie” pisanie. Podaje się tutaj, że zadebiutował w 1876 roku w „Gazecie Toruńskiej”, a *po czterech latach*, czyli w roku 1880, wydał swój poemat, chociaż jego pierwsza księga, o czym już tutaj się nie dowiemy, ukazała się pod koniec roku 1879 w „Przyjacielu”. Ponieważ pisał to wszystko w sierpniu roku 1881, więc z uwagi na twierdzenie, że od dwóch lat pracuje w „Gazecie Toruńskiej”, musiało się to pewnie stać w okolicy sierpnia roku 1879.

Następnie dowiemy się, jak trudno było autorowi tego pięknego utworu – tak bowiem starał się tym epitetem dowartościować Czorlińskiego –

² Pewne z nich wskazuje Maria Sadurska w internetowych omówieniach (www.gdanskstrefa.com – *Autor Hymnu Kaszubskiego*; <https://kartuzy.info> – *Hieronim Jarosz Derdowski*), ale bez jakichkolwiek przypisów, spomniawszy w jednym miejscu, że o tym w „Gwieździe”.

³ Kaszuba, *Poemat kaszubski „O Panu Czorlińskim, co do Pucka po sece jachol...”*, „Gwiazda...”. W słowach Derdowskiego już wtenczas można było odczuć przekonanie, że nie ma Kaszub bez Polonii.

⁴ „Gazeta Toruńska” 1876, nr 285, s. 4.

⁵ Czyżby się pomylił? Powinien to być rok 1852.

autorowi pochodzącemu z ludu, zyskać uznanie nie tylko odbiorców, *by na wierzch wypłynąć* (s. 50). Ponieważ było konieczne do tego wykształcenie, z którego do rodaków przemawiać się godzi (s. 50), więc musiał skończyć szkołę średnią. *Zanim udało mu się ukończyć nauki w gimnazjum helsztyńskim, na Mazurach pruskich* (s. 50), czyli w Braniewie, *przez pięć szkół kolejno przechodzić musiał* (s. 50), ponieważ zachowywał się niczym Sowizdrzał, który był ulubioną jego książką (s. 50). Jego żywe usposobienie i sowizdrzański humor, a przede wszystkim kpiny z belfrów niemieckich były tego przyczyną. Kiedy na studia zabrakło pieniędzy, *jako praktykant przez lat kilka przebywał przy rozmaitych dworach szlacheckich na Kaszubach i w W. Ks. Poznańskim, gdzie dopiero jako tako nauczył się po polsku (dziś włada nim wybornie), a oprócz tego uczył się rosyjskiego, angielskiego i włoskiego* (s. 50). Pamiętając o znajomości tych czterech języków, wiadomo, że doskonale posługiwał się niemieckim.

Chociaż Derdowskiemu vel Kaszubie żyło się biednie, to marzenia zagnały go *aż do Włoch*⁶, gdzie na trzy miesiące trafił do więzienia w Padwie, bo nie mógł się „wylegitymować”. Te włoskie wojaże to oczywiście nie legenda, podobnie jak półtoraroczny pobyt w Paryżu (licząc z wędrówką do Torunia w latach 1877–1879), dokąd się udał, by słuchać wykładów Chodźki o polskiej literaturze (s. 50) i uczyć się warzenia piwa, co potem bez rezultatu starał się wykorzystać w Wielkopolsce, jak można dodać za J. Karnowskim⁷. Kiedy zaś brakło pieniędzy, musiał pracować i wtedy *spełniał funkcje woźnicy przy tramwajach, potem posunięty został do godności mechanika przy wozach tramwajowych o ściśnionym powietrzu u inżyniera p. Mękarskiego, nareszcie od wystawy paryskiej udało mu się otrzymać posadę tłumacza w biurze generalnym wystawy* (s. 50). Udzielał też lekcji języka niemieckiego, o czym powie już Karnowski, przypominając przy tej okazji reportaż Derdowskiego z podróży balonem, na który natrafił w „Gazecie Toruńskiej” (1880, nr 59)⁸. Nie mogąc spełnić swoich zamierzeń, młody poeta kaszubski opuścił Paryż i po większej części pieszo, przez Orlean, Lyon, Genewę, Zürich, Würzburg, Lipsk, Drezno, Wrocław, Poznań, przybył do Torunia

(s. 50), gdzie znalazł za 25 talarów pracę w „Gazecie Toruńskiej”⁹ jako *redaktor od kozy* (s. 50), ponieważ jego poprzednik, Ignacy Danielewski, akurat trafił do więzienia. Oczywiście miało to swoje konsekwencje, ponieważ *oniemiło muzę poety bodaj na rok*¹⁰ pisanie suchych artykułów dziennikarskich (s. 50), a bodaj wcześniej poematów okolicznościowych i to po większej części *po niemiecku* (s. 50). Ale w roku 1879 Derdowski zaczął już pisać Czorlińskiego, którego ukończył w 1880.

I to tyle z tegoż pokrótce opowiedzianego *curriculum vitae* kaszubskiego poety, który jednym utworem zawojował sobie zaszczytne miejsce w literaturze (s. 50), jak sam Kaszuba vel Derdowski powie. Mocne te ostatnie słowa Kaszuby udającego nie-Derdowskiego, ale wielce trafne, ponieważ z tak wysoką autooceną Czorlińskiego trzeba się jak najbardziej zgodzić. Można by to uznać za zarozumiałstwo, gdyby nie przytoczone przez Kaszubę na dowód tego pozytywne omówienie Józefa Tretiaka oraz te najpierw negatywne, a potem inne uwagi Stefana Ramuła¹¹. Oczywiście nasz Kaszuba zdecydował się odważnie odpowiedzieć na pierwsze uwagi Ramuła:

Homer i Mickiewicz, masło i pieprz, mistrz i producent makulatury – zesłi się tu tak niefortunnie dla autora tej oceny, który sens i prawdę poświęcił na ofiarę dowcipnemu i złośliwemu frazesowi, że spierać się z nim i stawać w obronie poematu, uważamy za zbyteczne. Dodamy tylko, że Kaszubi, których p. R. widocznie nie zna, z przyrodzenia są rubaszni i tyle poetycznego zmysłu jak p. R. nie posiadają, że Kaszuba co kilka słów w najlepszej wierze i bez złej myśli powtarza „kuszniej mnie w rzec”, że nareszcie poemat kaszubski musi być takim, jakim jest naród, dla którego i o którym jest napisany (s. 50–51), i nie zamilkł, gdy następne okazały się wielce pozytywne:

Z tych kilkudziesięciu stronic o wiele lepiej poznamy Kaszubów niż z całych foliałów rękoma etnografów skreślonych. Poeta oprowadza nas z Czorlińskim po całych Kaszubach, ukazuje nam jakby w kalejdoskopie jeden obraz za drugim, przesuwają się przed naszymi oczyma wszystkie niemal typy, jakie tylko w krainie tej napotkać można, począwszy od szlachty i chłopów kaszub-

⁶ Por. T. Linkner, *Kaszubski wirydarz wszelkich treści pełen*, Gdańsk 2021, s. 228–232.

⁷ J. Karnowski, *Derdowski w Paryżu*, „Mestwin” 1931, nr 1, s. 5.

⁸ Tamże. Przedrukował go w tym numerze „Mestwina”, a potem Andrzej Bukowski włączył ten reporterski tekst do *Pism prozą* (Kartuzy 1939).

⁹ W czwartym kwartale roku 1879. Por. M. Sadurska, *Hieronim Jarosz Derdowski*, online: <https://Kartuzy.info>.

¹⁰ 1878?

¹¹ Por. J. Tretiak, „Gazeta Toruńska” 1880, nr 225, 227; S. Ramułt, „Kurier Poznański” 1880, s. 727.

skich; a skończywszy na Niemcach i Żydach. Dzieło czyta się z jednakową przyjemnością od początku do końca (s. 51),

wyrażając się niemal arogancko i może dlatego po francusku: *Qu'exigez vous encore* [Czego nadal żądasz], Panie R.? (s. 51).

Natomiast gdy przyszło Derdowskiemu, nieprzynajęmu się tutaj konsekwentnie do siebie, omówić treść *Czorlińskiego*, uczynił to w mniejszym stopniu niż przed dwoma laty w „Gazecie Toruńskiej”, nazywając z racji przyśpiewki o Czorlińskim poemat

żartobliwą epopeją

polską i Odyseją

kaszubską (s. 52),

a wędrowanie bo-

hatera *Ulissesowskim*

bląkaniem (s. 52).

Przypominał również, że Czorliński pochodził ze szlachty „drążkowej”, jako że wielu Kaszubom Sobieski nadał szlachectwo za wyprawę pod Wiedeń. A przy tej okazji dowiemy się, jak i dlaczego na Kaszuby trafiła gorszego sortu szlachta z Wielkopolski:

Były też na Kaszubach od wieków osiadłe stare rody szlacheckie z Wielkopolski, które tu zakupiły majątki, aby te służyły za stacje dla ułatwienia komunikacji z Gdańskiem, dokąd z Kluczów Wielkopolski wysyłano zboże. Zwykle na taką stację posyłał dziedzic wielkopolski którego ze swoich synów lub kuzynów, zwykle najwięcej marnotrawnych, aby na ustroniu, nie mając okazji do zbytków, wiódł życie oszczędne (s. 52).

Po tym wtrąceniu dopowie Kaszuba kilka słów o pieśni *Zuziu, zuziu, coruleńko*, mówiąc więcej niż w poprzednim artykule reklamującym *Czorlińskiego* o rzeczy sprawionej w Gdańsku przez Krzyżaków (s. 53), powołując się tym razem na *Starożytności polskie* Jędrzeja Moraczewskiego (1842, t. I) i cytując z niego – podobnie jak przed dwoma laty – obszerny fragment z hasła „Gdańsk”, był nadal przekonany, że tak jak dawniej rzeczka *Radunia* płynie przez Gdańsk (s. 53). Mówiąc o Krzyżakach, przypomniał, że *Jagiełło* pod *Grunwaldem* taki dał [im] upominek, że od nie-

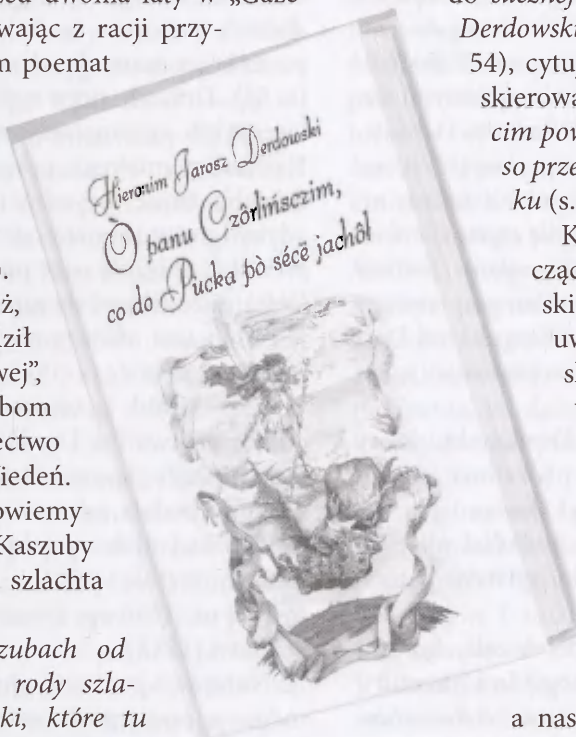
go na zawsze stracili na sile (s. 53). To jakby zapowiedź podróży na pola *Grunwaldu*, z której dał Derdowski obszerne sprawozdanie. Potem jeszcze Kaszuba dopowie, że w tym poemacie autor wprowadza mitologiczne postacie *Smętka i Mory* (s. 53), nie zapomniawszy opowiedzieć, jak to rybacy z Chałup sprawdzali puckie piwo w oberży. Kiedy zaś z braku miejsca nie udało się przedstawić całej treści, odesła czytelników do ślicznej epopei kaszubskiej, którą p. Derdowski wzbogacił naszą literaturę (s. 54), cytując na koniec słowa do nich skierowane: *Jeże chceta wiedzec, w jakim powiodoł porządku, / To jesz roz so przeczetejta łgorstwo me z początku* (s. 54).

Kaszuba vel Derdowski, kończąc opowiadanie o tej „kaszubskiej epopei”, zwróci wprawdzie uwagę na literaturę kaszubską, ponieważ dopiero w XIX wieku poczęto na Kaszubach krzątać się około języka i piśmiennictwa kaszubskiego (s. 54). Najpierw przywoła Celestyna Mrongowiusza, potem jakiegoś Stanisława, autora trzech rozpraw w języku kaszubskim w Krakowie (s. 54),

a następnie zajmie się Florianem

Ceynową, nad którym zatrzyma się najdłużej, by jego dokonania ocenić. Zwróci więc uwagę na jego odrębną ortografię dla Kaszubów na podstawie języka czeskiego i łużyckiego” (s. 54) z racji znajomości na wrocławskim Uniwersytecie z Hórnikiem i czeskimi studentami, a mówiąc o jego przekładach z polskich utworów, powie, że są *tchnące zgnilizną moralną, źle pojętym panslawizmem i nawet ateizmem* (s. 54).

Następnie powie, że w 1880 roku tylko Ceynowa reprezentował kaszubską literaturę, ale ukazał się kaszubski poemat Derdowskiego jako pierwszy oryginalny, bo Ceynowa na niego ani piórem, ani słowem nie wpłynął (s. 54). Wszak z Derdowskim widział się tylko raz, w Toruniu, rok przed śmiercią, kiedy dowiedział się o tymże utworze. Wtenczas *Chciał go od autora nabyć i wydać w gwarze północnych Kaszub pisownią ks. Malinowskiego, na co jednak autor nie przystał* (s. 54). Jak powie Kaszuba, uczynił tak dlatego, że Derdowski napisał swojego „Czorlińskiego” głównie

¹² J. Karnowski, *Kilka osobliwości o Derdowskim*, s. 104.

w gwarze rozpowszechnionej na Kaszubach południowych (na południe od Gór Szymbarskich), jako miększej i lepiej nadającej się do poezji (s. 54); chociaż przy tym dobierał wyrazów i form z okolic północnych, nadmorskich, aby utworzyć jednolite narzecze kaszubskie (s. 54), wszak na Kaszubach mówi się różnie. Wedle Kaszuby Derdowski uważał, że ma rację, u niego bowiem gwara niewiele różni się od gwary Ceynowy. Wystarczy porównać dwie piosenki Ceynowy z jego *Szętoprk* (pierwsza to *Pószła njevjasta/ S kurószką do miasta*, a druga *Wój vegrèł nasz pąn, wegrèł!/ Bó lèdzi ze vsè vègneł*, s. 54) z piosenkami zapisanymi wedle gwary Derdowskiego (s. 54). Ponadto Derdowski uważał, że Ceynowa, aby jego książki i *Czesi i Łużycanie* zrozumieć mogli, więc z zasady nigdzie głosek nie miękczył i w ogóle często dorabiał sobie gramatykę i pisownię podług własnej fantazji (s. 55). Nie wdając się jednak w ten gramatyczny dyskurs, trzeba powiedzieć, że Kaszuba vel Derdowski miał rację, że *dziwaczna pisownia* (s. 55) Ceynowy wręcz odstraszała.

Ponadto Kaszuba jako Derdowski, który w roku 1880 wiersz przesłany Józefowi Ignacemu Kraszewskiemu zakończył słowami *Nie ma Kaszub bez Poloni,/ A bez Kaszub Polści*, rok później, jakby na dowód tego, tak napisze w petersburskiej „Gwieździe”:

Dr Ceynowa starał się zupełnie odłączyć Kaszubów od Polaków, tak pod względem literatury, jak polityki, lubo rzecz oczywista, że Kaszubów bez Polski zjedliby Niemcy, a przecież i mowa kaszubska jest tylko gwarą języka polskiego. Prawda, że Pomorzanie, od których Kaszubi pochodzą, stanowili niegdyś odrębny lud słowiański, z którym pierwotna Polska krwawe wiodła boje, ale potem wobec wspólnego i groźnego nieprzyjaciela, Krzyżaków, Pomorze chętnie łączyło się z Polską, a od pamiętnego roku 1466 zlało się z nią ostatecznie w jedną całość. Tradycje więc odrębności politycznej zaledwie są dalekie, aby na nich coś można budować, liczba przy tym Kaszubów zbyt mała, aby mogła wesprzeć te tradycje (s. 55).

W ostatnim zaś słowie tego autoreklamowego artykułu, do którego Derdowski stara się nie przyznawać, dowiemy się, że pisał tę autoreklamę dlatego, aby kupowano *Czorlińskiego*. Oczywiście nie czynił tego bezpośrednio, ale najpierw wyjaśniając, jakby był Polakiem, chociaż podpisywał się jako Kaszuba, że pewnie nigdy nie przyjdzie, aby Kaszubi mieli czytywać

wyłącznie książki kaszubskie (s. 55), jeżeli chcą zrównać się z nami zupełnie (s. 55), by mówić po polsku. Wszak przyzwyczaili się do tego w kościele, modląc się w tym języku, słuchając kazań i czytając książki do nabożeństwa. Dlatego *mieliby to sobie za ujmę i niejakię przedrzeźnianie, gdyby ksiądz w kościele po kaszubsku miał wymawiać* (s. 55). Stąd trzeba zrozumieć, że ani książki Ceynowy, ani *Czorliński* nie zyskają u nich uznania i dlatego *zimnego od ludu kaszubskiego doznały przyjęcia* (s. 55). Kaszubi uważali, że po to je napisano, by *drwić z mowy kaszubskiej* (s. 55). Dowodzi tego najlepiej tak niewiele zakupionych egzemplarzy epopei Derdowskiego. Nawiasem mówiąc, pewnie nawet wtedy nie miałyby więcej czytelników wśród Kaszubów, gdyby Ignacy Danielewski w niej nie *porobił poprawek*¹². Słusznie więc powie Kaszuba, że *Czorliński* może cieszyć się zainteresowaniem jedynie wśród *świata akademickiego i wykształceńszych sfer w całej Polsce* (s. 55).

Jako dowód, że to prawda o tak niechętnym odbiorze utworów Derdowskiego przez Kaszubów, posłuży „Gazeta Toruńska” z tamtego czasu, która podała, jak to w roku 1883, w rocznicę wiedeńskiej odsieczy Sobieskiego, w bruskiej parafii, konkretnie w Gliźnie, potraktowano rozdany z tej okazji utwór Derdowskiego *Kaszube pod Widnem* (1883):

*Nazajutrz prostota odnosiła te ostatnie ofiarodawcy, poszarpane mówiąc, że ich nie chcą, bo tam „je wszystko zełgane”. Jakiś zapalenić obiegał po wsi i gwałtem odbierał te broszurki, wygadując niestworzone rzeczy na tego, „co tak brzedko szpecy świętą polską mowę i robi sobie z Kaszubów kpincie”, powykrawał z nich obrazek króla Sobka, a resztę wrzucał do ognia. Wykształceńsi natomiast serdecznie się tymi książeczkami nabawili*¹³.

Podobnie jak w przypadku *Czorlińskiego* niewiele dała autoreklama tego utworu autorstwa Kaszuby w „Gazecie Toruńskiej”:

*Z książeczki tej, kosztującej tylko 10 fenigów, mogą się Kaszubi wiele dowiedzieć o królu Sobieskim i swych przodkach. Bohaterem powieści jest osoba historyczna, Franciszek Kulczycki, którego, ponieważ w niewoli nauczył się po turecku, król Sobieski posłał ze swego obozu do oblężonego Wiednia. Kulczycki, przebrany za Turka, szczęśliwie przedarł się przez obóz nieprzyjacielski i spełnił zlecenie króla*¹⁴.

¹² J. Karnowski, *Kilka osobliwości o Derdowskim*, s. 104.

¹³ *Wiadomości potoczne*, „Gazeta Toruńska” 1883, nr 224, s. 3.

¹⁴ *Kaszuba. Listy do przyjaciół Pielgrzyma*, „Pielgrzym” 1883, nr 101, s. 2.

Wróciwszy do *Czorlińskiego*, trzeba powiedzieć, że pomimo takiej autoreklamy Derdowskiego, udającego w jednym i drugim artykule obcego autora, ta ludowa epopeja nie znajdowała w jego czasie zbyt wielu czytelników, co potwierdził po latach Jan Karnowski: *Epopeja ta mimo reklamy w „Gazecie Toruńskiej” nie miała wielkiego zbytu i całe stopy leżały w składnicy niesprzedane. Derdowski często przychodził i zabierał po kilkadziesiąt egzemplarzy, odnosił je sam w worku i z biedy sprzedawał rozmaitym księgarzom na makulaturę za psie pieniądze i tak łatał swoją literacką biedę*¹⁵, który na omawiany wyżej artykuł z petersburskiej „Gwiazdy” nie zwrócił w ogóle uwagi. Jeżeli nawet go znał, uczynił tak może dlatego, że nadto dosadnie mówił w nim o Ceynowie i Kaszubach?

Kończąc słowo o autoreklamowych tekstach Derdowskiego, pod którymi się nie podpisał, można powiedzieć, że jak w pierwszym więcej mówił o *Czorlińskim*, tak w drugim zwracał uwagę jeszcze na inne kwestie. Z toruńskiego „Przyjaciela” można było m.in. się dowiedzieć, dlaczego w tym utworze taka właśnie kaszubska „gwara”, dlaczego w nim tyle humoru, którego genezą Sowizdrzał, dlaczego św. Michał mówi po polsku, co z tymi dzwonami czy jakie te mityczne opowieści. Natomiast w petersburskiej „Gwieździe” zachęcał Kaszuba do odwiedzenia swego regionu, podawał dość wiele w biograficznej prezentacji, zdecydowanie finalizował dyskurs z Ramułem, zdradzał, co myśli Derdowski o Ceynowie oraz swoich współpracownikach, którzy tak niechętnie czytali w swojej mowie. Ponadto dowiadujemy się, że Derdowski, kryjący się pod imieniem Kaszuby, zwał utwór o *Czorlińskim* *żartobliwą epopeją polską, poematem kaszubskim, ludową epopeją, Odyseją kaszubską*, a wędrowanie tytułowego bohatera – *Ulissesowym błąkaniem*. Podana zaś tutaj błędna data pławienia czarownicy czy urodzin Derdowskiego to najpewniej zmyłki, chociaż – znając Derdowskiego – może celowy zapis, by odbiorca tym bardziej uwierzył, że pisze tutaj o *Czorlińskim* obca osoba, która mogła taki błąd popełnić. I to byłoby tyle,

a jak komuś tego za mało, to niechaj sobie przeczyta te artykuły i będzie wiedział jeszcze więcej.

Gwoli postscriptum: najpierw z racji pseudonimu Kaszuba, którego nie znajdziemy w haśle „Derdowski” w *Nowym Korbucie*, warto rozejrzeć się za takimi tekstami. Następnie, chociaż o tym w swej autoreklamie nie pisał, warto pamiętać, że w Petersburgu spotkał się z Wilhelmem Bogusławskim, autorem czterotomowego historycznego kompendium *Dzieje Słowiańszczyzny Północno-Zachodniej do połowy XIII wieku* (1887–1900), który – zainteresowany również Kaszubami – współpracował w tym temacie z Derdowskim, z czego autor *Czorlińskiego* tak się zwierzał:

*Pracujemy po kilka godzin dziennie nad historią, geografią i etnografią Kaszub, i tu dopiero poznałem, czego mi jeszcze trzeba. Muszę się zagłębiać w mapie Ptolemeusza, Tacycie, kronikach niemieckich i polskich, i to nie pobieżnie, po dziennikarsku, lecz gruntownie, naukowo z cierpliwością i wytrwałością*¹⁶.

Derdowski do tego stopnia tym wszystkim się zainteresował, że pisał w liście I. Danielewskiemu, iż chciałby wydać *całe popularne dziełko z mojej podróży, o Petersburgu samym i stosunkach rosyjskich*¹⁷. Oczwiscie tak się nie stało. Być może inaczej było z książką kucharską, do napisania której, jak opowiadał Karnowskiemu prezes Izby Przemysłowo-Handlowej, Buszczyński¹⁸, zmusił Derdowskiego *radca Lembeck, właściciel znanej w Toruniu drukarni, gdyż zamknął go na kilka dni i prędzej nie wypuścił, aż książka kucharska była napisana. Lembeck wydał ją później w druku*¹⁹. Może tak było rzeczywiście, Derdowski spędzał bowiem wiele czasu przy piwie i kieliszku nie tylko z czeladnikami, głównie w restauracji przy ul. Szewskiej, ale także z kucharzami, którzy mu zdradzali *najrozmaitsze recepty kucharskie* i Derdowski znał je *na pamięć*²⁰. Może więc właśnie on przyczynił się do powstania *Kuchni polskiej: niezbędnego podręcznika dla kucharzy i gospodyń domowych...*, która ukazała się w roku 1885 nakładem Lambecka?

TADEUSZ LINKNER

¹⁵ J. Karnowski, *Kilka osobliwości o Derdowskim*, „Mestwin” 1926, nr 13, s. 104.

¹⁶ Z listu Derdowskiego do Majsterka (Danielewskeigo) wysłanego z Petersburga 22 sierpnia 1882, w: Janowicz, *Autografy Hieronima Derdowskiego*, „Mestwin” 1927, nr 12, s. 1.

¹⁷ Z listu Derdowskiego do Majsterka, s. 2.

¹⁸ Por. J. Karnowski, *Kilka osobliwości o Derdowskim*, „Mestwin” 1926, nr 13, s. 104.

¹⁹ J. Karnowski, *Kilka osobliwości o Derdowskim*, s. 104.

²⁰ Por. J. Karnowski, *Kilka osobliwości...*, s. 104.

POTOP

Smantne to byli stróny nibi wieś Bilica,
ale rozlecóna bóla na calutka 'okolica.
A że ziamni urodzajni mało tu bóło,
biednie tedi tutaj tim Gustom sia żyło.

Niéraz óny nawzajam sia 'užaleli,
gdzie jich te sryle aż tam zagneli.
Ni swata ni brata ni żywi duszi tu bóło,
za ludziami sia jim niéraz barzo cknioło.

Wszandi jano rosła dzika bilica,
a w dole szumniała rzyka Wiérzica.
Choc nié raz ji chlyba óny załaknyli,
gruńt że swégo sia tera dochrapnyli.

Mówió że nima złygo co bi na dobre nié wiszło,
aleć do Gustów w sóm raz szczańście prziszło.
Jim to sia tak nagle to życie zmieniło,
'opowjam wam wszitko jak to 'ónczas bóło.

Pewnégó wiosennégó dnia pojecheli 'orać pole,
akurat nad Wiérzcó w glambokim dole.
Bo tam žitka najlepsi sia udaweli,
to též Gust zez swó Gusto we woła 'oreli.

Ón trzymał socha óna woła pogóniała,
už dziań trzeci ta robota trwała.
Ji bi dnia tego 'oranie skóńczili,
aleć tom sochó 'o coś w ziamni zachaczyli.

Zwiérzina z mniejsca jak writa stanyła,
choć Gusta zapalcziwie jo napalczakam góniła.
Aleć už ji Gust socha na bok 'odstawjół,
a tim co 'obaczół wjélce sia zaciekawjół.

'Oba w ta bruzda jak w gnat patrzeli,
co též to óny za gar nié wiłoreli.
„Patrz jano matka przecia to złote talari”,
aż swoim 'óczóm niédajó tamu wiari.

Gusta též odraz w bruzda 'uklanknyła,
tim talarziskóm sia wjélce 'ucieszyła.
Zara do fartucha talari złote powgarniała,
co též przy tym chłopu cudów nié nagadała.

„Za te psianióndze to sia pó mniasta kupsi,
ti nigdzie nié gadaj nié bóńdz taki głupsi.
Bandó nóm ludzie tegon zazdrościli,
jak mi tera bandzim briczko ježdžili”.

Aleć Gust bół wstrzamnianžliwi
ji trocha bojažliwi,
nié móg babie pozwolić na te wszitke dziwi.
Tak dó ni powjeda: słuchaj a może só to sryla,
jano sia 'ogłóndnóć a bandzie tu za chwsila.

Gusta nabożnie sia odraz przežegnała,
jakbi od złota tégo złe odegnąć chciała.
Choćbi psiekło całe sia tera tu zlejciało,
babsko przenigdy bi złota nié 'oddało.

„Biś ti Gusto swa gamba na kłódku zamknóła
ji ni po wsi cali 'o tich talarach chlapała.
A tera jak bi nic sia nié stało takégo,
'ogarnijma sia ji jedžma do dóma naszego”.

Už též na polu 'oranie skóńczyli,
ze swoim skarbam do dóma wróćili.
Zwiérzina w žłób wjéla siana dostała
a za robotó dość długo czekać musiała.

Tera u Gustów wszitkego pod dostatkam bóło
babsko codziannie do mniasta ježdžilo.
Žarcia wszilakégo óny nakupoweli,
bo talarów na to nié pożałoweli.

Už ji ludzie co w 'okolici mnieszkeli
z zazdrościo patrzeli na co Gusti só pozwaleli.
Jako że Gusta długi jazór mniała,
z kretesam ludzióm wszitko wichlapała.

Že nibi skarbi 'olbrzimnie ze ziamni wiłoreli,
ponoć nawet že srilowske óne bić mnieli.
Jedne wierzili ji sia žegneli, jinksze zazdrościli,
bo ji 'take niédowjarki bili.

Až dnia jednégo z urzańdu dosteli,
'O te talari co to ze ziamni wiłoreli.
W wiznaczónym dniu bi sia stawjóno
sprawa przez sóndam ma bić 'obmówjona.

Małżaństwo z wjélgó uwagó czitania słuchało,
bo czytać žadno z nich nié 'umniało
Pod karó do sóndu óni stawjić sia mniéli,
za dni psiańć tuž zaraz po niedziéli.

Odras Gusta taka potulna sia zrobjiła,
už ji do mniasta niéchantnie ježdžila.
Długo w wječori naradi ze sobó mnieli,
jak bi z tego feliamantu sia též wigrajdeli.

Co též to babsko nié narobiło kłopotu,
tak só miślał Gust stojónc 'u płotu,
Ji tak w żywe 'oczi jamu przisiengala,
že už nié bandzie niégdzie o talarach gadała.

Nawetki ji przed krzizam sia babsko zaklina,
że to wcale nie jestaj jeji wjina.
Tera to gorzke łzi Gusta wiślakuje,
ale do wjiny eszcze sia nie czuje.

Gust znów coś cwanie tam wiszekulował
tęż zara swa połowica do siebje zawołał.
Pokazuje jakeś psismo ji co w niém napisane,
że to wnietki u nas potop śwjata nastanie.

Gdzie bi tam Gusta na psiśmnie sia znała,
nawet ji podpisać sia baba nie 'umniała.
To też nagadał jeji chłop cuda wszélkiego,
że aż sia przestraszyła od tégo wszitkiego.

Przestrasziło sia babsko ji tuli sia do Gusta,
tak jak wtedi gdi bóła jého eszcze dziéwucha.
Nie tul sia stara dla mnie to rzecz nie nowa,
jano na tan potop tera bońdź gotowa.

Nó ji chiba we łbie 'oleju bim nie mnieli,
żebi przed potopam mi sia nie wietoweli.
Bo żam wsziściótanka z kretesem
wiszpekulował,
ji od ti śmnirci banda cia retował.

Ti napiecz chlyba, żebi nóm starczyło,
abi przez tan potop nóm nie zabraknyło.
Jako też powjedział už ji nie zwlikał,
Chwsili sposobni chlōpsisko 'odczekał.

Ji tak nastanpného psiankného rynku
wsadził w psiekarnik ta swoja Gusta.
Ta nabożnie sia żegna, w psiekarniku leżi,
w swoje 'ocalenie babsko mocko wierzi.

Leżi w psiekarniku ji tak w duchu 'uboliwa,
wtam co to woda w psiekarnik sia wliwa.
Retunku krziczi woda sia leje,
babsko ze strachu 'omal nie mdleje.

Ale wnet rzeczowo sobie Gusta pomiślała,
co to bi było jak bi jó woda załała.
Mogła choc małżowji jak na spowjedzi,
wszitke swoje grzechy nabożnie powjedzić.

Aż sia wstrzōnsnyła jak 'o tim pomiślała,
że bez spowjedzi tu 'umrzeć bi miała?
Jak bim sia pokazała tam na drugim śwjecie,
mogłóm sia wyspowjedzić swému
chłopu przecie.

Wtam czasie Gust sia tak rozłochocił,
nosił woda zez studni ji Gustowó moczól.
Ji tak przez dziań całi jó podliwa,
richło końca potopu babsko sia spodziewa.

Tak to trzymał babsko od ryna do nocy,
co raz jaki sia jeji tam popsoci.
Pod wjeczór Gust psiekarnik 'otworzól,
bo tam z kretesam wnetki bi jó zamorzól.

Gdi už wilazła Gusta cała zeszytywniała,
dzianki cziniła, że je 'ocalała.
A kedi už prawje z wszitkiego 'ochłōnęła,
dziankczinny paciōrek kobieta zmōwiła.

Za to w psiekarniku cudowne 'ocalanie,
bo už co bóło wjanci się nie 'odstanie.
Eszcze swojemu Gustowi syrdecznie
dziankuje,
przi tam sia dziwji, że ón sia tak dobrzi czuje.

Na drugi dziań óni w droga się 'udeli,
bo przed 'objadem w sōndzie bić mnieli.
W drodze wzajem sia eszcze naradzajō,
jak to wszitko 'opowjedzić majō.

Kedi to už w sōndzie sia jich zapiteli,
gdzie so talari ji gdzie je wiłoreli,
ile ich majō ji kedi to bóło.
Tedi to Guste odraz wzburziło.

Ze złośció wjélgó sōndowji babsko wigarnyło,
że przed potopem świata podobnoć to bóło.
Jak wjélga woda świat calutki załała,
aż w psiekarniku sia retowała.

Gust jak 'osiel jano kiwał głowó,
dziwjonc sia srodze nad Gusti przemowó.
Pomogła Guście ta kōmpsiel potopowa,
klepała bile klepała zawdi 'od nowa.

Że aż sōndowji klepanie sia tak 'uprzykrziło,
zez sōndu 'obuch jich na łeb wiwaliło.
Tak sia na dobrzi to wszitko skōńczyło,
Gustom jak to Gustom dobrzi sia żyło.

JAN WESPA

*Utwory napisane w formie wierszowanej w gwarze
kociewskiej*

MIEJSCA Z HISTORIĄ: PODGRODZIE I KOŚCIÓŁ ŚW. OTTONA W SŁUPSKU

Słupsk jest miastem historycznym, od swego powstania był miejscem o znaczeniu handlowym i strategicznym w kontekście transportu towarów. Przebiegał tędy ważny szlak komunikacyjny łączący Gdańsk ze Szczecinem i Wolinem. Przeprawy przez Słupię były na porządku dziennym. To miasto miało potencjał, choć na początku było niewielkim ośrodkiem. Dziś w miejscu dawnej przeprawy usytuowany jest kościół p.w. św. Ottona, biskupa misjonarza z Bambergu, który przyczynił się do chrystianizacji Pomorza. O dawnym grodzie, posadowionym na stożkowatym wzgórzu w rozwidleniu rzeki Słupi, powstało wiele opracowań, tworzone legendy i pieśni, choć życie w średniowieczu i w wiekach późniejszych nie zawsze było łaskawe dla jego mieszkańców.

GRÓD NAS SŁUPIĄ

Wpatruję się w centralną część starego planu Słupska z lat 1867–1869, na którym widnieje miasto w obrębie murów, do tego część sekcji przedmieść i nowe części miasta. Patrząc też na wcześniejszą rycinę z mapy Lubinusa. Wielka Mapa Księstwa Pomorskiego przedstawia panoramę miasta z początku XVII wieku, powstawała w latach 1610–1618 na zamówienie księcia szczecińskiego Filipa II. Jej autorem był niemiecki kartograf Eilhardus Lubinus, który w celu ustalenia danych geograficznych długo podróżował po terenie księstwa. Przy zewnętrznej krawędzi arkusza umieszczono panoramę najważniejszych miast Pomorza, w tym Słupska. Holenderski malarz Hans Wolfart wiernie przedstawił położenie miasta i jego przestrzenną strukturę oraz dominujące budynki: główny wjazd do miasta obok zamku książęcego i bramy młyńskiej, w głębi – bramę nową, wieżyczkę szkoły łacińskiej, kościół mariacki, stary ratusz, kościół św. Mikołaja i bramę Holstenów¹.

Dalej spoglądam na rysunek techniczny kościoła św. Ottona. Niewątpliwie z wieku na wiek Słupsk powiększał się, przybywało mieszkańców, wznoszono kościoły, budowano kamienice i budynki przyrzeczne, stawiano pomniki i mosty.

Liczne źródła donoszą, że Słupsk był ongiś niewielkim ośrodkiem obronnym sięgającym początków IX wieku, grodziskiem nizinnym, zapewne pierścieniowym². Był usytuowany na wyspie, którą okalały silne ramiona rzeki Słupi (dziś nieistniejące), rozciągające się na wschód od jej dzisiejszego koryta. Od czasu do czasu stare rzeczne odnogi dają o sobie znać, szczególnie podczas silnych opadów deszczu. Wów-

Kościół św. Ottona w Słupsku. Fot. Danuta Maria Sroka

czas ulica Henryka Pobożnego zmienia się w rdzawy potok, a woda wlewa się strumieniami do piwnicznych wnętrz starych kamienic, zdobionych swoistą ilustrowaną opowieścią o mieście. Natura pamięta, daje o sobie znać!

Dawny gród otoczony był wałem ziemnym wzmocnionym drewnianymi balami, jego podstawę chroniła konstrukcja kamienna. Powierzchnia starego grodu zachowała się do dziś, przybrała postać stożkowego wzniesienia, które ograniczają ulice: Partyzantów – od strony zachodniej, Henryka Pobożnego – od strony wschodniej i Kościelna – od strony południowej.

Gmach kościoła św. Ottona stoi w głębi ulicy Partyzantów, dawniej Blumenstrasse. Niegdyś była to

¹ K. Skrzypiec, *Jak zmieniał się Słupsk?*, w: *Powiat słupski*, 2013, s. 20–22.

² W. Goliński, *Grodziska Słupska i powiatu słupskiego*, cz. 1, Ustka 2019, s. 12, online: <https://biblioteka.ustka.pl/images/stories/literatura/golinski/art32a.pdf>.

jedyna słupska świątynia katolicka – Katholische Kirche zu Stolp. Jako dzień erygowania parafii katolickiej przyjęto 25 maja 1889 roku. Jest to data zatwierdzenia przez władze pruskie katolickiej parafii św. Ottona w Słupsku, która działała jako parafia misyjna już od 12 lutego 1866 roku.

Kościół wybudowano w latach 1872–1873: kamień węgielny położono w 1872 roku, a uroczyste poświęcenie nastąpiło 11 grudnia 1873 roku. Świątynię zbudowano na terenie niegdyśszego grodu książęcego, w miejscu uświęconym tradycją, istniała tu bowiem kaplica grodowa pw. Najświętszej Marii Panny. Zdzisław Machura podaje, iż historyczne źródła wzmiankują o istnieniu kaplicy już w roku 1281, inni autorzy wymieniają wcześniejszą datę. Jedno jest pewne: kaplica istniała na dawnym grodzisku i starym zamku do czasu wybudowania murów w lewobrzeżnej części miasta i nowego zamku książęcego³. Pisząc o starym zamku, nie sposób nie odwołać się do nazewnictwa, które przywołuje Władysław Goliński w publikacji *Grodziska Słupska i powiatu słupskiego*. Autor uświadamia czytelnika, że nazwy mogły pochodzić od ludności tubylczej: *Zwyczajową nazwą była „Góra Zamkowa” („Schlossberg”)*⁴. Ta nazwa mogła stanowić dominujące określenie grodziska, po-

zostanmy jednak przy starym zamku, zdecydowanie lepiej brzmi, przynajmniej w mojej ocenie. Razem z kościołem św. Ottona pobudowano plebanię oraz szkołę katolicką.

SPÓŁECZNOŚĆ KATOLICKA W SŁUPSKU

Już w 1265 roku Słupsk, założony przez księcia gdańskiego Świętopełka, posiadał parafie katolickie i dwa klasztory, które spełniały wiele ról w życiu Pomorza. W grodzie znajdowała się kaplica Najświętszej Marii Panny, funkcjonowały również parafia i kościół pw. św. Piotra. Potem książę wybudował kościół pw. św. Mikołaja (obecnie biblioteka). W 1281 roku powstał kościół pw. św. Maurycego. W początkach XIV wieku parafia św. Maurycego przemianowana została na parafię Najświętszej Marii Panny.

Ludność Pomorza stała przy wierze katolickiej od XII do XIV wieku. Nastąpiła reformacja. Książę Barnim XI wprowadził na Pomorze luteranizm. Religia ewangelicka przyjęła się i była panującą na Pomorzu do XIX wieku⁵.

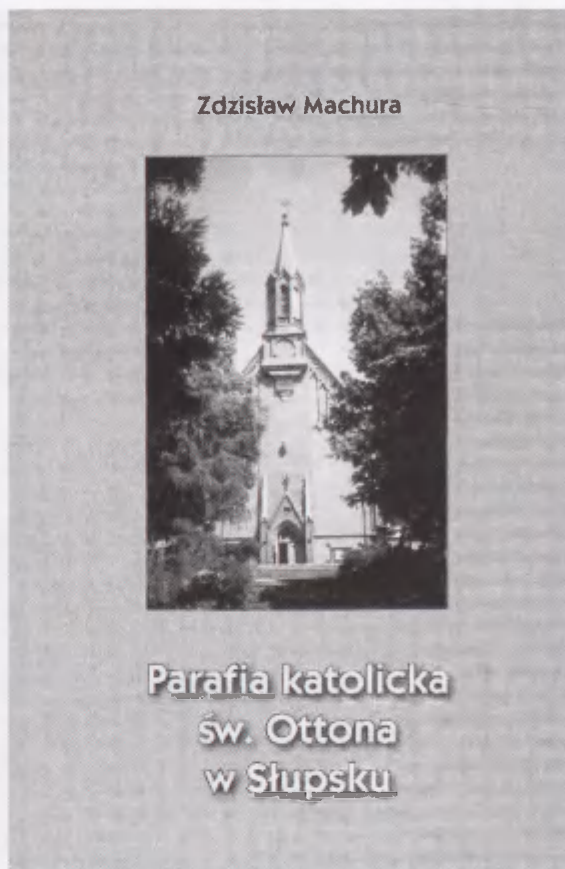
Spółeczność katolicka w Słupsku zaczęła się ponownie organizować w pierwszej połowie XIX wieku. Inicjatorem wybudowania nowej świątyni był ks. Oscar Schönborn, proboszcz w latach 1869–1887⁶.

³ Z. Machura, *Parafia katolicka św. Ottona w Słupsku w latach 1866–1947*, Słupsk 2001, s. 9.

⁴ W. Goliński, dz. cyt., s. 4.

⁵ Z. Machura, *Parafia katolicka i kościół św. Ottona w Słupsku w latach 1866–1946*, Słupsk 2019, s. 10.

⁶ J. Szymański, *Tworzenie struktur parafialnych i życia religijnego w Słupsku w latach 1945–1948*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” nr 112 (2019), s. 397.

W roku 1927 parafię objął ks. P.E. Gediga. Warto wspomnieć, że ów kapłan powiększył szkołę katolicką, zachęcał też parafian do działalności społecznej, zakładał stowarzyszenia przykościelne. Dzięki niemu powstał m.in. chór Cecylia kultywujący śpiew gregoriański w języku łacińskim⁷. To musiało być niesamowite! W mojej ocenie Słupsk był niezwykle muzycznym miastem, historia tego dowodzi. I takim pozostał.

Po II wojnie światowej do Słupska przybył ksiądz Jan Zieja. Początkowo był jedynym kapłanem katolickim w Słupsku. Po wyremontowaniu kościoła św. Ottona zajął się innymi świątyniami. Utworzył Komitet Odbudowy i Konserwacji Kościołów Zabytkowych Słupska⁸. Ksiądz Jan Zieja – duchowny, działacz społeczny, publicysta i pisarz religijny, uczestnik wojny w 1920 roku i kampanii wrześniowej w 1939 roku, kapłan Szarych Szeregów, uczestnik powstania warszawskiego, działacz opozycji demokratycznej w PRL, podpułkownik Wojska Polskiego, współzałożyciel Komitetu Obrony Robotników i Komitetu Samoobrony Społecznej KOR⁹, a poza wszystkim dobry i mądry człowiek – zasługuje na osobną opowieść.

Obecnie świątynia jest kościołem klasztornym, położonym na wzgórzu grodowym. Struktura pier-

wotna grodziska siłą rzeczy musiała zostać zniwelowana w partiach górnych podczas budowy owego gmachu. Wokół kościoła znajdują się ulice z historycznymi kamienicami, m.in. ulice Henryka Pobożnego i Partyzantów. Niektóre z budynków wymagają kompleksowego remontu.

Tuż po II wojnie światowej, a mianowicie w roku 1947, kościół przekazano siostrze klaryskom od Wierzytwej Adoracji. Przybyły one do Słupska 14 stycznia, było ich dwanaście. Początkowo prowadziły przy klasztorze sierociniec i przedszkole, które z czasem zlikwidowano, działalność opiekuńcza i edukacyjna kolidowała bowiem z powołaniem kontemplacyjnym sióstr – jak pisał Eugeniusz Wiąrowski w artykule *Oddane adoracji Najświętszego Sakramentu*¹⁰. W 1951 roku kościół, dom klasztorny oraz kaplica dla sióstr zostały przebudowane.

DANUTA MARIA SROKA

Dodatkowe źródła:

- Szymański Józef, *Tworzenie struktur parafialnych i życia religijnego w Słupsku w latach 1945–1948*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”.
- Szczepaniak Paweł, *Gród w Słupsku i jego losy na tle wczesnośredniowiecznej sieci grodowej ziemi słupskiej*, „Archaeologia Historica Polona” nr 24.

⁷ Tamże, s. 400.

⁸ Z. Machura, *Parafia katolicka i kościół św. Ottona w Słupsku w latach 1866–1946*, dz. cyt., s. 80.

⁹ Kryptonim „Gracze”. *Służba Bezpieczeństwa wobec Komitetu Obrony Robotników i Komitetu Samoobrony Społecznej „KOR” 1976–1981*, wybór, wstęp i opracowanie Ł. Kamiński, G. Waligóra, Warszawa 2010, s. 61.

¹⁰ E. Wiąrowski, *Oddane adoracji Najświętszego Sakramentu*, „Gość Niedzielny” nr 48, 1994.

WIELKI KACK

CZĘŚĆ 2

W kolejnym artykule dotyczącym Gdyni powracamy do Wielkiego Kacka, położonego w południowej części miasta. To dzielnica, której mieszkańcy od wieków charakteryzują się bardzo silnym poczuciem tożsamości kaszubskiej.

Pierwszą część wielkokackiej historii przybliżaliśmy w ostatniej „Pomeranii”. W niniejszym artykule prezentujemy dzieje tamtejszej parafii św. Wawrzyńca i kapliczki, Źródło Marii, dawne jezioro oraz pozostałości odkrywkowej kopalni bursztynu.

DZIEJE WIELKOKACKIEJ PARAFII

Pierwszy kościół powstał tutaj po 1353 roku. Nie zachowały się dokumenty obrazujące losy tej świątyni w kolejnych dwóch wiekach. Dopiero w zapisach pochodzących z 1570 roku stwierdzono, że kościół filialny w Wielkim Kacku podlegał parafii w Chwaszczynie. Wizytacje biskupie z 1583 oraz 1599 roku potwierdzają, że we wsi znajdował się drewniany kościół pw. św. Wawrzyńca, który w 1560 roku został obrabowany i spalony przez luteranów z Redłowa (Małego Kacka). Protokoły z wizytacji biskupiej w połowie XVII wieku wspominają, że bi-

skup wybudował w Wielkim Kacku niewielki drewniany kościół. W 1687 roku świątynia była w złym stanie technicznym, nie miała wyposażenia. Kościelny dzwon został przewieziony do Chwaszczyna. Prawdopodobnie było to spowodowane wojnami szwedzkimi w XVII w.

Kolejna wizytacja biskupia na przełomie 1710 i 1711 roku potwierdziła fatalny stan świątyni, będącej wówczas ruiną. Po tej wizytacji, z inicjatywy biskupa wrocławskiego Felicjana Szaniawskiego, powstał nowy kościół. Według zapisów z 1765 roku miał konstrukcję szkieletową, przyległa dzwonnica z dwoma dzwonami była drewniana.

W drugiej połowie XIX wieku wielkokacki kościół został zniszczony. W 1894 roku opracowano projekt nowej, ceglanej już świątyni i przystąpiono do budowy, kończąc ją zaledwie rok później. Nowy kościół w stylu neogotyckim, wzniesiony na ka-

Kościół pw. św. Wawrzyńca. Fot. Andrzej Busler

miennym fundamencie, miał niewielką wieżę oraz dach kryty dachówką holenderską, dach wieży – łupkiem. W nawie znajdowało się 220, a na chórze 80 miejsc siedzących. Pod chórem i w ganku mogło pomieścić się kolejnych 300 osób. Łączny koszt budowy świątyni wyniósł 40 tys. marek. Konsekracji kościoła dokonał 10 czerwca 1895 roku biskup chełmiński Leon Redner.

Decyzją z dnia 16 października 1902 roku biskupa Augustyna Rosentretera Wielki Kack przestał być filią chwaszczyńskiej parafii i odtąd stanowił tzw. kurację z osobnym duszpasterzem na czele. Należały do niej także Mały Kack i Kolibki z kościołem filialnym oraz Chwarzno. W 1927 roku od kuracji odłączono kościół pw. św. Józefa w Kolibkach wraz z Kolibkami, Orłowem i wybudowaniami Małego Kacka.

Pierwszym kuratusem wielkokackim został ks. Melchior Bałach (1868–1929), wcześniej pełniący funkcję wikarego chwaszczyńskiego. Za jego posługi w parafii powstały Bractwo Różańcowe i Towarzystwo Młodzieży Ks. Bałach zmarł w Wielkim Kacku i tutaj spoczął.

Jego następcą był ks. Jan Paweł Sieg (1889–1962), polski patriota, świetny organizator, podobnie jak jego poprzednik – członek Towarzystwa Naukowego w Toruniu. Za jego posługi dekretem biskupa Stani-

Kawiarenka „Przystań” – miejsce spotkań mieszkańców Wielkiego Kacka. Fot. Andrzej Busler

sława Okoniewskiego z dnia 21 kwietnia 1936 roku Wielki Kack stał się samodzielną parafią. W 1939 roku ks. Jan Paweł Sieg został aresztowany, był przetrzymywany w Gdańsku. Uniknął powtórnego więzienia 24 października 1939 roku, ponieważ nie powiadomiono go o konferencji księży gdyńskich w siedzibie gestapo w Gdyni, podczas której dokonano aresztowania kapłanów. Władze niemieckie pozwoliły mu na pracę duszpasterską w parafii.

Świątynia ucierpiała podczas działań wojennych w 1945 roku – zniszczona została iglica na wieży kościelnej, podziurawiono dach i ściany. Rekonstrukcję wieży przeprowadzono dopiero w 2001 roku. W pierwszych miesiącach 1945 roku po wyzwoleniu ks. Sieg wraz z mieszkańcami zabezpieczył świątynię, dzięki czemu obiekt nie został splądrowany. Ks. Sieg był antykomunistą związanym ze środowiskami kaszubskimi. W 1948 roku został dotkliwie pobity przez nieznanych sprawców na plebanii, a w późniejszym czasie przenie-

siono go do Przyjaźni. Pozostałością po dawnym proboszczu jest piękny sad przy plebanii. Ogrodnictwo było jedną z pasji wielkokackiego kapłana.

Jego następcą w Wielkim Kacku został ks. Tadeusz Jasiński (1907-1986) – były więzień obozów koncentracyjnych, po wojnie aktywny działacz Zrzeszenia Katolików „Caritas” i Koła Księży „Caritas”. W momencie włączenia Wielkiego Kacka do miasta Gdyni wielkokacka parafia przeszła z dekanatu żukowskiego do dekanatu Gdynia-Śródmieście.

Urokliwy zakątek Wielkiego Kacka – Źródło Marii, fot. Andrzej Busler

W latach 1989–2015 proboszczem wielkokackiej parafii był ks. Ryszard Kwiatek, pochodzący z ziemi chełmińskiej. Przez lata wrósł tak mocno w kaszubską wspólnotę Wielkiego Kacka, że nauczył się podstawowych zwrotów kaszubskich i czytania tekstów w tym języku. Od jego czasów w wielkokackim kościele, we współpracy z tamtejszym kołem gdyńskiego oddziału Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego, odbywają się systematycznie nabożeństwa w języku kaszubskim. Raz w miesiącu są także odprawiane msze św. z kaszubską liturgią słowa.

W 2002 roku do parafii powrócił XVII-wieczny obraz św. Wawrzyńca. Podczas II wojny światowej został ukryty u rodziny Jasińskich przy ul. Chwaszczyńskiej i tam przeczekał do początku XXI wieku.

Od 2015 roku proboszczem parafii Św. Wawrzyńca jest ks. Jarosław Piotrowski, który w dalszym ciągu wspiera i promuje kaszubskość tego miejsca. Parafia poza funkcją sakralną stanowi także centrum kulturalne dzielnicy. W tutejszej kawiarence Przysiań oraz na przykościelnym placu odbywa się wiele spotkań, festynów, widowisk plenerowych, m.in. „Ścinanie kani”. W sąsiedztwie kościoła znajduje się cmentarz parafialny, na którym pochowano cały panteon wielkokackich rodów kaszubskich. To także zapis historii tego miejsca.

KAPLICZKI WIELKIEGO KACKA

Śladem dawnej historii są trzy zabytkowe kapliczki, które znajdziemy na ul. Wielkopolskiej i Chwaszczyńskiej. Pierwsza z nich – św. Rocha – znajduje się w centrum dawnej wsi u zbiegu ulic Chwaszczyńskiej i Źródła Marii. Pochodzi z XIX wieku, a jej patron jest silnie związany z czasami zarazy. Pierwotnie otaczały ją cztery lipy, a w sąsiedztwie znajdowała się murowana szkoła.

Druga kapliczka – św. Józefa – znajduje się przy ul. Wielkopolskiej. Powstała w międzywojniu. W 2023 roku została nieznacznie przeniesiona i poddana gruntownej renowacji (pisałmy o tym w grudniowym numerze „Pomeranii” w 2023 roku).

Trzecią kapliczkę z 1913 roku – Anioła Stróża – znajdziemy przy stacji paliw przy ul. Chwaszczyńskiej. Dawniej była ustawiona na rozwidleniu dróg w stronę Krykulca, Dąbrowy i Fikakowa. Była kaplicą pielgrzymkową, zatrzymywali się przy niej pątnicy zmierzający na Kalwarię Wejherowską. Podczas budowy wspomnianej stacji paliw kapliczka została przesunięta w stronę skarpy i wzgórza z tzw. Lasem Jasińskich. W tym miejscu znajdował się cmentarz choleryczny będący śladem epidemii z 1831 roku. Nie znajdziemy tam już żadnych nagrobków, jedynie drewniany krzyż.

Wspominając o wielkokackich kapliczkach, nie sposób ominąć jeszcze jednego ważnego miejsca – Źródła Marii. Dawniej ul. Źródło Marii wiodła do

źródłka zwanego *brzączką*. Dziś znajduje się ono już za obwodnicą Trójmiasta budowaną w latach siedemdziesiątych XX wieku. Obecnie najczęściej docieramy do niego okreśną drogą przez Fikakowo. W czasach zaboru pruskiego źródło było nazywane – na cześć panującego cesarza Wilhelma III – Źródłem Cesarskim. Zmieniło się to po włączeniu Pomorza do Polski w 1920 roku. Dwa lata później – 3 maja 1922 r. – ustawiono tutaj figurę Maryi i stąd obecna nazwa tego miejsca.

W międzywojniu i po wojnie, aż do lat sześćdziesiątych XX wieku, odbywały się tutaj uroczystości kościelne, a czasem także potańcówki. Budowa wspomnianej obwodnicy Trójmiasta zasadniczo utrudniła dojazd lub piesze dojście do tego miejsca. W 1996 roku uporządkowano otoczenie kapliczki i odtworzono niewielki staw. Od tego czasu *brzączka* znowu tętni życiem – powróciły tu nabożeństwa, festyny i spacerowicze szukający odpoczynku i zadumy.

Ze Źródłem Marii związana jest legenda. Ustawienie w tym miejscu figury Maryi ma być związane z ocaleniem robotników pracujących w międzywojniu przy budowie linii kolejowej z Gdyni do Kokošek. Od składu z materiałami budowlanymi odczepił się jeden z wagonów i zaczął zsuwać się na odpoczywających robotników. Wedle podania wagon wykoleił się samoistnie tuż przed nimi w miejscu pobliskiego źródłka. Dzięki temu żadnemu z robotników nic się nie stało.

RZKA, JEZIORO I BURSZTYNOWE KULE

Wielki Kack położony jest pomiędzy doliną rzeki Kaczej (dziś oficjalnie zwanej Potokiem Marii) a Jeziołem Kackim. Rzeka płynie przez wielkokacką ziemię do dziś, jednak próżno szukać tu jeziora. Zostało ono osuszone na przełomie XIX i XX wieku, ale wodę w tym miejscu można było zobaczyć jeszcze kilka dekad temu. Pierwotnie zajmowało obszar około 20 ha. Był to dość płytki, ale zarybiony zbiornik. Dziś w jego miejscu zobaczymy podmokłe łąki – przyczynę osuszenia zbiornika – niegdyś użytkowane, a obecnie stanowiące nieużytki będące siedliskiem dla różnych gatunków ptaków.

W pobliżu obszaru dawnego jeziora w obrębie Lasów Oliwskich natrafimy na relikw XIX-wiecznej odkrywkowej kopalni bursztynu zwany bursztynowymi kulami. Jest on otoczony pięknym, przeszło 100-letnim bukowym lasem. Wspomniana kopalnia znajdowała się niegdyś przy leśnym dukcie łączącym kolonię Bernadowo z Osową. Bursztyn wydobywano tu ręcznie metodą odkrywkową. Okoliczne wzgórza do dziś są poorane dawnymi odkrywkami, a w miejscu pierwotnego wyrobiska natrafimy na torfowisko i niewielkie oczka wodne.

ANDRZEJ BUSLER

HISTORYCZNE DZWONY POWRÓCIŁY DO GDAŃSKA

Trzy osiemnastowieczne dzwony po blisko 80 latach powróciły z Lubeki do Gdańska. Najlżejsze, o masie 47 i 110 kg, pochodzą z kościoła pw. Bożego Ciała, a najcięższy, ważący 580 kg – z nieistniejącego już kościoła w Wocławach. Do października będą prezentowane w Zespole Przedbramia.

W czasie drugiej wojny światowej obiekty miały być przetrzymane w Hamburgu na łuski na naboje dla niemieckiej armii, jednak w wyniku ataku lotnictwa alianckiego w lipcu 1943 roku zakład hutniczy został zniszczony. Dzięki temu dzwony ocalały. Po wojnie nawoływały wiernych w ewangelicko-luterańskim kościele św. Michała w Lubece, zbudowanym w 1951 roku. W 2008 roku świątynia została zaadaptowana na cele niesakralne.

Jak poinformował Andrzej Gierszewski z Muzeum Gdańska, zabytki powróciły nad Motławę na mocy umowy zawartej na początku marca tego roku w Berlinie między Unią Kościołów Ewangelicznych

DZWONY KOŚCIOŁA BOŻEGO CIAŁA W GDAŃSKU

MAŁY DZWON:

Ton uderzeniowy: fis' – 6

Średnica: 48 cm

Waga: 47 kg

Rok odlewu: 1733

ŚREDNI DZWON

Ton uderzeniowy: e' – 5

Średnica: 57,5 cm

Waga: 110 kg

Rok odlewu: 1758

DZWON Z PARAFII WOCŁAWY

Ton uderzeniowy: g – 4

Średnica: 99 cm

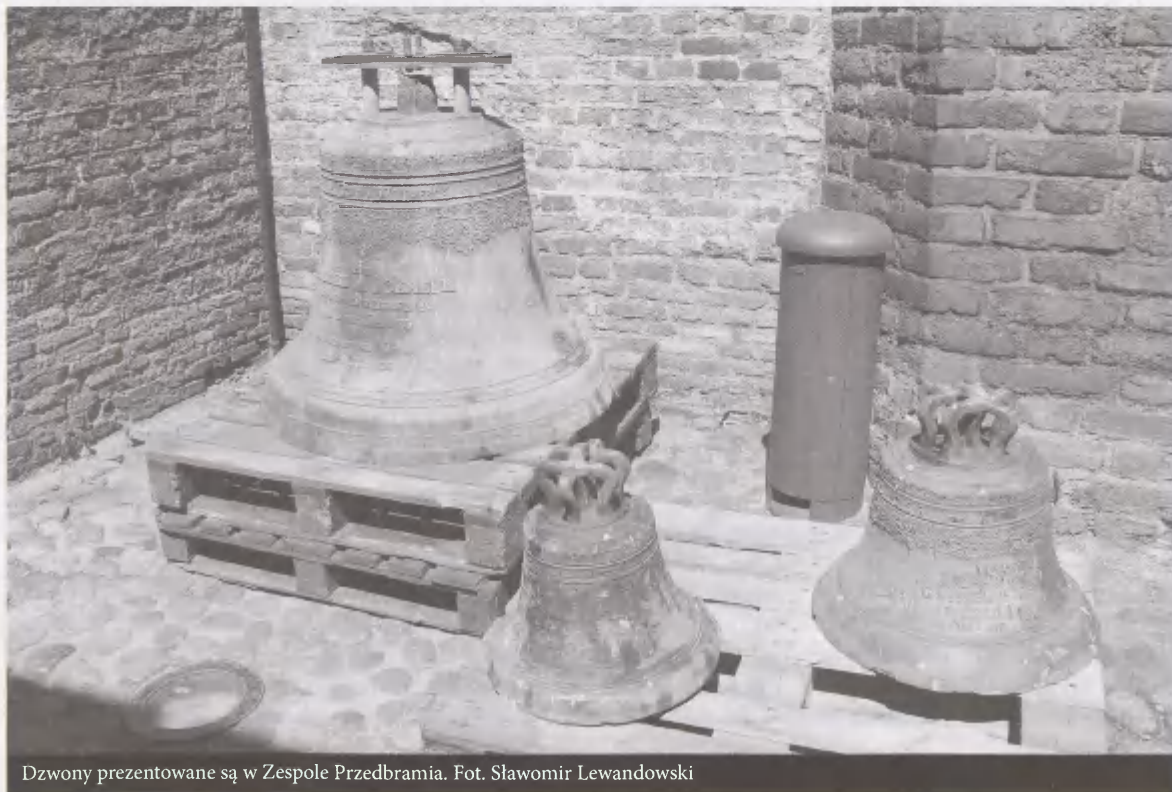
Waga: 580 kg

Rok odlewu: 1733

ckich (UEK) a Parafią Polskokatolicką pw. Bożego Ciała w Gdańsku.

Zainteresowani mogą zobaczyć dzwony w Zespole Przedbramia, którym zarządza Muzeum Gdańska. Historia trzech dzwonów wpisuje się w tematykę prezentowanej tam wystawy, która przybliży dzieje odbudowy miasta po zniszczeniach w czasie drugiej wojny światowej. Zabytkowe dzwony będą prezentowane przynajmniej do października 2024 roku. Po zakończeniu prac na wieżach gdańskiego kościoła pw. Bożego Ciała w Gdańsku oraz bazyliki mariackiej przeprowadzone zostaną prace konserwatorskie i – zgodnie z intencją Unii Kościołów Ewangelicznych – dzwony będą ponownie nawoływać wiernych do modlitwy.

RED.

Dzwony prezentowane są w Zespole Przedbramia. Fot. Sławomir Lewandowski

SZLAKIEM HANZEATYCKIM

W kwietniu tego roku Rada Miasta Gdańska zdecydowała, aby północno-zachodnie nabrzeże Wyspy Spichrzów nazwać nabrzeżem Hanzy. W dwa miesiące później odbył się w Gdańsku 44. Międzynarodowy Zjazd Hanzy. Wybieramy się więc na spacer szlakiem średniowiecznego, ale i współczesnego związku miast.

Ruszamy, schodząc z Zielonego Mostu na promenadę ciągnącą się wzdłuż nowoczesnej zabudowy Wyspy Spichrzów. Powstała ona w 2014 roku, rozciąga się na długość 260 metrów i prowadzi na cypel wyspy. To tu zaczyna się nabrzeże Hanzy.

NABRZEŻE HANZY

Budynki powstałe w 2019 roku nawiązują do dawnych spichlerzy, które zostały zniszczone pod koniec II wojny światowej. Projekt kompleksu Deo Plaza, ciągnącego się do kładki obrotowej, wykonała Pracownia Architektoniczna KD Kozikowski Design, natomiast zespół zabudowy na cyplu Granaria zaprojektowało Studio Architektoniczne Kwadrat. W jednym z budynków, dawnym spichlerzu Madonna, znajduje się przejście na ulicę Chmielną. Zobaczymy w nim mapę Europy z zaznaczonymi miastami hanzeatyckimi oraz najważniejszymi produktami, którymi handlowano w średniowieczu. W długim korytarzu wyeksponowano także zdjęcia ukazujące, jak zmieniała się Wyspa Spichrzów, a także fotografie znanych osób, które odwiedziły Gdańsk. Wejście do pasażu mieści się na wysokości Bramy Chlebnickiej, którą widać po drugiej stronie Motławy.

GDAŃSK W HANZIE

Historia związków kupieckich w Europie sięga XII wieku. Pierwsze hanzy powstawały we Flandrii, gdzie kupcy z Brugii walczyli o monopol na handel z Anglią. Z czasem miejsce organizacji kupieckich przejęły miasta.

W XIII wieku swoje siły połączyły Lubeka, Hamburg i Kolonia. Pierwszy zjazd związku odbył się w 1356 roku w Lubece, która stała się stolicą Hanzy. Przedstawiciele Gdańska dołączyli Niemców w 1361 roku w Greifswaldzie.

Wiek XIV to czas hegemonii gospodarczej Hanzy na Morzu Bałtyckim. Miasta hanzeatyckie rozszerzyły swoje przywileje w Anglii, Danii, Norwegii, na Rusi i we Flandrii, przejmując kontrolę nad handlem między wschodnią a zachodnią Europą.

Gdańsk brał aktywny udział w zjazdach i działaniach politycznych Hanzy, jednak od XV wieku coraz bardziej uniezależniał swoją politykę. Związek upadł przez coraz większe rozbieżności interesów jej członków i w wyniku wielkich odkryć geograficznych. Ostatni zjazd w 1669 roku zgromadził sześć miast, w tym i przedstawiciele Gdańska.

Aby dowiedzieć się więcej, warto udać się na wystawę czasową „Mamy wiatr do żeglowania... Związki

Gdańska z Hanzą w XIV–XVI w.” w Ratuszu Głównego Miasta.

NOWA HANZA

W 1980 roku w holenderskim mieście Zwolle zawiązała się Nowa Hanza. Nawiązuje do średniowiecznych tradycji, choć współcześnie kładzie nacisk przede wszystkim na rozwój turystyki i wymianę kulturową pomiędzy miastami członkowskimi. Gdańsk przystąpił do związku w 1993 roku. Z okazji tysiąclecia miasta w 1997 roku był po raz pierwszy gospodarzem Międzynarodowego Zjazdu Hanzy. Świętując milenium, gościliśmy przedstawicieli ponad stu miast, a honorowymi gośćmi byli prezydenci Polski i Niemiec.

Obecnie do Nowej Hanzy należy dwa razy tyle miejscowości z 16 państw Europy. W Polsce są to: Białogard, Braniewo, Chełmno, Gdańsk, Kołobrzeg, Koszalin, Kraków, Sławno, Stargard Szczeciński, Strzelce Opolskie, Toruń i Wrocław. Zgromadzenie Delegatów Hanzy decyduje, gdzie będą odbywały się kolejne zjazdy. Polska dostąpi tego zaszczytu ponownie w 2026 roku, kiedy zaprosi do Stargardu, a w roku 2032 – do Elbląga.

MARTA SZAGŹDOWICZ

PAMIĘCI KSIĘŻY POMORDOWANYCH W LASACH PIAŚNICKICH

O początkach Rowerowego Rajdu Piaśnickiego oraz historii, która przetoczyła się przez Lasy Piaśnickie, z Michałem Kowalskim, pomysłodawcą i współorganizatorem rajdu, rozmawia Dominika Głowienka.

W ubiegłym roku odbyła się już trzecia edycja Rowerowego Rajdu Piaśnickiego. Skąd pomysł na taką inicjatywę?

Na początku chcieliśmy uczcić pamięć młodego księdza Ludwika Angryka, byłego wikarego w kościele Świętego Wojciecha, który przybył tu w 1939 roku i miał się zaopiekować parafią we Władysławowie. Po wybuchu wojny wraz z księdzem Wojciechem Pronobisem, proboszczem Swarzewa, został jedenastego września aresztowany i wywieziony do Wejherowa, gdzie spędził blisko dwa miesiące. W listopadzie, kiedy zaczęły się egzekucje w Lasach Piaśnickich, obu księży zastrzelono.

Czy oprócz księdza Ludwika Angryka byli wśród nich ludzie, których szczególnie wspominają uczestnicy rajdu? Według historyków w Lasach Piaśnickich dokonano zabójstwa ponad piętnastu tysięcy Polaków.

Tak, to prawda, ale trzeba pamiętać, że zginęli tam także między innymi Czesi i Niemcy, którzy nie go-

dzili się na hitleryzm. Jako radni powiatu i mieszkańcy Władysławowa razem z Piotrem Dettlaffem chcieliśmy upamiętnić przede wszystkim księdza z Władysławowa, ale w trakcie rozmów zdecydowaliśmy się poszerzyć tę formułę tak, aby wspominać również wszystkich kapłanów ziemi puckiej. To właśnie oni w okresie międzywojennym stanowili bardzo ważne ogniwo w procesie tworzenia tożsamości narodowej. Byli wielkimi patriotami, nie poddali się, nie prosili o litość, z honorem oddali życie. Ostatnio wspominaliśmy księdza Władysława Wielewskiego, pierwszego proboszcza parafii w Łebczu, który na wieść o tym, że ma zostać aresztowany, sam wyszedł przed plebanie i oddał się w ręce hitlerowców, nie ukrywając się i nie uciekając przed wrogiem. W Lasach Piaśnickich znajduje się mogiła pomordowanych księży. Spoczywają w niej duchowni z powiatów puckiego, wejherowskiego, z Gdyni i okolic. Rajd ma dla mnie wymiar osobisty, ponieważ wychowałem się kilkaset metrów od miejsca, gdzie wikariusz Ludwik

Angryk rozpoczął swoją posługę jako osiemnastolatek i gdzie stracił życie. Za pośrednictwem rajdu chciałem uświadomić mieszkańcom, że w Piaśnicy zginęli nie tylko nauczyciele, policjanci, rzemieślnicy i urzędnicy, ale również osoby duchowne.

Jak Pan sądzi, czy z tragedii, która wydarzyła się w Lasach Piaśnickich, możemy wyciągnąć jakieś wnioski przydatne w obecnych czasach?

To bardzo trudna lekcja historii. Do mordów doszło pod koniec trzydziestego dziewiątego i na początku czterdziestego roku w wyniku niemieckiej akcji „Inteligencja”. Zamyśl hitlerowców był taki, aby wymordować polskich patriotów, Polską inteligencję, żeby naród nie mógł się odrodzić. Dla mnie bardzo istotne jest to, że ludzie stracili życie tylko dlatego, że byli Polakami i kochali swoją ojczyznę – młode państwo, które dopiero odzyskało niepodległość po stu dwudziestu trzech latach zaborów. W każdej edycji rajdu wspominamy duchownych, ale – jak powiedziałem wcześniej – w Lasach Piaśnickich wymordowano kwiat polskiej inteligencji, przedstawicieli różnych zawodów. Sytuacja podobna, jak w czterdziestym roku w Katyniu. Uważam, że jest to wielka lekcja historii dla nas, żebyśmy więcej nie pozwolili na takie czyny. Musimy o niej pamiętać i wspominać ją w różnych formach. My zdecydowaliśmy się na przekaz, powiedzmy, sportowo-rekreacyjny powiązany z wątkiem historycznym.

Czym kieruje się Pan przy wyborze tematów przewodnich rajdu?

Razem z innymi organizatorami sporządziliśmy listę nazwisk jedenastu kapłanów i każdego roku podczas Mszy Świętej wspominamy innego duchownego. Ksiądz, który prowadzi mszę, podczas kazania

opowiada właśnie o wybranym przez nas kapłanie. W pierwszej edycji wspominaliśmy księdza Angryka. W drugiej – proboszcza Kręckiego ze Strzelna, a w trzeciej księdza Wielewskiego z Łebcza.

Dlaczego akurat rajd rowerowy, a nie tradycyjna pielgrzymka?

Pielgrzymki są potrzebne, jednak powszechne. Chcielibyśmy nauczyć historii, patriotyzmu w inny sposób, stąd pomyśleliśmy o rajdzie. W powiecie puckim są piękne, doskonale połączone ścieżki rowerowe, co umożliwiło nam stworzenie formy, która jest dynamiczniejsza. Poza tym trasa z Władysławowa do Piaśnicy ma prawie dwadzieścia pięć kilometrów, przejście takiej odległości zajęłoby kilka godzin, a rajd trwa trzy godziny w jedną stronę. Chcieliśmy również zachęcić młodszych, a nie każdy młodzieniec czy dziecko przejdzie taki dystans. Jazda na rowerze jest łatwiejsza i mniej wymagająca. Zatem formuła rajdu rowerowego daje bezpieczną gwarancję, że wyprawa nie zajmie całego dnia, trwa około ośmiu godzin. W tym czasie jesteśmy w stanie przyjechać do Piaśnicy, wziąć udział we Mszy Świętej, zapalić znicze, wrócić do Leśniewa na poczęstunek i rozjechać się do domów. Jest to dość wygodna forma zarówno dla osób starszych, jak i dla dzieci.

Oprócz Pana organizatorami rajdu są Sławomir Idkowiak i Piotr Dettlaff. Kiedy nawiązaliście współpracę?

Do pierwszych dwóch edycji zaprosiłem Piotra Dettlaffa, który jest radnym Władysławowa. Później dołączył do nas Sławomir Idkowiak z Łebcza, radny gminy Puck. W ubiegłym roku przyłączył się również Waldek Mieczkowski, który koordynował pracę z OSP Łebcz. Każdy z nas jest odpowiedzialny za coś

innego. Trzeba kupić piny, znaczki czy zająć się dostarczeniem ciepłych posiłków do parafii w Leśnie-
wie. Wszyscy wywiązujemy się na medal. Inicjatywa
okazała się sukcesem – zarówno naszym, wewnętr-
znym, bo cieszymy się, że nie stworzyliśmy jednor-
zowego wydarzenia, jak i zewnętrznym, ponieważ
uczestnicy już pytają o kolejną edycję. Jestem bardzo
wdzięczny kolegom za pomoc przy zorganizowaniu
rajdu. Sztab takich organizatorów jest niezbędny.

Trudno było zachęcić mieszkańców do udziału?

Staramy się wybrać taki termin, który będzie dla
każdego wygodny. Trzy lata temu rajd odbył się w li-
stopadzie, jednak uznaliśmy, że ze względu na pogo-
dę i temperaturę to za późno. W zeszłym roku spró-
bowaliśmy na początku października. Ten termin
również nam się nie spodobał. Razem ze Sławkiem
i Piotrkim uznaliśmy, że ustalimy stałą datę i bę-
dzie to ostatnia sobota września. Tym razem liczymy
na wzrost frekwencji. Rajd jest nagłaśniany w Inter-
necie, radiu, w kościołach. Co ciekawe, można się
przyłączyć na każdym etapie trasy, nie trzeba prze-
jechać całych dwudziestu pięciu kilometrów. Ważne,
żebyśmy wszyscy razem dotarli na miejsce. Warto
dodać, że w Lasach Piaśnickich w sanktuarium co
roku w pierwszą niedzielę października odbywa się
Msza Święta, w której bierze udział biskup gdański,
więc nasza wyprawa jest preludium do tego nabo-
żeństwa.

W jaki sposób opracowujecie trasę?

Na początku polegało to na siedzeniu przy kompu-
terze i oglądaniu mapki, którędy będzie szła ro-
werowa, gdzie są przystanki i kto się może dołączyć.
Po zrobieniu wstępnego szkicu, bez liczenia, ile trwa
przejazd poszczególnych odcinków, została nakre-
ślona pierwotna trasa. Później wspólnie z Piotrkim
przejechaliśmy tę trasę dwa tygodnie przed rajdem
i dokładnie zmierzyliliśmy czas: o której godzinie jeste-
śmy na wybranych przystankach, ile zajmuje dojazd
z Władysławowa na przykład do Łebcza czy z Łebcza
do Starzyńskiego Dworu. Oczywiście wliczyliśmy pe-

wien margines, bo nie każdy ma takie tempo, jakie
sobie ustaliliśmy. Przejechaliśmy tę trasę dwukrotnie,
po raz drugi z zegarkiem i stoperem. Było to istotne
dla pielgrzymów, którzy dołączali do rajdu. Musieli-
śmy bardzo dokładnie stworzyć mapę i rozkład jaz-
dy, tak żeby nikt się nie spóźnił ani nie musiał czekać
zbyt długo. Udało nam się stworzyć plan, który się już
nie zmieni. Nie ukrywam, wymagało to pewnej pra-
cy, ale była ona bardzo przyjemna. Dodam, że trasa
jest bardzo malownicza i warta zobaczenia.

Jak pozyskiwaliście patronów? Było to trudne za- danie?

Nasza inicjatywa nie wiąże się z dużymi wydatkami.
Całość jesteśmy w stanie opłacić ze składek z naszych
diet, które otrzymujemy jako radni. Patronaty pełnią
funkcję bardziej prestiżową niż sponsorską. Naszymi
partnerami są przede wszystkim parafie z ziemi pu-
ckiej, z których pochodzili pomordowani. Wszyscy
proboszczowie bez żadnych oporów i z wielką przy-
jemnością wspierają to przedsięwzięcie. Cieszymy się
również z patronatu instytucji, takich jak Minister-
stwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego czy Instytut
Pamięci Narodowej. Staramy się także pozyskiwać
patronat samorządów i różnych stowarzyszeń.

Gdzie można znaleźć szczegółowe informacje do- tyczające rajdów?

Wszystkie informacje można znaleźć na Facebooku
Rowerowego Rajdu Piaśnickiego. Są tam dostępne
harmonogram, mapa i lista nazwisk jedenastu za-
mordowanych księży. Publikujemy także zapowiedzi
rajdów, a później zdjęcia i relacje.

Czego Panom życzyć przed następnym rajdem?

Żeby jak najwięcej ludzi się do nas przyłączyło. Wi-
dzimy, że z roku na rok frekwencja wzrasta. W pierw-
szej edycji wzięło udział kilkudziesięciu uczestników,
następny przekroczył setkę, a na kolejnym rowerzy-
stów było jeszcze więcej. Chcielibyśmy, aby w następ-
nych latach udało nam się zebrać nawet tysiąc osób.

Tego zatem życzę i dziękuję za rozmowę.

KALWARYJKA

Nad kaplicą unosiły się jeszcze resztki porannej mgły. Wiosną i jesienią tak bywa. Teraz jednak rozkwitała wiosna, a świat wydawał się wyjątkowo piękny. Prawda, że świeża zieleń i że ptaki jak oszalałe urządzały koncerty swoich miłosnych treli, a słońce z dnia na dzień coraz wcześniej wstawało i coraz później, coraz bardziej niechętnie zachodziło za nieboskłon, ale było coś jeszcze – wielkimi krokami zbliżał się koniec roku szkolnego.

Dla dwóch uczennic gimnazjum siostr zmarłych w Wejherowie owo coraz bliższe wydarzenie miało szczególny wymiar. Ania i Marta miały w tym roku pojechać pierwszy raz na wspólne wakacje, takie prawdziwe, nie nad Dobrze lub nad Redę na kąpielisko, gdzie letnie miesiące spędzała Ania, ale bardzo, bardzo daleko, aż do Truskawca, na drugi koniec Polski. Ileż to kilometrów! Dziesiątki eleganckich willi i pensjonatów, woda mineralna Naftusia, kąpielisko siarczano-solankowe, panie w wytworzonych kapeluszach i eleganccy panowie, może nawet będą miały szczęście zobaczyć Jadzię Smosarską lub samego Bodo! Tak marzyła Ania. Rodzice Marty wypoczywali tam z córką co roku, a tym razem obie uprosiły swoich rodziców, żeby i Ania mogła pojechać. Dziewczynka pochodziła ze znacznie uboższego domu i jej rodziny nigdy nie byłoby stać na truskawieckie wywczasy, ale Ania była grzeczna, pomagała w nauce Marcie i rodzice tej ostatniej cieszyli się, że ich córka zaprzyjaźniła się z kimś porządnym, a nie, dajmy na to, z takimi siostrami L., które ogłądały się już za chłopcami z gimnazjum Sobieskiego i nawet raz pomalowały sobie paznokcie na czerwono. A Ania była jeszcze dodatkowo członkinią wejherowskiej Sodalicii Mariańskiej i często namawiała Martę na przechadzki po kalwarii, gdzie dziewczęta rzeczywiście się modliły. Rozmawiały też oczywiście o swoich problemach, „o życiu” i nawet się trochę wygłupiały, zawsze jednak w granicach norm wyznaczonych przez dorosłych.

Tak było i tym razem. Sobotni poranek Marta i Ania spędzały na wejherowskich wzgórzach, chodząc od kapliczki do kapliczki.

*

W domu powoli zaczynało już martwić się nieobecnością Marty i jej przyjaciółki. Pan Władysław nerwowo otwierał zegarek i miętosił haftowaną chusteczkę z monogramem ukrytą w bonżurce. Dziewczęta zawsze już o tej porze piły gorące kakao i zjadały się rogalikami z cynamonem. Pani Emilia, aby nie drażnić męża, nie okazywała zaniepokojenia, ale i ona byłaby znacznie spokojniejsza, gdyby w domu od godziny słyszało było wesołe głosy córki i Ani.

Oboje nie wiedzieli, co zatrzymało Martę i Anię na kalwarii.

Pod koniec spaceru, gdy dziewczęta zbliżały się do kaplicy Spotkania z Matką, Ania w pewnym momencie mocno chwyciła ramię przyjaciółki. Oto w niewielkiej odległości, tuż przy kaplicy, stała kobieta. Była odwrócona plecami do nich, więc nie widziały, w jakim jest wieku. Usłyszały ją jednak. Modliła się jednostajnym, monotonnym głosem, niekiedy przerywając i prawdopodobnie spoglądając na trzymany w dłoniach różaniec. Z tej odległości nie bardzo było go widać. Obie jednak pomyślały właśnie o różańcu.

Niby nie było w owym widoku niczego zaskakującego, przecież i one modliły się na świętych wzgórzach i co raz spotykały tam osoby w różnym wieku, obu płci, same lub w towarzystwie innych. A jednak ta kobieta miała osobliwy głos, ni to głuchy, ni metaliczny. Nie wiedzieć czemu, schowały się za stary, gruby buk i w milczeniu przypatrywały się jej modlącej.

Nie wiedziały, ile czasu trwał ów rytuał. Marta miała wprawdzie zegarek, nowiutką adriaticę, ale ostatnie, co jej wtedy przyszłoby do głowy, to sprawdzić, która godzina.

Tymczasem kobieta skończyła się modlić, otworzyła torebkę i jakby coś do niej schowała. Pewnie ten różaniec.

Dopiero kiedy oddaliła się niespiesznym krokiem, Marta spojrzała na przegub lewej dłoni. I aż pisnęła.

– Rodzice mnie zamordują – szepnęła.

– Tak – odparła Ania. – Rodzice często cię mordują.

I zaśmiały się obie, ale nie tak żywiołowo, jak zazwyczaj.

W drodze do domu, zatopione w myślach, prawie się do siebie nie odzywały.

*

Minęły dwa dni. Dziewczęta, co zrozumiało w ich wieku, przez ten czas myślały trochę o nauce, nieco o książkach niebędących szkolnymi lekturami, o najnowszym numerze „Bluszczu” i o sukienkach, nawet o Panu Bogu i Najświętszej Pannie, ale i kobieta z kalwarii pojawiała się w ich rozważaniach o upływających dniach.

Wspomnienie tamtego spotkania zmieniło jednak swą barwę. Szczególny, trudny do nazwania rodzaj niezwykłości, nieco wykreowany w młodych umysłach, które wiele rzeczy otaczają

romantyczną aurą, zastąpiony został łagodnym, choć nieco sztubackim humorem. Marta, jakoś tak bezwiednie, nazwała kobietę Kalwaryjką. Obie z początku nie zwróciły uwagi na owo przezwisko, ale po jakiejś godzinie tak samo „ochrzciła” ją Ania. Przyjęło się.

Kalwaryjka znów się pojawiła. Wracały ze szkoły nieco okreśną drogą. Przez święte dróżki, które tak lubiły i które wiosną wyglądały szczególnie pięknie.

Tym razem stała przy kościele Trzech Krzyży. Kaplica była zamknięta i tak samo, jak poprzednio, Kalwaryjka stała przed drzwiami, modląc się głośno i jednostajnie. Teraz już zauważyły różnec w jej dłoniach. Regularnie, miarowo obracała w palcach jasne paciorki i patrzyła prosto, jakby z ufnością, w środek drzwi kaplicy.

Modliła się po polsku, co wcale nie było oczywiste, zważywszy na skomplikowaną historię miasta i niedawne zabory, których dziewczęta wprawdzie nie pamiętały, ale lubiły historię i wiedziały co nieco o poprzednich niemieckich rządach, a w Wejherowie co rusz stykały się z Niemcami.

Tak. Kalwaryjka modliła się po polsku. Nie zauważyła ich chyba, a one stały niedaleko niej cichutko, bez słów i nawet w myślach zaczynały towarzyszyć różańcowej modlitwie.

Kobieta skończyła wreszcie i odeszła w dół, w stronę kaplicy grobowej zbudowanej z piaskowca. Nie poszły za nią. Miały za mało czasu, choć od razu żałowały. Bardzo je ciekawiło, dokąd uda się kobieta. Do miasta? Na pewno, ale dokąd potem? W jaką ulicę skręci? A może nie, może

pochodzi z jakiejś pobliskiej wsi? Z Sopieszyna? Z Donimierza? Wskazywałby na to jej niemodny strój, jakby z poprzedniej epoki. Panie z miasta, nawet jeśli są nie najbogatsze, starają się podążać, w miarę możliwości, za nowymi modami.

Oby jeszcze kiedyś mogły ją spotkać i potem wysledzić... Ciekawość jest okropną cechą, prawda, ale kiedy to wszystko takie intrygujące!

*

Dziewczęta siedziały nad pięknym, barwnym atlasem świata od Gebethnera i Wolffa, najnowszym nabytkiem pana Władysława. Ich myśli zaprzątało jednak, inaczej niż poprzednim razem, nie Imperium Brytyjskie czy najwyższe szczyty Himalajów ani nawet dokładny plan Bukaresztu, o którym to mieście czytały ostatnio w „Gazecie Kaszubskiej” przy okazji relacji z jakiejś wizyty dyplomatycznej.

– Ty, ciekawe, czy ona znów tam będzie, gdy wybierzemy się na kalwarię? – zapytała Ania, wkładając do ust czekoladkę od Piaseckiego. Tych nigdy u Marty nie brakowało, a drogie były!

– No coś, ty – zaśmiała się Marta. – Myślisz, że Kalwaryjka tylko czeka, nie wiem, w jakimś ukryciu, za węglem na przykład, i wychodzi, żeby się nam pokazać? Nie jadłaby, nie spała, nie chodziła nigdzie ani nie odpoczywała, tylko by czekała na nas? I właściwie dlaczego?

– Żeby pokazać, jak być naprawdę pobożną i żebyśmy się nie wałęsały po wzgórzach, gdy nie chcemy się akurat modlić? To może lepiej rzeczywiście przysiąc więcej nad nauką? Czy ja wiem? – Ania zaczynała dobrze się bawić, wypowiadając swoje przypuszczenia ze śmiertelnie poważną miną i układając dłonie w mały rzyk.

– Tak, to zmienia postać rzeczy. Oczywiście porozumiała się w tej kwestii z naszymi rodzicami.

– Oczywiście.

Ania nie wytrzymała. Przy kolacji zapytała tatę i mamę, czy znają taką starszą panią, która cały czas chodzi po kalwarii i głośno się modli, i ma na sobie taką dziwną suknię, jakiej nikt w mieście nie nosi.

Spojrzeli na siebie i odniosła wrażenie, że przez moment, przez dwie, trzy sekundy naradzała się wzrokiem.

– Nie, dziecko, a dlaczego pytasz?

Opowiedziała im, jak to podczas peregrinacji po świętych drózkach spotkały dwa razy nieco dziwną starszą panią.

Nie potrafili powiedzieć jej niczego konkretnego. Tylu ludzi chodzi przecież modlić się na kalwarii.

– Wyjątkowo dobre dziś te cynaderki – zakończył ojciec i jego widelec stuknął w niemal już pusty talerz.

*

Cofnęły się o krok. Kalwaryjka truchtała prosto na nie.

– Dzień dobry łaskawym paniom! – krzyknął Ignas, który szedł z naprzeciwka i dzierżył w dłoni aparat fotograficzny. Był zapalonym łowcą krajobrazów i, zafascynowany Janem Bułhakiem, postanowił jakiś rok temu, że mu kiedyś dorówna. Znajdował się może dwadzieścia metrów od Kalwaryjki.

Kobieta nie przestraszyła się donośnego głosu młodego człowieka, mimo że Ignas znajdował się niemal tuż za jej plecami.

Dziewczęta nie odpowiedziały na zawołanie, wpatrzona w zbliżającą się do nich tajemniczą postać. Tymczasem Kalwaryjka nieco zboczyła i minęła je bez żadnego spojrzenia.

– Coście takie milczące? – zapytał Ignas, gdy stanął przed koleżankami.

– Niech Ignas szybko zdejmie tę panią, proszę, szybko – szepnęła Ania.

Zdziwiony następca Jana Bułhaka, niewiele się namyślając, wycelował aparat fotograficzny w plecy oddalającej się Kalwaryjki i, jak mógł najszybciej, nastawił ostrość. Charakterystyczny dźwięk, potem drugi raz i trzeci.

– Dla panny Ani wszystko. – Wyszczерzył białe, równe zęby.

– Dziękujemy Ignasiowi! – cieszyła się Marta.

– Ja tam zawsze mogę zdejmować widoki i osoby, same wiecie. Mogę i koleżanki chętnie sportretować, w lesie, na trotuarze, przed kościołem, nawet w mieszkaniu, wystarczy jedno słowo.

– Dziękujemy, może Ania się skusi. – Marta znacząco spojrzała na przyjaciółkę, która z Ignasiem wiązała pewne nadzieje, może nie bez wzajemności.

– Doskonale! Oczywiście obie dacie się zdjąć – poprawił się zaraz, ponieważ był dobrze wychowany. – Ale po co ta pani na fotografiach i to od tej mniej pięknej strony, w dodatku z oddalenia?

– A kiedy Ignas może wywołać? – pytaniem odpowiedziała Ania.

– Choćby dziś, a jutro przyjdę pod szkołę po waszych lekcjach. To po co te zdjęcia?

– Później powiemy. Zresztą, kogoś nam przypomina – skłamała Ania i spuściła wzrok.

Fotografie nie udały się. Ignacy był bardzo, bardzo niemiłe zaskoczony. Oczywiście na początku przygody z aparatem fotograficznym, jakieś półtora roku wcześniej, musiał płacić frycowe i uczyć się trudnej sztuki fotografowania w ogóle, a wkrótce później fotografii artystycznej, jak lubił mówić o swoich dziełkach, ale już od dłuższego czasu nie było tak, żeby zdjęcia po prostu nie wyszły. A przecież miał całkiem dobre błony fotograficzne. Za ultrapan z Alfę płaciło się nawet pięć złotych.

Stał nieopodal wejścia do gimnazjum siostr zmartwychwstanek z nieco spuszczoną głową, przygarbiony i zły na siebie. Kiedy drzwi otworzyły się szeroko i wylał się z nich tłumek rozgadanych dziewcząt, postąpił krok naprzód i zaraz cofnął się, gdy Marta i Ania zauważyły go.

Niemal podbiegły do chłopca, wprawdzie zmęczone zakończonymi zajęciami, ale zaróżowione z emocji. Fotografie Kalwaryjki!

– Niech Ignas pokaże te zdjęcia – niemal krzyknęła Marta, a Ania pomyślała, że może jednak wypadało najpierw pozdrowić uczynnego i słownego chłopca.

– Dzień dobry Ignasiowi – powiedziała.

– Dzień dobry łaskawym paniom – powtórzył powitanie z dnia poprzedniego, ale bez wczorajszego entuzjazmu.

– Fotografie? – Teraz już i Ania nie wytrzymała.

– Względem nich muszę powiedzieć...

– Ignas chciałby kilka jabłek albo buziaka od Ani. – Marta, jak to często bywało, miała niewyparzony język.

– Nie, nie, to znaczy ja nie chciałem powiedzieć, że nie, bynajmniej, ale...

– Ale co? – Ania zaczynała się domyślać i miała już dość droczenia się przyjaciółki z sympatycznym młodziankiem.

– Bo wyobraźcie sobie, że one nie wyszły.

– Jak to nie wyszły?! – zaperzyła się Marta.

– No sam nie wiem, jak mamę kocham. – Ignas znów spuścił wzrok. – Po prostu fotografie nie wyszły, ja trzy razy zdjąłem tę panią. Znaczący cały film prześwietlony, a wszystko robiłem zgodnie z kanonami sztuki fotograficznej i naprawdę nie rozumiem, jak to się stało.

Ani zrobiło się żal chłopca, mimo że nie potrafiła ukryć rozczarowania. Marta była bezlitosna. Wzięła Anię pod rękę i skłoniwszy się chłodno Ignasiowi, pociągnęła za sobą przyjaciółkę. Fotograf obrócił głowę i ze smętną miną stał tak przez chwilę, podczas gdy panny oddalały się coraz bar-

ziej od szkolnych murów, aż w końcu zniknęły za rogiem.

Siostra Leonia, zmartwychwstanka, jak ognia wystrzegająca się podsłuchiwania. Cóż jednak, gdy na szkolnym korytarzu kilka godzin wcześniej usłyszała podczas przerwy Martę i Anię, jak rozmawiały o Kalwaryjce. W pierwszym momencie stanęła jak wryta, zaraz jednak postanowiła, że musi posłuchać do końca.

Następnego dnia poprosiła dziewczęta o chwilę rozmowy, tuż po lekcjach. Przeprosiła za ciekawość, niewłaściwą może i płochą, ale zapewniła, że zaraz wytłumaczy swoje zachowanie. Niech tylko powiedzą jej wszystko.

– Widywałyście ją – pokiwała głową siostra Leonia, gdy Marta i Ania skończyły swoją, właściwie banalną, opowieść. – To jest moja siostra.

Pożegnały się ze zmartwychwstanką. Były nieco rozczarowane. Niekiedy snuły Bóg wie jakie opowieści o Kalwaryjce, tymczasem okazała się zwykłą, co prawda nad wyraz pobożną, kobietą. Miały jednak w sobie olbrzymią, właściwą ich dopiero kilkunastu przeżytych latom, przemożną wolę życia, wolę poznawania ludzi i czerpania radości z każdego dnia, a każdy dzień, gdy ma się tyle lat, co one, stanowi prawdziwą niespodziankę. Zaraz będą myślały o kimś innym i o innych sprawach, a jeśli spotkają kobietę na kalwarii, po prostu ją miną, jak tylu innych.

Dopiero wieczorem, po komplecie, mogła wrócić do swojej celi. Opadła na krzesło i westchnęła. Miała tego dnia wiele zajęć, wiele obowiązków, ale myślała tylko o jednym. O spotkaniach Ani i Marty z Anastazją. Nie mogła powiedzieć im najważniejszego. Nawet spowiednikowi się nie odważyła.

Sięgnęła do szafki z osobistymi rzeczami, których trochę wolno było zmartwychwstankom posiadać.

Trzymała w ręce niewielkich rozmiarów, wytarty, skórzany album ze zdjęciami. Przewróciła drżącymi, zreumatyzowanymi palcami kilka kart i wreszcie zatrzymała wzrok na jednej z fotografii.

Wejście do ceglanego domu, rodzaj ganka. Przed nim, na dwóch stojakach, otwarta trumna. Leży w niej kobieta w średnim wieku, która tak często po śmierci męża chodziła z różańcem po kalwaryjskich drózkach. Mąż był zły człowiek i pijak, ale ona bardzo go kochała i przyrzekła sobie, że wyratuje go z czyśćcowych terminów.

Niektórzy śmiali się ze zdziwaczałej dewotki, za jaką zaczęto ją uważać, ale dla niej, dla Leonii, Anastazja na zawsze pozostała ukochaną, dobrą siostrą.

PIOTR SCHMANDT

„Śladami Remusa” płyną miłośnicy Kaszub. Fot. Grzegorz Rozkwitalski

PRZYCIEŚ

*Gdze mōja chęc, gdzie rodny plón,
Jô slã pòzdrowk z daleczich strón.*

Jón Trepczik

Tu się urodziłem, w przydiadkowym pokoju, akuszerką była ciotka Putynkowska. Dziadek Bolesław wybudował solidny dom z cegły, na fundamentach z łupanego kamienia miejscowych wzgórz moreny czołowej, podpiwniczony, piętrowy, kryty dwuspadowym dachem z naczołkami po bokach, z ryzalitem i balkonem od ulicy, tarasem od podwórza. Poprzednio stała tu należąca do ciotki Zielińskiej drewniana chałta kryta strzechą, więc rozebrał ją do przyciesi i fundamentu. Żona Bolka, Stefania, dziedziczyła po ciotce Zielińskiej, jesteśmy jej pociotkami, choć nazywamy się kwiecieście – Rozkwitalscy.

Dziadek Bolek urodził się na Kaszubach, babcia Stefania była Kociewiaczką. A ja kim jestem? Może Kaszubą? Czy jestem na stęgnię – kaszubskiej ścieżce?

Gdy byłem licealistą, mało mnie te tematy obchodziły. Historia tyle o ile, aby tylko groźny Rózio przepuścił dalej. Mieszkalem w pasie przedwojennego „korytarza”, przez wieś przechodziła linia kolejowa, biegnąca równolegle do tej, która była już po stronie pruskiej. Węgiel ze Śląska musiał jechać w tamtym czasie do Gdyni, bo Gdańsk był Danzigiem, do tego z jakiegoś powodu Wolnym. Rodziców się pytało o wojnę, ale oni milczeli, szanując pamięć swoich rodziców. Ze strony mamy dlatego, że się nie andojczowali, drugich – wprost przeciwnie. Pierwsi przypłacili to pod koniec wojny życiem, uśmierceni przez hitlerowców, drudzy cierpieli z powodu syna wysłanego na front wschodni, bo zachciało się komuś „przestrzeni życiowej”. Nic dziwnego, że pytania młodego syna zbywali milczeniem. Mama nie chwaliła postępów w nauce rosyjskiego, bo przypominało jej to, jak ukrywała się pod pierzyną babci, aby jej ruska hałastra nie zgwałciła. Tata jeszcze przez dziesięciolecia mil-

czał o tym, co przeżył (ledwo przeżył) w łagrze za Moskwą, uwolniony z niego w rok po wojnie. Wrócił w połowie, bo ważył tyle co skóra i kości. Jako młody licealista mimo uszu puszczałem podręcznikowe informacje, że podobne losy to była codzienność na Pomorzu, w Wielkopolsce i na Śląsku. Taka oto „korzyść” z wcielenia podobitych terenów do Rzeszy. Bo podobno ci w Generalnej Guberni mieli jeszcze gorzej. Nie wspominając o Żydach.

Czy więc było się Kociewiakiem, czy Kaszubą, miało to realnie jednakże znaczenie. Było się podejrzanym obywatelem Wielkiej Rzeszy. Po wojnie za to odwrotnie. Dla napływających na Pomorze prawdziwych Polaków, szczególnie dla ochotnych milicjantów obywatelskich, podejrzenie odwracało się w drugą stronę. Kaszubi byli nie dość polscy. Stąd przed wścibskimi dziećmi lepiej było milczeć. Niemieckiego języka używać tylko wtedy, gdy miały nie rozumieć, co sobie mama z tatą szepcą. Takie to było zakłamanie w nauczaniu. Szkoła milczała o Katyniu, bo prawda niewygodna dla reżimu. Rodzice milczeli o pomordowanych w Miednoje, bo się bali. „Nie powiadaj nikomu, co się dzieje w domu”. Rosło pokolenie nieświadome realnej historii.

Mój dylemat dotyczący pochodzenia jest stosunkowo znikomy. Kaszuba czy Kociewiak, tak czy owak – Pomorzanie. Moje wnuki mają większy. Mąż córki urodził się we Wrocławiu, tam też razem zamieszkali – ich dziewczynki to zatem wrocławianki, Dolnoślązaczki. Żona mojego syna urodziła się w Krakowie, oboje w tym mieście żyją – para ich dzieci jest więc krakowiakami. Ale czy ich korzenie są na Kaszubach?

Zawsze warto wiedzieć, skąd się pochodzi. Potwierdza się to w kontakcie z absolwentami mojego rocznika ze studiów w sprawie planowanego zjazdu. W młodości nie dostrzegaliśmy różnic, oznak powiązań z własną ojczyzną. No, może u niektórych dało się usłyszeć gwarową melodię języka, choć szkoła eliminowała regionalizmy. Po latach ujawniają się różnice mentalne między osobami żyjącymi przez lata w swoich małych ojczyznach. Jednym z pomysłów na zjazd jest broszura wspomnień. Mam ją zredagować i wydać. Zostanie rozdana na spotkaniu w sali wykładowej 22 maja 2020 roku.

Zaczynając pracę, umieściłem na komunikatorze, na którym zgrupowano koleżeństwo, własny tekst:

Fama

Na obozie naukowym w Karlinie któregoś dnia kolega zapowiedział odwiedziny Ewy. Chciała przyjechać z Dorotą, właśnie kończyły praktykę w fabryce płyt pilśniowych w Czarnej Wodzie, niedaleko. Miały waletować i obie nocować z nami, choć łóżek polowych nie przywiozły. Ewa, wiadomo, przyjechała do Łukasza, Dorota była kiedyś moją dziewczyną, to prawie jak dziewczyna. Damy radę!

Pokazaliśmy im budowany zakład, rynek, a nawet zorganizowaliśmy w domu kultury imprezę dla mieszkańców – potańcówkę przy muzyce jazzowej. Rozwiesiliśmy na mieście plakaty malowane na tekturze. Było wesoło, nieliczna publika bawiła się prawie tak dobrze, jak my. Namiaszka Famy ze Świnoujścia – „ersatz, cholera, nie życie”.

Owocne było lato 1975 roku. Wywoziłem z obozu odzyskaną dziewczynę, jak się okaże, przyszłą żonę i matkę naszej córeczki.

Mój wpis wywołał komentarz Basi:

Grześ, ale miłe wspomnienia. To świetny pomysł, aby zebrać je z okresu studiów. I tu mój apel... Powiem po poznańsku: tej, wiara, piszta do Grzecha. Będzie fest zachować historie, które powoli się wymazują.

Lidka, która emigrowała do Kanady (redagując, wyczyściłem wypowiedź z błędów, o których wspomina):

Właśnie o spisywaniu wspomnień mówiłyśmy z córką Alicją. Pamiętacie? Była maskotką naszego roku. Planowane spotkanie – jakie będzie? Czy bardzo wzruszające? Czy będziemy mieli poczucie powrotu do młodości, do bezpiecznej zagrody, jak kierdel na hali beskidzkiej? Kto to jest ten siwy pan?

Ten zjazd ma niebagatelną wartość: mija pięćdziesiąt lat, to nasz jubileusz. Powtórzmy za poetką: nie będziemy repetować żadnej zimy ani lata.

PS: Sorry, jeśli mój język wymaga powrotu do szkoły.

O motywach wyboru kierunku napisała Łucja z Niemiec (i jej zdarzyły się błędy, które też usunąłem; emigracja i brak kontaktu z językiem robią swoje).

Sięgnę do roku 1973 – koniec technikum drzewnego. Co dalej? Mój tata był inżynierem w fabryce mebli, powiedział, że drewno ma przyszłość. Moja kalkulacja uwzględniała połączenie zainteresowań technicznych z fascynacją drewnem – pięknym i wciąż tajemniczym wytworem Natury.

Teraz Ela:

Wykładowców wspominam jako miłych i zaangażowanych. Pan od fizyki na jednym z pierwszych wykładów przywitał dziewczęta taką tyradą: „Nasze panie na tym kierunku studiują po to, aby znaleźć mężów. Radzę, żeby na pierwszym roku nie rozglądać się za kandydatami, na drugim można, na trzecim już należy, na czwartym to obowiązkowo, bo potem szanse są znikome”. Oburzające!

Ale zaskoczę Was: na studiach poznałam męża (na czwartym roku).

Mój cotygodniowy głos:

Piszcie nie tylko o studiach, ale też o tym, co się z Wami działo, jak widzą świat Wasi potomni, gdzie zapuściliście korzenie.

Może tak: Któregoś dnia wracaliśmy ze sptywu Wdą na Kaszubach, nasza ciężarówka z tobołami nie mogła przejechać połą drogą z łąki nad rzeką. Zablockowały ją dwa traktory. Chłopi żądali stówki za przejazd. Jeden z naszych, młody inżynier, z którym w wolnych chwilach rozmawialiśmy o budowie mostów i Homerze, podszedł do nich i płynną, acz soczystą kaszubszczyzną wytłumaczył, co jego ojciec może im zrobić. Potulnie odjechali, mówiąc, że dla swoich droga wolna.

Maciej opisał incydent z klientem w Hadze:

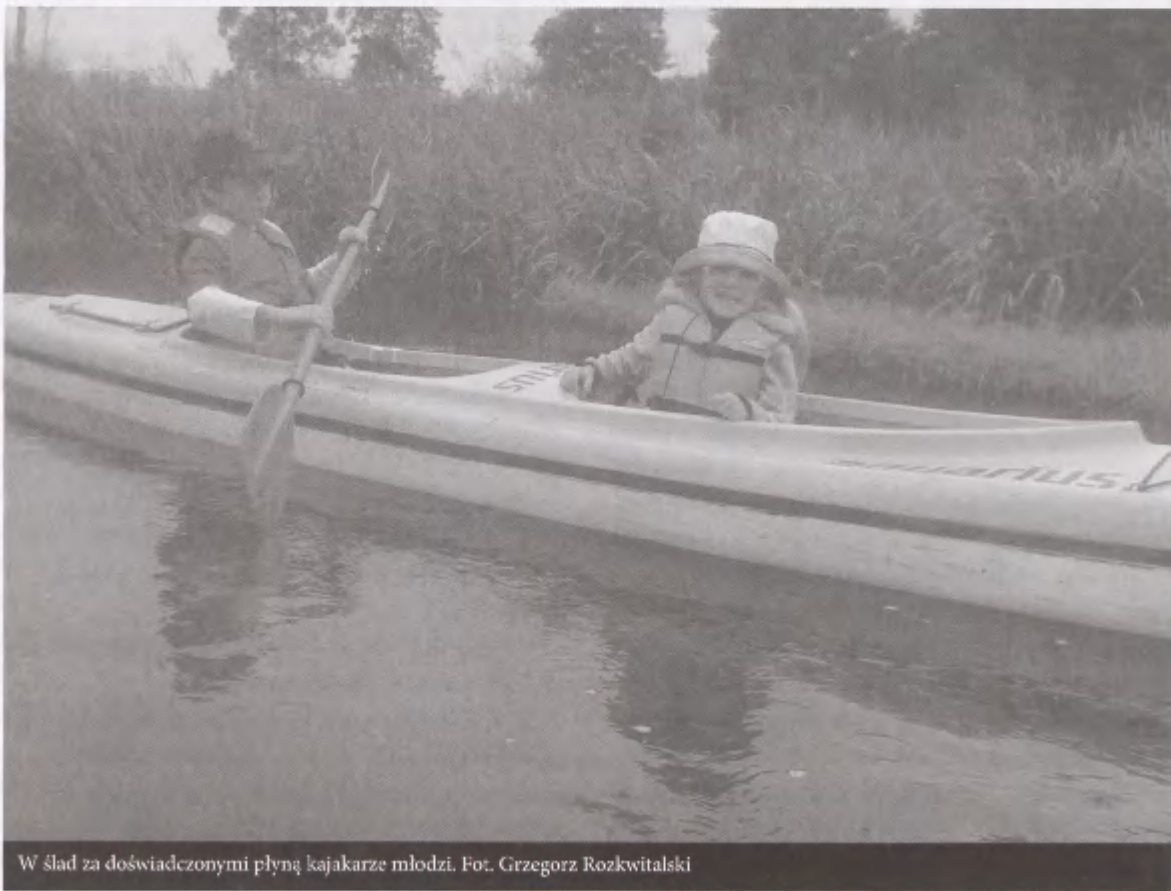
Krym

Pojechałem z pracownikami montować drzwi. Byli ze mną Paweł i Jurij, Ukrainiec. W robocie niewiele gadaliśmy, szło sprawnie. Na koniec klient postawił kolację i wódkę. Ja nie piłem – prowadziłem. Od słowa do słowa wyszło, że klient jest Rosjaninem. Zaczęli się z Ukraincem spierać, kto ma prawo do Krymu. Rosjanin zarzucił Ukraincom, że blokują transport wody i żywności dla mieszkańców półwyspu. Na dodatek przeszkadzała w budowie mostu przez Cieśninę Kerczeńską. W miarę opróżniania butelki spór narastał. Wysłałem Jurija z narzędziami do auta, a sam rozliczyłem kasę za robotę. Klient wręczył Pawłowi zwyczajowy napiwek, ale dla Jurija już nie. Wracając, milczeliśmy o tym.

Genek okazał się lokalsem.

Z puszczy

Kto z was protestował przeciw niszczeniu Puszczy Augustowskiej podczas budowy obwodnicy w roku 2007? W całej Polsce prowadzono akcje w obronie Rospudy. Gdy mieszkałem w Augustowie, byłem zainteresowany poprawą komunikacji, jednocześnie oburzałem się na dewastację środowiska.

W ślad za doświadczonymi płyną kajakarze młodzi. Fot. Grzegorz Rozkwitalski

Jeleń, uchodzący w wierzeniach mazurskich za zwierzę święte, powinien mieć swoją ostoję. Żubr stał się symbolem Polski. Łabędź kojarzy się tu z czystością wód. Czyste wody – z regionalną specjalnością: białą gęsią, która zwykle ląduje na bogatym stole, lecz gdy jest bohaterką klechd lub literackich powiastek, trafia do wspomnień z ziemi ojczystej.

Nikt nie może rościć sobie większego niż pozostali prawa do tych lasów i jezior.

Ja muszę siebie zdefiniować jako Polaka, ale też Litwina (moja mama była w połowie Litwinką). Żyjemy w takim międzyziemiu: my jesteśmy stale u siebie, to granice państw się przesuwają. Powoduje to niezwykle wymieszanie etniczne. Kto wie, ilu jest dzisiaj w Polsce Białorusinów, Litwinów, Tatarów, Żydów, Ukraińców, Mazurów, katolików, muzułmanów, prawosławnych, staroobrzędowców, unitów? A jeszcze trzeba uwzględnić ludzi, którzy napłynęli po wojnie i współcześnie, Polaków przegonionych z kresów przez Ruskich, Polaków z centralnej Polski czy wreszcie przesiedlonych z Karpat Bojków, Huculów, nawet Ukraińców. Do tego dochodzi imigracja z winy reżimu białoruskiego. Jesteśmy skazani na dialog międzykulturowy. Ta ziemia nad Bugiem i Niemnem jest naszą wspólną ojczyzną. Nikt tutaj nie może być obcy. Przykładem – Sokrat Janowicz; mówi się: pisarz transgraniczny, a był pisarzem raczej bezgranicznie oddanym dwu narodom, łączył Polaków z Białorusinami. Ale pojawiają się też postawy nacjonalistyczne, z hasłami: „Polacy to wielki naród”. Zatem są i napięcia.

Pojechałem do Piotra Blachnika, którego znamy z wędrówek po świecie (ktoś nazwał go nawet wsędołazem). Akurat miał spotkanie u parolotniarzy z sudeckiego stowarzyszenia. Mimo charczącego nagłośnienia zdołałem wyłowić istotne fragmenty z jego najnowszej relacji z wyprawy. Z emocjonalnego zaangażowania Piotra w omawianie trudów ekspedycji emanowała miłość do rodzimych gór. Jego rodzina, od wieków osiadła na Dolnym Śląsku, to rdzenni autochtoni. Dziadek mógł wyjechać z wysiedlanymi po wojnie Niemcami, ale został. Był w miasteczku szanowanym elektrykiem.

Polar

Trzy lata temu, startując z Haukeliseter, widzieliśmy, że nasza droga prowadząca na zachód jest trochę zaskakująca jak na płaskowyż. Była górska i trudna. Jednak wschodnia część, „płaskowyżo-

wa”, została gdzieś w tyle czaszki. Jeżeli pierwszy raz widzisz zapierającą dech dziką przestrzeń, rozciągającą się na prawie osiemdziesiąt kilometrów, to nie ma siły – coś ciągnie.

Podczas mijanki na stacji w Jaworzynie Śląskiej nie było zbędnych dyskusji z kolegą: jedziemy rozprawić się z tą częścią, wschodem największego płaskowyżu w Europie – norweskiej Hardangerviddy. Czym jest Hardangervidda? Najlepiej objaśnić to po sudecku. Wyobraźcie sobie klimat na szczycie Śnieżki, ale takiej o pół kilometra wyższej. Nie ma obserwatorium, nie ma poczty, drogi, telefonii, wyciągu ani tłumów. Zamiast dwóch godzin do Karpacza są cztery dni do cywilizacji. Nie ma nic poza surową przyrodą, opadami, wiatrem, zimnem, śniegiem, lodowcami i – rzadko – słońcem. Pod nogami – setki metrów rumoszu skalnego do pokonania. A to wszystko wpisane w prostokąt o wierzchołkach osadzonych tak mniej więcej w Zawidowie, Sobótce pod Ślężą, Bystrzycy Kłodzkiej i mieście Mładą Boleslav. O Hardangerviddzie mówi się, że jest najbardziej wysuniętym na południe terenem o klimacie subpolarnym. Wieje cały czas. Chodzić trudno, namiotem rzuca, ścianki duszą we śnie jak gaza nasączona chloroformem, do tego temperatura około zera i co najmniej mży. A jak już wyjdzie słońce i reszta nareszcie się uspokoi – komary żrą jak porypane. Ty zaś, chcąc oszczędzić na wadze, nie zabrałeś ze sobą żadnego środka ochronnego i potem biegniesz miejscami jak Forrest Gump.

Na głos tego włóczykija odezwał się inny, z komentarzem.

Kuba: Gdy wspinaliśmy się w skałkach, było tak gorąco, że guma w butach parzyła stopy, dlatego biegaliśmy chłodzić się do klimatyzowanego supermarketu.

Nawleczmy tu perełkę opowieści Kazika, który okazał się wspaniałym projektantem mebli (widać „głupia” miłość nie musi wykolejać):

Bursa – życie moje

Moją pierwszą miłością, od drugiej klasy liceum, była dziewczyna rok młodsza od nas, Róża. Wtedy była to miłość szczeniacka i niedojrzała, jednak dla nas piękna, romantyczna, czasem nawet tragiczna, ale prawdziwa. Przez rok siadywaliśmy w parku obok siebie, uśmiechnięci, współłobjęci, na wietrze rozlegał się nasz głośny śmiech. Gdy musieliśmy się na krótko rozstać, tęsknota wykrzywiła nam twarze jak za ukluciem róży.

Tęskniliśmy za miejscem, wolnością, słońcem. Cierpieliśmy, rozłączeni z bliską osobą. Gdy tylko było można, spędzaliśmy ze sobą bardzo dużo czasu, więc musiało się to odbić na nauce. Często łądownaliśmy na dywaniku u kierowniczkę internatu (Zofia B., pseudonim Kacza), która mówiła, że powinienem mieć więcej rozumu, bo ta młoda łązi za mną jak cięć za krową. Potem Kacza wezwwała rodziców. Róża obłąła pierwszą klasę i przeniosła się do Gdańska.

Pozbierała się, skończyła liceum celując. Spotykaliśmy się jeszcze, choć coraz rzadziej. Próbowaliśmy odnaleźć te internackie klimaty, ale raczej bez powodzenia. Te dni już się nie powtórzyły, ani noce.

Studiowała filologię polską, zrobiła doktorat. Kiedyś napisała list, że poznała chłopaka, że opowiadała mu o mnie; a potem ktoś – już nie ona – zdradził mi, że wyszła za mąż, że ma córeczkę. I tyle...

Jak teraz wygląda Róża? Nigdy już jej nie spotkałem ani nie szukałem.

Teraz list od Zosi z Małopolski, opisujący wynurzenia jej ojca.

Poczęcie

Moi rodzice poznali się w szkole. Oboje mieszkali w internacie. Już pod koniec nauki byli razem, tata jeździł do przyszłych teściów na niedzielne obiady. Ślub odbył się jeszcze przed ukończeniem przez młodych szkoły i w opinii weselników był podyktowany domniemaną ciężką. Jednak tata stanowczo tym pogłoskom zaprzeczał. Po prostu mieli wspólne plany. Obowiązywały wówczas nakazy pracy, czyli przymusowe kierowanie absolwentów do zakładów potrzebujących kadr, rodzice chcieli jechać razem. Groził im wyjazd na „ziemie odzyskane”, wtedy głodne wykształconych ludzi. Zostali skierowani na wyspę Wolin, ponad pięćset kilometrów od domu. Wkrótce tata dostał wezwanie do wojska w Kostrzynie nad Odrą, gdzie był „pisarzem”, a to wpływowa fucha. Gdy już możliwe były odwiedziny, przyjechała do niego moja mama – było nie było żona. Dowódca kompanii załatwił im intymny pokój. W tym momencie tata wypowiada znamienite słowa: „Według moich obliczeń to właśnie tam poczęła się ty, córeczko. Od wtedy jesteśmy razem”. No czegoś takiego jeszcze nie słyszałam. Zwykle to kobieta oblicza, kiedy zaszła w ciążę. Ma materialne podstawy i ostateczne dowody. Ale facet? Nie słyszałam, żeby według obliczeń ojca ustalać datę poczęcia dziecka. To był

dzień istotnego odkrycia. Dzień prawdy dla moich potomnych.

Kolega opisał nam swoje studenckie wesele z Marylą Topolską i okres przed narodzinami dziecka młodej pary.

Chochół

Wesele polegało głównie na ucztowaniu, bo w ciasnym mieszkaniu teściów nie było miejsca na tańce. Coś w rodzaju sali tanecznej zostało zaimprovizowane w innym budynku, ale zimą to nie było dobre rozwiązanie. Trzeba było przechodzić przez pole, tak koło Bronowic mówi się „na dwór”. Może chodziło o spotkania z chochołem? W każdym razie nie było mowy o spaniu w przerwach między tańcami, nie było warunków na sen o porwaniu przez diabły. Za to o Pannie Młodej można było powiedzieć: „A ToPolska właśnie... wyszła za mąż”.

W tamtym czasie w piosence polskiej królował krakowianin Marek Grechuta.

Będziesz zbierać kwiaty, będziesz się uśmiechać,

Będziesz liczyć gwiazdy, będziesz na mnie czekać,

I ty, właśnie ty, będziesz moją damą!

I ty, tylko ty, będziesz moją panią!

W okresie świątecznym byliśmy z Marylą w jakimś klubie studenckim w Krakowie, gdzie występował początkujący wtedy zespół muzyczny Pod Budą, oddzieliwszy się niedawno od kabaretu pod tą nazwą. W piosence Ballada o ciotce Matyldzie Andrzej Sikorowski śpiewa, że ciotka w drodze do niebieskich bram pod pachą taszczy kota – przecież biedak nie mógł zostać całkiem sam. A Wiśława Szymborska mu wtóruje, że TEGO nie robi się kotom.

Po Nowym Roku wróciliśmy do zajęć na uczelni. Życie wróciło do względnej normy. Maryla była pod opieką medyków, ciąża przebiegała normalnie. Ale do czasu. Pod koniec stycznia pojawiły się symptomy nieprawidłowej ciąży. Usłyszałem opinię, że w związku z trybem życia ciąża jest obciążona ryzykiem. Być może trzeba będzie ją podtrzymywać w szpitalu. Powikłania narastały i bodaj 4 lutego Marylę zabrało pogotowie do Kliniki Położniczej Uniwersytetu na Polnej. Już wkrótce urodziła się nasza słodka córeczka.

Maria spisała dla nas wspomnienie córki Dianę z czasów jej dzieciństwa:

Urok wsi

Dla wiejskiego dziecka, przywykłego od małego do pracy w polu i zagrodzie, niewiele rzeczy może budzić tam zachwyt. Kojarzy się raczej z obowiązkiem, rutyną i trudem. Dla mnie, miejskiego dzieciaka zaproszonego na wakacje do dziadków „na wsi”, to było coś wyjątkowego. Wszystko było nowe, inne i fascynujące. Te smaki – mleko z pianą świeżo od krowy, ziemniaki z parownika podebrane świniom czy talerz ogromnych pomidorów z własnego ogrodu, z cebulką i pieprzem. Jeszcze kromki z dojrzewającą szynką pokrojoną w kwadraty przez dziadka Tadka, a od święta maślane torty babci Helenki. Przejazdźki „na nielegalu” na traktorze lub na wozie drabiniastym ze snopkami; chodzenie po gorącym, świeżo wymłóconym zbożu, leżenie na sianie w stodole. Karmienie żółtkiem z pokrzywami rosnących pod lampą lustrzaną puchatych, żółtych pisklaków. Bieganie boso z kuzynami po ściernisku. Wycieczki do pobliskiego jeziora, żeby zmyć z siebie pył całego aktywnego dnia. Istna bajka.

Mariola nagrała rozentuzjasmowaną wnuczkę, gdy ta wróciła z obozu przerwanego nawałnicą w lasach Pomorza w roku 2017.

Relacja Hani

Ewakuacja rozpoczęła się wkrótce, gdy wróciliśmy z ogniska. Ledwie się położyliśmy, już słyhać było grzmoty. Przeszliśmy na miejsce zbiórki... Przyjechały samochody straży pożarnej... Śpiewaliśmy Barke, jakieś szanty w ulewie... Mocnej, ulewa była duża, wszystkim buty pływały... Przewieźli nas do świetlicy... To była taka burza... I tak grzmiało ciagle, grzmoty były... Błyskawice takie fajne, tak blisko... Nikt nie spał. A w ogóle to najpierw przynieśli nam herbatkę, bo przyszły tam jakieś panie, nie wiem, wolontariat chyba... Było spoko.

Obszerny list Grégora. Współcześnie to autor tekstów o Kaszubach, drukowanych w miesięczniku „Pomerania”. Szło o to, żeby ucieknąć od rozmaitych dyskusji o tym, czym je kaszëbskò lëteratura. A doch nót pamiãtac, że w ùszłöce bëłë rozmaité pózdrzãtchi na to, chto przënëłëżi do ti lëteraturë: leno ti, co piszą pò kaszëbskù, czë téż taczi lëdze, jak chòc wej Augustin Necel czë Günter Grass¹.

Kajak na wspak

Co roku w lipcu pływałem z grupą Kaszubów, poznających swoje strony. Wszak to idealne miejsce do wędrówek po ostępach leśnych i odpoczynku nad wodą wśród trzin i oczeretów, przy drzew poszumie. Meandrujące rzeki to cała sieć kajakowych szlaków.

Spływ lipcowy, coroczny, nazywa się „Śladami Remusa”, bohatera książki formującej w początkach XX wieku charakter literackiego języka kaszubskiego. Specyfiką tego spływu jest bogaty program turystyczno-kulturalny, co roku dotyczący innego rejonu Kaszub. W roku spływu Brdą poproszono mnie, abym na ostatnie etapy zabrał ze sobą „poetessę”, która dotąd była załogantką doświadczonego kajakarza Józia Weltrowskiego, ale on, staruszek, nie dawał już rady. Zgodziłem się. Zaczęło się na pomoście, gdzie dwóch kolegów musiało przytrzymać kajak, aby pasażerka zajęła miejsce z przodu. Ruszyliśmy przy dobrej pogodzie. Wiosłowałem jedynie ja, bo ona nie miała siły. W zamian opowiadała o poezji, a nawet czytała swoje utwory. Wychwalała mnie, że z nią płynę, twierdząc, że oni, znaczy organizatorzy, nie stanęli na wysokości zadania: spać musi w ciasnym namiocie, nie ma kto wiosłować, bo przydzielili jej jakiegoś starego dziada. „Co innego ty, jesteś taki energiczny – na pewno spod znaku Barana [faktycznie – Bliźniąt], od razu rozpoznaję te cechy – taki przebojowy, odważny, pewny siebie. Nie to co oni, ci cholerni organizatorzy, oby ich piekło pochłonęło, najlepiej, gdyby przyszła burza i ich potopiła. Niech spadnie grom z jasnego nieba i ich porazi. Lecz jeśli cierpiał kto więcej ode mnie [...] / Jeśli w kim serce (wzgardy) głośniejsze grzmiało. Ja jestem jak Bukary mistyka Słowackiego, mam duchowy kontakt z zaświatami, to im to załatwię!”. Próbowala wciągnąć mnie w rozmowę, ale zbywałem ją, milcząc. Przez cztery godziny musiałem wysłuchiwać tych tyrad, bo była zawiedziona przyjęciem na spływie. Przecież „sowicie zapłaciła za miejsce w kajaku dwuosobowym”. Gdy tak wzywała te gromy jaśniejsze, wokół nas zaczęły się kłębić malownicze chmury. Pierzaste cumulusy dawały chwilę wytchnienia w swoim łagodnym cieniu. Na horyzoncie pojawił się jednak, zrazu jasny, ale potężny, cumulonimbus – formował się w potężnego grzyba, grożącego ścianą deszczu. Na razie było gorąco i parno. Płynąłem, oglądając się,

¹ Grzegorz Schramke, *Procëm Smãtkówi*, „Pomerania”, nr 3/24, str. 6.

czy nas zmoczy, czy zdążymy dopłynąć do Ryty. Zaczęło kropić, gdy wpływalismy pod ostatni most. Chciałem przeczekać nawałnicę. Deszcz padał jak z oberwanej chmury. Z góry na dół! Jakby się urwał, jak gdyby gdzieś na szczycie nieba pękł olbrzymi wór i woda runęła na ziemię całym ciężarem. Potem zmienił się w burzę z piorunami. W długim tunelu błyski odbijały się w wodzie zwielokrotnione. Przyznaję, że czułem bojaźń, czy moja towarzyszka faktycznie nie ma do czynienia z Lucyferem. Na szczęście nawet najdłuższe burze mijają – rozjaśniło się, przestało padać. Pomogłem jej wysiąść, podałem plecak. Zanim odeszła, zapytała, czy jutro płyniemy razem. Przemilczałem to, udając zajętego osuszaniem jakaka.

Śmieci w lesie, las pełen śmieci. Gdy widzę człowieka porzucającego butelkę, pytam, czy pełna nie była cięższa. Zdaniem Włodka takie oto dno stłuczonej butelki próbowało udawać nieoszlifowany szafir do naszej kolii:

Oprócz kup śmieci wyrzuconych do lasu widziałem śmieciową robotę wynajętego przez leśników ze wsi chłopa. Sam na hektarach wyoranego leśnego gruntu niby sadił młode sosny.

Sadzonka prawidłowa i z zawiniętym systemem korzeniowym, co osłabia młode drzewko i może spowodować przewrócenie się drzewa, nawet po latach. Fot. Grzegorz Rozkwitalski

Zamiast kosztura używał obcasa własnego buta: kopniakiem rozgrzebywał nieco piasek, wtykał w zagłębienie sadzonkę i butem ją dociskał. Na uwagę, że ten las nie pokłoni mu się za sto lat, odburknął, że to nie moja sprawa. Po roku sprawdziłem – drzewka wyrosły w pałąk, ich korzenie palowy leżał tuż pod powierzchnią.

Jednak by wyrósł las, przydatne jest oko gajowego.

Naniżmy kolejny paciorek tego naszyjnika regionalistów. Relacja mojej rodaczki Haliny:

Kaszubka w Lubuskiem

Niedawno spotkałam tu krajanek, która osiadła na Łużycach już w 1952 roku. Pani Anna Rocznik, żona Ślązaka, przeżyła na Kaszubach trudne dzieciństwo. Oto jej wspomnienie: „Mama przeszła wiele trudów, bo tatusia porwali Niemcy, zaraz jak przyszli w trzydziestym dziewiątym, i od tego czasu ani śladu po nim. Ja byłam najmłodsza, miałam dwóch braci starszych, ich to Niemcy zabrali na roboty u bauerów. Jeden to się trafił do bambra aż za Lyck. Dzieci mu do szkoły woził, bo bogaty ten Niemiec był. Siostrę Bożenę też na roboty do Niemców wzięli, ale mówiła, że jej tam dobrze było. Nas z mamą i najmłodszym bratem Niemcy wywieźli ciężarówką, a później pociągami do granicy z Ruskimi, gdzieś na Podlasiu. Tam tośmy ciężko mieli, mieszkając w stodole, zima nie zima, ze cztery lata tak. Złe godziny napęlniały nas łękiem. Mama tam na kole pracowała, przędła wełnę i na krosnach płótno robiła. My z powrotem bliżej trafiliśmy dzięki pomocy Czerwonego Krzyża. Na warszawskiej stacji dwa dni przesiedzieliśmy. Dobrzy ludzie coś nam do jedzenia dali, ale inni w nocy to ukradli. Głodni wracaliśmy na Kaszuby”.

Zaskoczyła nas wieść o śmierci Łászlò, „naszego” Węgra z roku. Oboje z Katalin ukończyli roczny kurs języka polskiego, miła para i nasi przyjaciele. Na początku źródłem nieporozumień były ich imiona i nazwiska. Ona nazywała się Katalin Łászlò, a on Łászlò Papp. Braliśmy ich od razu za małżeństwo, ale pobrali się dopiero na trzecim roku. Byli dla nas przewodnikami po swojej ojczyźnie. Gdy wyjechali z Polski, na Węgrzech dorobili się świetnie prosperującej fabryki mebli. Przyjeżdżali co pięć lat na zjazdy. A teraz – taka wiadomość.

Oto krótki list od Kati, który wysłała, kiedy już nieco ochłonęła (zachowuję język oryginału,

aby wyrazić uznanie dla jej znajomości języka polskiego mimo upływu ponad czterdziestu lat):

Drodzi kolezanki i koledzy ze Studia. Teraz już mam siłę podziękować Wasze współczucie w smiercu Łąszlò. Dziękuję za miłe i ciepłe słowa.

Od roku do roku ciekaliśmy z Łąszlò że będzie spotkanie studentów roku gdzie byłoby okazje z Wami się spotkać i pamiętać na dawne czasy. Jeszczeraż podziękowanie na wspólnie przeżytych studenckich lat z Wami. Katalin Pappene

Gdy wybuchła pandemia, ogłoszono lockdown. Już w pierwszych dniach kwietnia COVID-19 porównywano do grypy hiszpanki z 1919 roku. Nie było szczepionki. Sposobem na ograniczenie ekspansji wirusa okazała się izolacja. Władze nakazały pozostawanie w domach, zakazano wstępu do lasu (nam, drzewiarzom – wstępu do lasu!), tylko pracownicy niezbędnych służb mogli się przemieszczać, stosując środki ochrony osobistej.

Zrezygnowaliśmy ze zjazdu i postanowiliśmy połączyć się online, a ze wspomnień stworzyć książeczkę. Wtedy nadszedł dramatyczny list od Krysi:

Pamięć

Witaj, Grzegorzu, siedzę już kolejny dzień i jest mi strasznie wstyd. Zero wspomnień, za to jakieś wizje! Nie wiem, co się dzieje. Chyba to mnie usprawiedliwia, bo lukę mam nie tylko w tych tematach studenckich. Jestem przerażona. Pewnie ma to związek z przebytym covidem. Niedotlenienie

mózgu, a co za tym idzie – wymazanie niektórych dawnych spraw...? Kiedy rozmawiam z moimi dziećmi, znajomymi lub z partnerem, muszę o wszystko pytać. Wybaczysz mi, że odpuszczę i poczytam, co napiszą inni? Przepraszam, że się na mnie zawiodłeś.

No nie. Siła wyższa. Nasza broszura będzie nieduża. Musiałem czasoprzestrzeń wspomnień uciąć i dopisać zakończenie:

A TY nażyjesz się do woli, poczujesz pustkę, koniec stęgny, beznadzieja; zapakuj swoje członki w drewnianą skrzynię i zakop. Zostań u siebie, jesteś miejscowy. Twój epizod dobiegł końca. Albo nie? Nad twą mogiłą wyrośnie drzewo – może rozłożysta lipa? Doczekasz się, że ktoś usiądzie w jej cieniu i odpocznie sobie. Dobrze się ma ta lipa, która wyrosła na ziemi wielokrotnie wzbogacanej przez wcześniejsze pokolenia. W cieniu i ciszy tego starego drzewa pobrzmiwa westchnienie poprzedniczek.

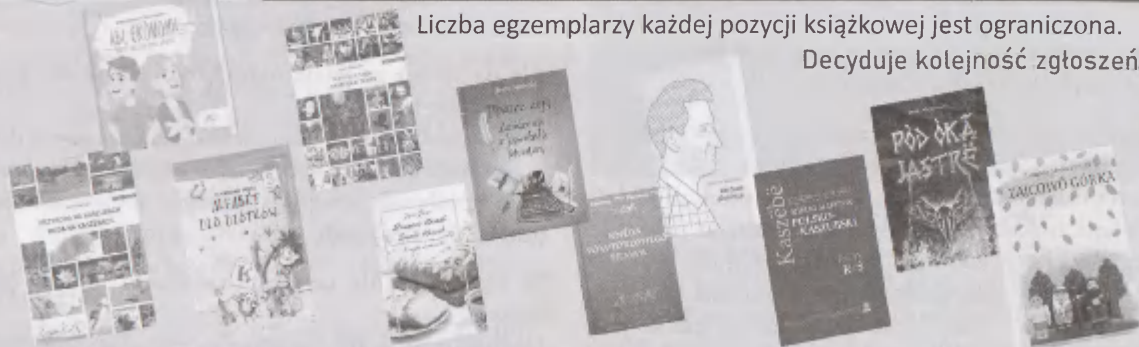
„To takie proste, naturalne, właściwe i potrzebne być starym, umierającym drzewem – być tym, co nigdy nie umiera”. W wilgotnym powietrzu, wśród młodszych następców, być powalonym na zawsze w miejscu, gdzie się wyrosło. Stanować pożywienie dla mchów, porostów, paproci. Być domem dla owadów, osłoną dla płazów, wtapiać się stopniowo w glebę, stawać jej użyźnieniem. Jak słodko być kłodą – piastunką siewek. Odrodzić się w nowych drzewach.

GRZEGORZ ROZKWITAŁSKI

**W 2024 roku
„Pomerania”
w cenie 7 zł**

**ZAPRENUMERUJ „POMERANIĘ”
NA 2024 ROK Z DOSTAWĄ DO DOMU,
A OTRZYMASZ CIEKAWĄ KSIĄŻKĘ**

Liczba egzemplarzy każdej pozycji książkowej jest ograniczona.
Decyduje kolejność zgłoszeń.

500 183 832

prenumerata@kaszubi.pl

**WYSTARCZY ZŁOŻYĆ ZAMÓWIENIE
W BIURZE ZARZĄDU GŁÓWNEGO
ZRZESZENIA KASZUBSKO-POMORSKIEGO**

Michał Góspodarczik

DO BILietu MùSZIMĚ SǼ DOPASOWAC

Jaczima jesmě turistama i co wórt òbaczěc na Kaszěbach? Jak tóno rězowac pò swiece? Ò tim gòdómě z Michałã Gòspòdarczikã, miewcã rězowégò bióra.

Móm czětě, że ju jakno młodi knòp jes wiedzòł, co chcesz robic w žěcym.

Jo. W drědzi klasie gimnazjum jò so ùdbòł, że mdã sã sztòłcył na czerěnkù sparłãczonym z turistikã. Běł jem tegò tak gwěsny, że pòdaniě do strzědny szkòłě złòžil jem leno do Zespòłu Ekònomicznò-Ùslugòwěch Szkòłòw w Bětowie, i to na jeden czerěnk.

Skãdka ù ciebie takò miłota? Wzãła sã mòže z familijnégò rězowaniò?

Pěrzinkã jo. Mój tatĕ je spòd Zakòpònégò. Miesz-kómě równak w Kòłczěglòwach. Na wszětczě žěmòwě i latné ferie jezdzył jem w górě, do rodzěně. To běła leznòta niě leno do ji òdwiedzeniò, ale i do rězò-waniò pò pòłniowi Pòlsce. Zaszěpiałò to we mie pòznòwcã czekawòsc. Na szkòłòwěch wějazdach, czěj wszětcě mielě namklě na to, co gòdòł prowadnik, běł jem òd těch, co ò wszětkò gò pitelě.

Chùtkò jes rěgnał w swòjã pierwszã samòstòjnã wěprawã?

Jem pòjachòł kròtkò pò tim, jak jem skùncził 18 lat. To kãsk smiěsznò historiò. W nym czasu běł jem słu-żkã, mě prawie chòdzěłě pò kòłãdze. Midzě jednym a drědžim wstãpã zazdrzòł jem w mòbilkã i òbòczěł òfertã Berlin – Majòrka za... 12 zł. Nawet jem sã wie-le nie zastanòwiòł i zarezerwòwòł lot. Na zòczãtkù mielě jachac ze mnã drěszě, ale kuñc kuñców pòlecòł jem sòm. Starszi, czěj jò jima ò tim pòwiedzòł, nie běłě ròd. Ale sã zgòdzěłě.

A jak jes sã dostòł do Berlina? Cugã?

A gdze tam. Z Kòłczěglòw do Słěpska àutobusã. Tedě do Gduńska, a stamtãdka bez Pòznań do Berlěna. A pòzni wnetka kòždã wòlnã chwilã gdzes jem wějěz-dzòł.

Jaczě kraje jes wěbiéròł?

Taczě, w jaczich jesz jem nie běł [smiěch]. Na zòczãtkù to běłě: Italiò, Pòrtugaliò, Francjò i Zrzeszoně Arab-szczě Emiratě. Pòzni doszłě pòstãpně.

A co z dětkama?

Wiedno jem wěbiéròł nòtańszě běděnczi. Nie je wòzně, na wiele dniów jadã, jem w sztãdze sã zapakòwac w pòdrãczny багаž, żebě nie placěc za nen dodòwkòwi. Na placu szukóm za tònym noclegã, czasã mòłã jizdebkã z pòspòlnã kapnicã.

Ale na jestkù za wiele òszczãdzěc sã nie dò. Jesc kòždi mùsi...

Je wiele aplikacjów, w jaczich lědze zaznacziwajã do-brě a tóně barě czě restauracje. W kòždim kraju mòm starã spròbòwac czěgòs lokalnégò, a to wcale nie òznòczò, że drodzěgò.

W rězach cygnie ce do pòznòwaniò mòłòw czě lědzy?

I jedno, i drědžě. To je wiedzec, że czěj gdzes jem, chěã òbaczěc nòwòžniěszě, mòžna rzeknac „sztampòwě”, atrakcje. Ale zazéròm těż w mni znóně place. Ně i wiele gòdòm z miestnymã lědzama.

Pitają 0 to, skądka jes?

Jo. Nie interesują jich równak niżódne drobnótë 0 na jich stronach. W krajach wkół Strzódziemnégo Mòrz0 mòjich rozmòwników baro czekawiło, czë je 0 nas tak zëmno, jak sà gòd0. Pò atakù Rusje na Ùkrajnà pitelë 0 to, czë mòmě strach, że i na nas napadną. Interesëje jich to samò, co naju, jak më bë pòtkelë Italczika, Francuza czë Szpanijczika. Wòrt nadczidnąc, że krajà, w jaczim baro Pòlòchów lubià, je Gruzj0. Mëszlã, że pamiàtają wizytã prezydenta Lecha Kaczińszégò w 2008 rokù.

A co z lotniczima biletama. Mòzesz dac czile wskòzów, jak je tóno kùpic?

Baro czãsto chtos mie 0 to pit0, a gadac mòzna 0 tim gòdzënama. W drobnótach to, jak je kùpiac, òpisòł jem na swòjim facebookòwim profilu Project Travel. Krótkò gòdającë, wiele zanòlégò òd czasu naszégò wëjazdu. Je wiedzec, że òb lato mdze drożi. Bë tóno rëzowac, mùsi pamiàtac, że to nie bilet chcemë dopasowac do se, ale siebie do biletu. Jeżlë w wëszukiwarkã wpiszemë, że òd tegò do tegò dnia mòmě ùrlop i chcemë gdzes pòlecec, mòzemë nick nie nalezc. Ale jeżlë wpiszemë, że lot mòże bëc np. bez całi strëmiannik, a do te z całi Pòlsczi i z Berlëna, z przesadkama, cos czekawégò sà pòjawi.

A jak sòm rezerwùjesz biletë?

Dokładno tak samò. Mùsi rzeknąc, że linie wcale nie zaròbiają na biletach, a na dodòwkòwëch ùsługach, jak wiãkszi bagaż, zakùpë na pòkładze itd. Wòrt téż pamiàtac 0 internetowëch algòrytmach. Czej czile razy szukòmë za kònkretnym czerënkã, to w pòdpòwiedzach dostòniemë kãsk drogszë propòzycje. Żebë sà przed tim bronic, przechòdzą w òrt incognito. Wpisëją czerënk, nie ùstòwiòm datë, zaznacziwòm wszëtczë lotniska i sortëją wedle prizu. Pòzni òstòw0 ju nama wëbranië nòlepszi òfertë i...

... dopasowanie sà do biletu.

Dokładno [smiëch].

Chcemë cos rzeknąc 0 Kaszëbach. Co wedle ciebie je wòrt 0 naju òbaczcëc?

To zanòlégò, kòmu je pòkazywòmë, czë chtos je z Pòlsczi, Kaszëb czë zeza granicë. Jeżlë 0 tëch òstatnëch gòdòmë, to na nocleg j0 bë wëbròł cos nad jezorã. A tëch 0 naju je skòpicã. Na zòczãtk wòrt pòkazac Wdzydze, Klëczy, Swòłowò, a pòzni cos mòdernégò, jak chòcle Trzëgard. Reszta bë ju zanòlëgała òd lëdzy.

Chcã jesz zapëtac 0 promòcjã. Coròz wicy miast wëzwëskiw0 do ni pùpùlczì. W Bëtowie mòmě Bëtka, w Malbòrgù je Mariónk, Zgryfùs w Żukòwie, Brusek w Brusach... Mëslisz, że je to bëln0 ùdba na promòcjã?

A j0 bë zapitòł, gdzie je mòzna òbaczcëc? Jeżlë to je leno pùpùlka do dostani0 w jaczims krómie z pamiàtkama, to je to dl0 mnie kãsk za mało. Magnesã dl0 turistów je cos, co sà nama z miastã parłaczi. W Bëtowie na gwës je to zómk. I chòc mòmě Bëtkòbusë, seria

Portugalszi òstrów Madera. Òdj. z arch. M. Gòspòdarczika

W Nowim Jorkù. Òdj. z arch. M. Gòspòdarczika

ksążków 0 Bëtkù, to równak czej przëjedzemë zwiedzac miasto, to gò w nim nie òbòczimë. Czësto jinaczi bë bëło, czejbë Bëtk chòdzył pò krzizacczim zómkù. A jeżlë bë do tegò cos òpòwiedzòł 0 historie i zrobił ùczbã kaszëbszczégò jãzëka... to sòm bëm jã wëkùpił [smiëch].

Wiem, że chùtkò jes zmienil miłotã do rëzowani0 w robòtã – òstòł jes pilotã wanogów.

Sztatura Wólnotë. Ōdj. z arch. M. Gõspõdarczika

Madera. Ōdj. z arch. M. Gõspõdarczika

Tuwò mùszi jasno rozdzelëc pilota òd prowadnika. Wiele lëdzóm sã to mili, a i rëzowé bióra, żebë za wiele nie wëdawac, parłaczã ne fùnkcje. Prowadnik, je wiedzec, òprowòdzò pò placu. Pilot òdpowòdò leno za to, żebë wszëtczé pònkhtë z programu òstałë zrealizowóné. Pilëje trasë, dopòmògò w nalëzenim parkingù. Witającë sã z ùczãstnikama wanodzi, gòdóm czile słów ò tim, gdzie jedzemë, co òbòczimë, ale sã to spòdlowé infòrmacje, nick w drobnostach. Wòrt wspòmnać, że wiòldzé miasta, jak Warszawa, Gduńsk, Wrocław czë Kraków, wëmògają do òprowòdzaniò licencjonowónëch prowadników, jina-czi mòżna dostac sztròfã.

Pamiãtòsz swòje pierszé karno?

Gwës. W trzeci klasë strzédny szkòłë më mielë prakciz. Wëbròł jem jedno ze slëpszczich rëzowëch biórów. Mëszlã, że bëlë kãsk zaskòkli tim, że nie zanòlëgało mie leno na pòdbicym kòrtë, ale wszëtkò mie interesowało. Dosc chùtkò przeniosłë mie do òbsłudzì klientów. Trafiło sã, że jeden z pilotów z nagła ni mògl jachac na rëzã. Biòro zapitało, czë nie chcã gò zastãpic.

Bël jes wërzasli?

Mòże nie wërzasli, ale pòjawił sã lãk przed tim, jak mnie lëdze przëjimną. Mòglë np. pòmëslec, że biòro wësëlò z nima młòdégò niedoswiòdconégò człòwieka. Czãsto je tak, że jeżlë pòwiëmë, że jedzemë pierszi róz i cos sã stónie, nawetka nie z naji winë, to wszëtkò spadnie na naju. Mùsz pamiãtac, że jesmë reprezentantã bióra. Ale ù mie wszëtkò pòszło dobrze.

Ōd negò czasu zaczął jes jezdzec z nym biórã?

Jo. Rëzowòł jem z wszëtczima grëpama – òd dze-cy i młòdzëznë pò seniorów, òd szkòłowników pò szkòlnëch.

Ō zachòwanim młòdëch a starszich na rëzach wiele bël mògl wierã gadac. Mòsz jaczis czëkawi wspòmink?

Przëbòcziwóm so taczì przëtròfk. Pòdchòdzy do mie bialka i pitò, czemù wszëtcë wëcygają kòsmeticzi. Gòdóm, że je mùsz pòkazac, co sã wieze, a mòżna ze sobã miec leno 100 ml plënow. Bëlã baro zadzëwòwónò, a jò ju wiedzòł, że cos sã wëdarzi. Në i jem sã nie zmilił. Czej bez bròmczi przeszła na bialka, òd razu „zapikało”. Cłownicë kòzelë ji wëcygnãc to, co schòwała w bielëznie. Ōna zagwësniwała, że niczëgò ni ma. „Proszë z nami współpracowã. Na skanerze wyraźnie widać, że cos pani schòwała”. Në i sã zaczęło wëcyganië szampònow, krëmów z filtrã... A pògranicznicë leno: „No, a teraz za wprowadzenie urzëdnika państwowego w błãd mandat 400 złotych”. Tej jem zaczął jima tlòmaczëc, że bialka nie wiedza-ła, że rëza, że za 15 minut mómë fliger... Űdało sã. Sztròfa jã minãła.

Bez pòł rokù bël jes rezydentã na grecczim òstrowie – Kòrfù. Czim jes sã zajimòł?

Rezydent je przedstòwcã bióra na placu. Ōdbiërómë grëpã z lotniska, wiezemë do hòteli i dopòmògómë w kwaterënkù. Przedstòwiómë bédënk dodòwkówëch atrakcjów. Në i jesmë do pòmòcë w rozmajitëch jiwrach, jaczë òb czas rëzë mògã sã zdarzec. Dlò gòscy jesmë 24 gòdzënnë òb dżëń. I wiëm, co gòdóm. Miòł jem telefòne ò pierszi abò drëdzi w nocë. W ti-dzeniu dostòwómë jeden wòlny dżëń i tedë mòżemë wëlãczëc mòbilkã.

Wspòminal jes ò jiwrach. Mòżesz czile wëmienic?

Jiwrë sã rozmajité, tak jak rozmajiti sã lëdze. Jeżlë jò bël mògl cos doradzëc, to przede wszëtczim, żebë baro dokłãdno zapòznac sã z òfertã rëzowégò bióra. Na starnie jednégò z nich wërãzno, grëbszim drëkã, napiselë, że w hòteli sã leno pòdwójne łòżka. Në

Zdrząc na Manhattan. Ōdj. z arch. M. Gōspōdarczika

i przēlecała grēpa młōdēch, dwadzescepōrālatnēch bēnlōw, zadzēwōwōnēch, że mūsą razā spac. Niejedny z czētińcōw pewno nie űwierzą, ale zdōrzało mie sā ōdbierac turistōw z lotniska, chtērnēch pierszim pitanim bēło, w jaczim kraju wēładowelē, bō sami nie wiedzą. Miōł jem taczē wseczēcē, że dzēl z nich pōszedł do biōra, wēbrōł nōtańszā ōfertā i nawetka sā nie zainteresowōł, gdzie jedze. Pōzni sā zadzēwōwōny, że cos nie je wliczonē w rēzā. Ale to niē leno felēnk dētkōw. Białka wēkūpiła bēdēnk all inclusive w baro dobrim hōtelu. Miała pōzni pretensje, że w barze w darmōwi ōferce je *Martini bianco*, a ni ma *rose*, bō ōna leno taczē pije.

Za wszētczē jiwrē ōdpōwiedzalny bēlē turiscē?

Gwēs, że niē. Przēbōcziwōm so jeden baro ōsoblēwi przētrōfk. Zwōnilē do mie żēniałi, starszi lēdze, tak kōl sētmēdziesiątci, mało wiele ze łzama, gōdają ō szkalindze, jakā zrobił jima miēwca hōtelu. Jadā na plac i co sā ōkōzało? Chłōp z białką, nawetka ō tim nie wiedząc, najālē leżaczi na sztrādze niē ōd hōtelarza, a ōd kōnkūrencje. Ale prōwdā gōdajęcē, to z tim chłōpā letkō nicht ni miōł. Czedēs jō sā gō spitōł: „Czemū bierzece za leżaczi 25 eūro, jak w ōferce je 15”. „Bō tak” – rzekł. „Ale wczora chtos zapłacył 5” – cygnā dali. „Bō tak bēło” – ōdpōwiedzōł. I jak tu z kims taczim gadac?

Ale swōjā rezydenturā na Kōrfu baro mileczno wspōminōm. I przējēdzajęcēch, i jinszych rezydentōw.

Jes przeszedł wszētczē etapē w swōjim warkū. Ōd recepcjonistē bez sprzedōwā w biōrze pō pilota i rezydenta. W gōdniku űszlēgō rokū załōžil jes swōjā firmā.

Ō tim jem ōd wiedna mēsłōł. W fōrmalnoscach, a kāsł tegō je, pōmōgł mie człowiek, chtēren ju bez to przeszedł. Razā wspōłrobimē przē

ōrganizowanim rēzōw. W ōferce mōm rēzē w mōlēch karnach – ōd 5 do 15 lēdzy. Wējazdē sā w trzech czerēnkach – na Maderā, Majorkā i do Grecje. Na placu je sprōwdzony człowiek, chtēren zajimō sā grēpā. Mōzēmē jachac w swōjim malinczim karnie, nie jesmē sparłāczony z jinyma lēdzama. Mōm przērēchtowōny program, ale je ōn baro elasticzny, niē wszētkō mūszi zrealizowac.

Nowōscā je projektowanē rēze na miarā. Klijent sōm wēbiērō, czē w ōferce mō bēc leno wēsukaniē tōnégō lotu, a mōže do te tēż hōtel i całi plan rēze. Tej przesētōm mū 7–8 propōzycjōw. Do te (jeżlē wēbrōł szukaniē hōtelu) dostōwō linczi do starnōw i ōdjimczy hōtelōw. Klijent sōm wszētkō rezerwuje. Ale mōgā to zrobic za niégō. Wszētczē informacje nalezć mōżna na mōji starnie www.projecttravel.pl.

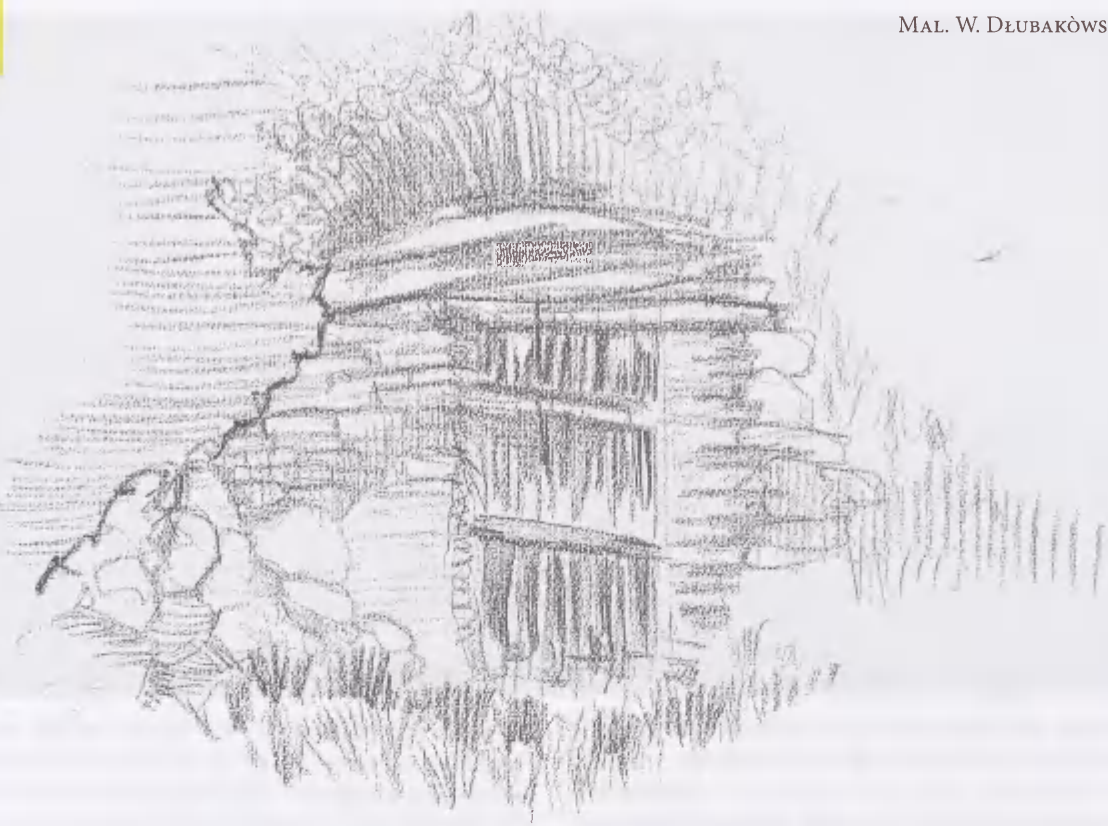
Wiēm, że jes pisōł licencjacczi dokōz z apartnoscōw w rēzowanim.

Titel dokładno brzēmiōł: „Rōżnice w wyborach konsumenckich Polakōw na przēłomie XX i XXI w.” Chcōł jem pōkazac, jak lēdze w rōżnym wieku rozmajice wēbiērajā, czej jeżdżā na wēpōczink. Wēsłō na to, że corōzka mni lēdzy wēbiērō all inclusive. Chcemē pōznawac jinszē kraje. Młodi wōlā sami ōrganizowac swōje wējazdē. Wōżny je tu Internet, bō dzāka niemū mōzēmē zarezerwōwac lot abō hōtel chōcle na drēdżim kuńcu swiata. Młōdszim pōkōleniōm, ōbeznoñym z wirtualnym swiata, przēchōdō to wiele lži.

To ōznōczō, że w przīndnoscē rēzowēch biōrōw nie mdze?

Ō swōj wark sā nie jiscā [smiēch]. W Pōlsce wcyg jesz chcemē, żebē najim űrlopōwim wējazdā zajāło sā biōro. I mēsłā, że to sā tak chūtō nie zmieni.

GŌDŌŁ ŁUKŌSZ ZOŁTKŌWSCZI

TAM A NAZÔT

PART 2

Wrôcômë do naszi pòwiôstczy ò karnie dzôtków, chtërnym nie felowało ùdbów do zôbawë. Przëbôczmë, bëło jich szesc, a pò tim, jak ópa czëtôł jima fantasticzną ksążkã, chcelë rêgnãc w takã wanogã prawie jak w ti historëji. Pòkònalë wiôldzë jezoro, za chtërno robilo jich blotkò, szlë przez cemny, gãsti las, co pò prôwdze bël ôgródkã z kwiatamë. W kuńcu mùszelë wiornãc przed cotką. W ni widzelë strasznegò trola. Prawie w tim sztòce pòtikômë jich zôs. Chcemë ùdrzec, jak jima pùdze dali.

Czedë nasze karno dobiegło nazôt na sztrąd wiôldzégò jezora, wnet wszëtci jégò nôleżnicë padlë zmarachòwòny na zemiã. Ùmãczony, a mòże barzi ùrzasli? Kò z górë jesz bëło czëc wadzenie trola-cotczy, chtërna ùpròwia swój ôgródk. Drist na szpérach stojôł blós Jónk, wódca. To òn cygnãł za sobą jich wózyk.

– Tóna! Krësztòf! Wa mielë pilowac naszégò wòzu! – zaczął.

– Kò më bë z nim nie sförtowalë ùcekac – tlomaczëlë sã młodszi knôpi.

– Cëż wa jesta wszëtccë taczi òd se?! – dzywil sã dali wódca. – To doch nie bëło tak dalek! A do tegò z gòrczi w dół. Nawetka të, Zocha?!

– Jò muszã rëmac z nią na rãkach! – tu dzëwczã pòkòza na mólã Lénkã, chtërna blós jedna sã terò smiala. – Lepi wëmészlë, co dali robimë.

– Jò widzã – gòdòł dali Jónk z pówòzną mùniã – że nasze karno brëkuje odpóczić. Tu nad jezorã jò mészlã, że mòmë bezpiek. Kò jezlë z wòdë nie wëlëzã nizòdne ùkòzczi, je wiedzec!

– Jaczë ùkòzczi?! – dosta strach Gréta.

– Tu mògã wszeljaczë bëc.

– Dëchnë tëch, co tu sã czedës pòtopilë – klarowala krëjamnym głosã Zocha.

– Wicy ji nie gadò, bò ju dostòwò mùniã do rëczeniò – rzek wódca. – Tak czë jinak, tu mùszimë przinc do se. Tóna z Krësztòfã, wa mòta pierszã wachtã. Mòta dawac òbacht, czë nick nama nie zagròzò òd wòdë a òd górë, jo?

– Jo, wódco! – òdrzeklë knôpi.

– A të, Grétkò, dawò te sztòle, co mòsz wzatë na wanogã! Zjémë.

– Ale... – cos krãcyl dzewùs.

– Co ale?

– Jò mòm je zjadlë.

– Jak? Czedë?

– Në tak, tak, w midzëczasu, to wanożenie baro kòl mie wiôldzi aptit robi. Terò jò bë téż cos zjadla.

– Mój Bòże – òdrzek Jónk a spuszczil rãce – jémë, spiémë a wszëtkò robimë, czedë jò rzekã!

– Jo jo – przerwa mù Zocha. – Jestkù ni ma. Co dali?

Jónk sóm sód w kùncu na wózyk a wierā mēslól. Malineczkò Léna przēdrēpta do niego a wspiāła sā na rāce. W kùncu knōp ōdezwoł sā:

– Wiēm!

– Tē gadō.

– Trole doch mają swōje jaskinie, swōje sklepē. To wszētci wiedzā. Mūsīmē taczī plac nalezc. Tam mōgā bēc wszeljaczē skarbē. Przēbōczta so, tak jak w ksążce. Mēszlā, że w sklepie tegò naszégò trola mōzemē nalezc tēz jestkū. Tedē mdzemē ūretōné.

– Ha! Ale gdzie je takō jaskiniō? To je drāgō przigōda. Cotka, to znaczī, jō chca rzeknac trol, je ju mōcno rozgōrzonny. Jak to zrobic? – glosno mēslala Zocha.

– Móm ūdbā. Jō nalēzā stegnā, a cebie z Lénką mē wēstawimē na przēnātā. Trol mdze waji gōnil, a mē zrobimē swōje!

– Niē niē! Ni ma mōwē! Niē dosc, że jō mūsā Lēnczi pilowac dērch, to jesz móm razā z niā bēc przēnātā?! Mēszlē dali!

– Kō dobrze, pūdzemē ōpōcuszkū wszētce razā. Le pamiātō, Zocha, że tē wszētczich narōzōsz.

– Móm to w knērze!

– Tedē ni ma co ždac! Tōna, Krēsztōf, pōjta do grēpē. Mūsīmē jic dokōla, dlēgszā drogā, żebē mināc cemny las.

Karno rēsžēlo dali. Nasza szōstka wrōcēla na stegnā swōji wanodži. Tak jak zapōwiedzōl wōdca, ōbeszlē gōrā dlēgszā, ale lžeszā stegnā. Drēptalē, až doszlē pōd pōdwōrk przē chēcžē cotczy, chtērñā mielē tegò dnia ju tak mōcno rozgōrzonē. Zaszlē tam równak ōd drēdzi stronē. Przē krzach, na chtērñēch wiselē czerwōnē tipczy, Jónk kōzōl wszētczim sā pōložēc a schōwac.

– Wezta so w grōsc pērznā brzadē, co sā lepi pōczējeta, a dōjta Lēnce, żebē bēla cēchō. Mūsīmē ōpasowac.

Wszētci, ležac w trōwie, rōd zriwalē tipczy, ale tegò na jich glōd bēlo malo.

– Jō widzā ju jaskiniā – cēchō cygnāl dali wōdca – wzerōjta tam.

– Gdze? Ō co cē chōdzy – nie rozmielē Tōna a Krēsztōf.

– Hi hi – smia sā cēchō Zocha – tē kùndo! Tē mēslisz ō cotczēny kùli, jō?

– Jo! To je trolowi sklep. Tam mūsā bēc skarbē.

– Tu tē mōsz prawie prōwdā. Gūrczi, zaprawē. Jidzemē?!

– Spōkōjno. Mūsīmē to zrobic ōstrōžno. Jidzemē przē zemi, pōmalinkū, tak dokōla – tu pōkōzōl rākā – mūsīmē przemknāc pōd klōtkamē, w chtērñēch trol zamk swōje slēdzi, a tedē prosto do jaskinie.

– Gōdōsz ō klōtkach z kaninkamē?

– To nie sā normalnē kaninczi – klarowōl jak w brawādze Jónk – na nie tēz mūszi dawac ōbacht.

Pōmalinkū rēsžēlē. Na szērzech szlē przez wēso-kā trōwā. Nie bēlo letkō. Grētkā pōstawila rākā na pōkrzēwach, a chca rēcžēc. Barzi bōjala sā równak

trola, a jakōs strzima. Ledwō zmieszczēlē sā pōd klōtkamē, ale stād bēlo ju krōtkō do kùli.

– Terō jō jida pierwszy! A pō sztōcēkū Grēta, knōpi a na kùnc Zocha z Lénką. Cēchō!

Jónk w jedno bicē sēra przeskōk pōd kùlā, ōtemk dwiērzi a znik bēnē. Za nim zrobilē to samō jiny. Wszētce nalazlē sā w cemnym sklepie.

– Letkō mūsīmē dwiērzi ōstawic ōtemklē, bō jinaczi nick nie ūzdrimē. Nēze, Tōna, wez je letkō pchnij.

Do bēna wpōd wid. Nasza szpela ūzdrza na pōlēcach rzādē weków, a na zemi bŭlwē a marszew. Gābē jima sā ūsmielē. Zaczālē wēbierac, co chto lubi, a jesc. Zocha z Lénką ōtemklē sklo z gūrkamē, wzālē zarō w grōsc pō jednym. Jónk spijōl ju kōmpōt z krzeszniōw. Knōpi grēzlē pō marchwi, a Grēta miōdnē malēnē.

– Ōch! Terō mōmē dobētē! Terō ōdpōczniemē, w twōj miech, Tōna, nazbiērōmē skarbōw, a tedē rēsžimē dali.

W tim równak dalo wiōldzi trzōsk! W sklepie zrobilo sā cemno. Dzōtci zmerkalē zarō, że to dwiērze zamklē sā tak glosno. Chtos bēl za nimē. Bēlo czēc, że pōdstawil cos, żebē ni mōglē wēlezc.

– Terō jō waji móm – ōdezwa sā z bŭtna cotka – terō tam sedzta, až wama sā ōdechce glēpōtōw.

Lénka a Grētkā zaczālē glosno rēcžēc. Zocha jich ūspōkajala.

– To doch sā fifē – tlomaczēla.

– Fifē jak fifē, ale cotka je pamiātlēwō, mōže nas tu przētržēmac – pierwszy rōz markōtny zrobil sā Jónk.

Tēz nō to sā zapōwiōdalo. Jaczis czas ju tam sedzelē. Nōmniēsžē dzewŭsē ūspōkōjilē sā dopiērze, jak Zocha ōtemkla jima sklo z pōtrōwnicamē. A to nie bēlo tak prosto, bō bēlo cemno, a nim trafila na miōdny brzōd, ōtemkla wek z kapustā, grēbamē a ōstrima gūrkamē. Przigōda mō swōje prawa.

– Sztēl! – rzek w kùncu Jónk. – Chtos jidze! Pewno cotka. Terō mē jesz dostōniemē.

Pō prōwdze bēlo czēc, że chtos zabiērō sā do ōtmikaniō dwiērzi. Dzōtci strēchlelē. Dwiērzi ūstāpilē, a w kùlā zōs wpōd wid. W pierwszym sztōce wanožnicē nick ni mōglē pōznac, ale w widze stojala jakōs wēsokō persōna. Do tegò z brodā.

– Jenē – zdzywil sā tedē Jónk – Gandalf! Retēnk!

– Wiornijta chŭtkō. Cotka wszēstkō rzekla doma, ji jesz ni ma, a jō tu flot przēszed waji wēpuszczēc, wiornijta, glēpcē! – ūsmiōl sā ōpa, bō to prawie ōn ōdegrol terō czarzelnika.

Wszētce wēprēsłē z bēna na swiat, a zarō ju szlachū pō nich nie ōsta. Bēlē najadli a mielē mōc bawic sā dali. Blōs do wieczora ju sā nikōmū na ōczē nie pōkōzālē. Kō timczasā gōrz cotce minān, a tēz nēnce, chtērny ta sā pōskaržēla. Przed spanim ōpa sód z dzōtkamē a ksążkā. Dōl jim pōstāpnny part przigōd do przenieseniō na zōbawē.

MATEŪSZ BÜLLMANN

Tekst z niechtērnyma znankama nordowi kaszēbiznē.

KÒPAC SÃ Z KÒNIÃ JE WÔRT

Rozpówiódómë z Arkadiuszã Drawcã, mùltiartistã, w tim mùralistã, Kaszëbã z Bòjana.

Dobri dzén. Pòchòdzysz z gminë Szëmòld, co sã reklamuje jakno gmina kaszëbskò prima. Czim je dlò Ciebie kaszëbizna? Jaczé sã Twòje donëhczasné kaszëbsczé doswiôdczenia? Czëjesz Të sã Kaszëbã?

Jenkù, Kaszëbë! To słowò przëwòliwò we mnie tëli wespółinków i wseczczów. Pròwda, jem wnetkã pòłowã mòjégò żëcò spãdzył w Bòjanie, ny perle kaszëbszczi zemi. Równak mòja historiò zacinò sã we Gdinie, dze jem bëł ùrodzony. Czej jem miòł òsmë latk, mòji starszi ùbrzãtwilë sobie zamienic mieszczi trzòsk na spòkòjné żëcé na wsë i wëbrelë prawie nã wies. Òdtãdka Kaszëbë sã wcyg dzëlã mëgò żëcò.

Kaszëbizna to je dlò mie co wicy jak leno mòl na mapie. Òd małoscë jem bëł òbkrażony zwãkama kaszëbszczégò jãzëka, co gò ùziwelë mòji starcë w gòdkach z rodzycama. Mòja rodzëna mò głãbòczé kaszëbsczé kòrzenië, z prastarkama z Mòłkòwa a Serakòjców.

Dlò mie przigòda z kaszëbską kùlturã sã zaczã tej, czej jakno dzeckò jem dołączył do kar-na Chëcz z Bòjana. Pòzni òni zeszlë sã do grëpë z „Kòłeczkwianama” – i dolëbóg, to karno bëło dlò miã jak drëgò familiò. Co tidzën jesmë sã pòtikelë na próbach, wëjëdzëlë na kòncertë – to bëłë nasze mòłë wiòldzë przigòdë. Na binie jem sã czuł zjiszczoney, w całoscë, czej jesmë z mòją drëszką Izoldã tuńcowelë, grełë a spiëwelë. Przedstawie sobie, co

pò marachùjącym tunionym dzëlu, fulnym energie a redotë, pò trzech minutach paùzë jem bròł do rãczy klarnëtã i zacinòł grac.

Jem Kaszëbã. Bez wãtpieniò! Kaszëbskò krew plënie w mòjich żëłach, a jò z bùchã pòdczòrchniwóm mòje pòchòdzenië, dze le bëm sã nie nalòzł. Noszã to w sercu z redotã i bùchã. Kaszëbë sã dlò mie nie leno mòlã, ale téz czãscã juwernotë, co ji sã wëmazac nie dò.

Piszesz w cyberrëmie: „Pochodzę z muzycznej rodziny [...]”. Śpiew jest dla mnie wyjątkowym sposobem na wyrażanie emocji”. Zachãcywòsz w sęcë do spiëwaniò przë kawie. Co je w robòce? Jaczi je òdzëw? Mòsz ùdbã na spiëwã pò kaszëbskù?

Jo, mùzyka bëła i je ze mnã wiedno. W mòji fam-
ilie bëła codzënnoscã, a kòzdi z nas miòł swój instrument, co nim pò swòjémù kòrbił. Mòja star-
ka, z perkùsjã pòd pòchã, bëła jistną pòrëszniczkã (pòl. rewolucjonistkã) – w tëch czasach białka za bãbnama to bëł czësti szok! Stark za to czarził saksofònã, wùja wëgriwòł dësżã na trãbce, a pòłso-
stra rozmiała robic magiã z akòrdionã. Zòs jò, pò skùńczeniëm mùzyczny szkòłë na klarnëce, nalòzł jem swój òsobny zort pòkòzaniò wseczczów – spiëw. Spiëwanië towarzëło mie w kòzdim sztòce – òd szkòłowëch akademiów pò kònkùrsë. Jednym

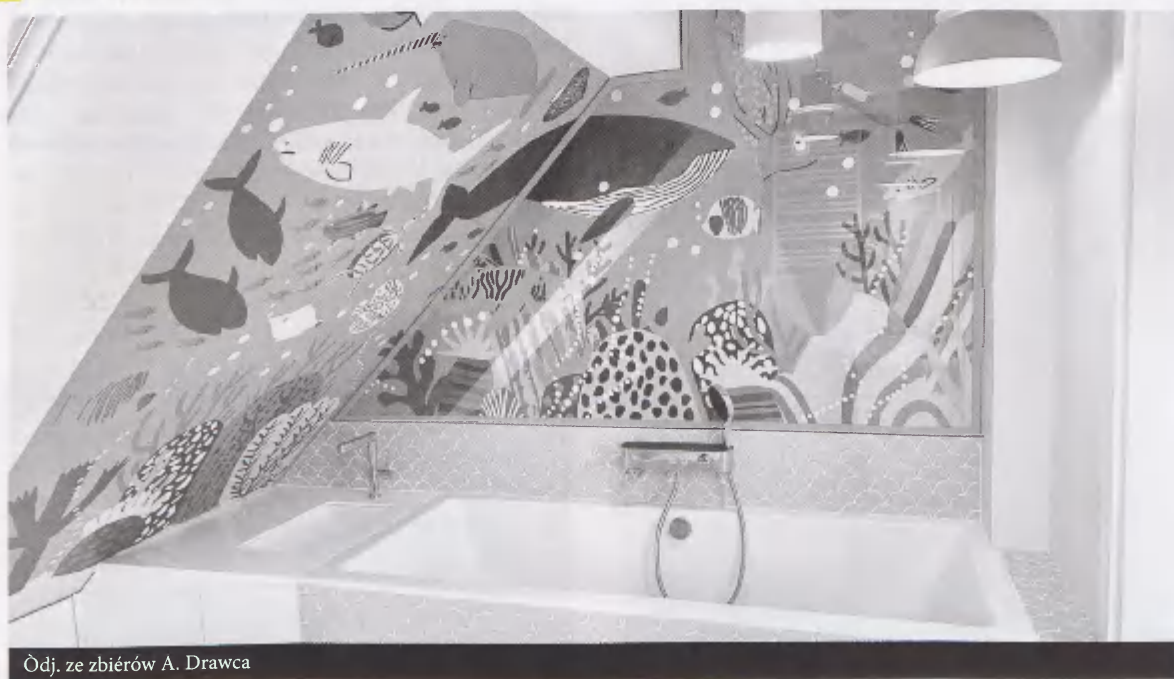
z mójich nôwiakszych dobëców bëł finał pierszi edicje „Kaszëbsczégò Idola”, dze jem mógł wëstãpic na binie wëcmanim z Nataliã Szroeder, z chtërnã do dzysò móm łączbã. Pòsobnym niesamòwitim przeżëcym bëł wëstãp z chùrã pòd czerënkã Wëroniczã Kòrthals òbczas festiwalu „Top of the Top” w Lasny Òperze w Sopòtach w 2019 roku, dze jesmë towarzëlë Sylwii Grzeszczòk. Trzë lata pòzni miòł jem leżnosc wespółòrganizowac kòncert z taczima gwiondzama jak: Majka Jeżowskò, Andrzej Krzëwi, Paweł Staszòk z Papa Dance a Nataliò Kùkùlskò. Jem tej zjiszył swòje marzenië, spiëwając z Nataliã na binie. Na pòczãtkù tegò roku jem zaspiewòł na kònferecncje „Kobieta Open Mind” dla 200 białk, a mój wëstãp bëł achniony bez Kaszã Wilk.

Wcyg mùzycznò wanożã, bierzã lekcje spiëwù i robiã projekt „Śpiëwanie przy kawie”. Renë spiëwanie frantówk pòdług żëczbów mójich internetowëch czikrowników to je pròwdzëwò redosc. Òdzëw je stolëmny – coròz wicy lëdzy doparłãcziwò do naszi mùzyczny spòlëznë. Móm ùdbã, cobë przëròcziwac do pòspòlnégò spiëwaniò jinëch wòkalistów, i tëch barzi, i tëch mni znònëch, i nagrëwac pòspòlné rolczi. Co do spiëwë pò kaszëbskù – jo, to je jeden z mójich przëdnëch cëlów. Mdze to dlò mie pòdczòrchniãcë mójich kòrzeniów a pòkòzanië, co kaszëbsczi jãzëk żëje i wcyg sã bëlno miëwò. Jem przekònonny, co kaszëbskò spiëwa dobãdze w sercach wiele slëchińców, bò nie wszëtcë mie z ti starnë znają. To mdze ale mùzycznò niespòdzywnota!

Pëszo aranżëjesz bëna chëczów, tarasë, ògardë. Òbòniwòsz je swim kùnsztã. Twòrziš medialnã identifikacjã dlò firmów a zajmòsz sã marketingã. Robisz mùrale. Òdjimòsz. Malëjesz òbrazë, pòrtretë. Jakùz Të jes sã te nauczil? Jaczë bëlë nôcekawszë zlecënia? Jak jes w se òdkrił nieczãstã rzecz: wrzlëwòtã na snòzotã?

Mòja artisticznò stegna je nie tak prostò, a nie je wòlnò òd krátów-wátów, co wënikò z móji pòtrzebë wcyg-òd-nownégò sznëkrowaniò i pòkòzywaniò swëch wseczëców wszelejak. Ju w liceum miòł jem jiwë, co wëbrac: mùzykã (lata w mùzyczny szkòle) czë plasticznë kùnsztë (ròznosc a możnosc pòkòzaniò). Kùreszce jem wëbròł Plasticznë Liceum, dze jem òdkrił, co dówò mie wikszą swòbòdã. Żłòbiarstwò, malarstwò, fòtografiò, film – te wszëtczë dziedzënë barò mie zajmãlë. Sztudia bëlë na Akademie Snòzich Kùnsztów, co jem je skùnczil z titulã magistra kùnsztu na Wëdzëlu Żłòbiarstwa ze specjalizacjã Intermedia. To, czegò jem sã tam nauczil, dało mie możnosc rozwijaniò swi pasji i malowaniò òbrazów, co sã nalazlë w zbiërach na całim swiece: w Anglie, Szkòcjc, Finlandie, Pòrtugalie, Singapurze czë Los Angeles i Chicagò. Twòrził jem tëż mùrale w restoracjach, salonach ùrodë, klinikach i priwatnëch chëczach.

Fòtografiò to je pòsobny kùnszt, co jem przë tim robił – bez 10 lat òdjimòł zdënczi. Dzysòdnia zajmóm sã òdjimanim biznesowim i na pòtrzebë spòlëznowëch mediów. Stwòrził jem tëż czile tele-disków i zòchãcówëch projektów, a dzysò wëzwëskiwóm ùmiejãtnoscë mòntażowë przë twòrzenim promòcjowëch a marketingowëch projektów. W 2021 roku jem so ùdbòł zrealizowac jednã z mójich rojitwów – jem załòził swòjã ruchnowã markã „Drawc Store”, dze òbleczenia sã szëté we Gduńskù, a sztofë sã produkòwónë w Łodzë. Ten pòdjim je dlò mie òsoblëwie wòzny, bò pò 10 latach robòtë w kòrpòracjach ruchnowi branżë, pandemiò COVID-19 dała mie szos do te, cobë jic w biòtkã ò swòje snica i żëc z pasje. Kòzdi projekt, co gò robiã, je òsoblëwi, równak taczim òsoblëwszim bëła robòta na Mazurach, dze bez pòł roku jem malowòł rãczno kòzďã scanã w dzewiãc jizbach jednorodzyyny chëczë. To kòształo wiele dokładnoscë a wëtrwãłoscë,

Òdj. ze zbiërow A. Drawca

w całosci prze skomplikowanych wzorach i zimko przestapnych molach. Choco jem sa narobil – dalo mie to skopica zadowoleniow. Tworza snozota dl0 ledzy i jem wdzaczny za to, ze moga sa dzelc swojim kunszta i ceszec achtnieniem swi robote.

„Dziennik Bałtycki” nominowól Cä do tytułu „Osobowosc roku 2023”. W magazynie „Success Man”, co namienil Cë obkłodkã – jes mowil m.jin. 0 potrzebie stwórbë. Musi to chwalc artista? Brëkuje on tegò? Je to tak, co bëlné słowò pòdskòcò Cä do pòsobnych ùtwórczych sznëkrënków, a mōże barzi żdajesz na kritikã?

Artista gwëšno pòtrzebùje, cobë gò chwalc, bò bëlné słowò mò w se magiczną mòc i dodowò lecëdlów w twórbie. To je jak cepłi parmiën słuńca pò dłu-dzi zëmie, co spròwiò òdecknienie w nas mòców a chãców. Czej czëjã, co to, co twórzã, pòrësiwò lëdzczë serca – dówò mie to sëlã na nowé artistné szëkbë.

To ale nie je letkò darga do dobëcò. Z pòczatkù, równo z twórenim, jem robił na etace, co tej-sej nie szło w pòrze. Kluczã òkòzòł sã marketing i regularne dzelenie sã swójim ùtwórstwã. Czedë jem sã òprzestòł czerowac za kòżdã òpiniã i jem pòstawil na autënticznë wëròziwanie sie – zaczął jem widzec brzòd robòtë. Pòchwòlenie je balsamã dlò dëszë, jednak to nie je wszëtckò. Wòznë sã meritoricznë ùwòdzi, kònstuktivnò kritika – òne moga dac pòkrok. W mól tegò czãsto pòtikóm sã z niezgarã, hejtã i zòzdroscã, co moga pòdcac skrzidła. Lëdze nie pòtrafiã pòdsztëcowac swòjich słów wëjasnie-nim, czemù – to robi, że takò kritika je jałowò i mōże sprawic, co nie mdze wòrto. Lëdzczë krzëwë gòdanie spliwò pò mie jak wòda pò kacze. Jem sã te doznòł i jem zgòdã, co nie kòżdëmù sã muszi widzec to, co robiã, i prosto robiã swòje pò swòjémù. W tim je kraft, w autëntycznoscë. Achtniwóm kònstuktivné doradë, co sã bez nie rozwijóm, a krzëwë gòdczi sã jak daleczy trzòsk za wsã, co mie nijak nie przescygò

Ôdj. ze zbiórów A. Drawca

w dzejanim. Dzãkujã tima, co we mie wierzã, i mie wspierajã swã przëtomnosã.

Jak bës zachãcył jinëch, co jesz mōże nie sã wsadli na chùtczë kòło – do zarizykòwaniò twórbë? Je to wòrt sã kòpac z kòniã?

Czasã je wòrt szmërgnac wszëtckò a pòdjic próbã, cobë wëlezc za bezpieczné ramë swòjégò swiatã. Żëcë w kòmfòrtowi zonie je jakno drësny pòrt, równak to na wiòldzim mòrzu żdajã na nas pròwdzëwë przigòdë. Zachãcywóm Was, cobë Wa sã òdwòza wińc z tegò pòrtu, zabëła ò strachù i wzała sã w jimë z ryzykã twóreniò. A kòpac sã z kòniã je wòrt. Kòzdi artista, co sã pòdjimnie wëzwaniò, òdkriwò nowë stëgnë, co gò prowadzã do nowëch òdkrëców. Twórzëta to, co kòchòta! Niech pasjò mdze Waszim prowadnikã, a nie to, co lëdze pòwiedzã. Rozklëwòj-ta, rozkòscërzòjta swòje trimë, bò to je nòlëpszò in- wësticjò, co z czasã przëniesie nòpiãkniëszì brzòd. Ni miéjta strachù twórzec na zamówienië. Òd strzëdnëch stalatów artiscë tak robilë i jich dokazë przedërchałë wieczì. Biéjta lëdzóm na oczë, chòcle w sęcë. Bãdzeta na czasu. Dzysdniowòsc dówò nama nòrzãdła, co pòzwòliwajã dzelc sã swójim ùtwórstwã z całim swiatã. Bez tegò nicht sã nie dowië ò Waszich dokazach, słowach i wseczëcach. Bëlnota warcywò. Nie przejimòjta sã niezgarã. Słëchòjta tëch, co Was kònstuktivno kritikujã. Bez to mòzeta sã rozwic.

ROZMÒWÀ Z ARKADIUSZÀ DRAWCÀ PROWADZYL

A JÀ ZAPISÒŁ TOMÒSZ FÓPKA

MIE SĀ ZDAJE, ŻE JŌ DZYSŌ ÛMRZĀ

Te prawie słowa rozpoczynają akcją znónégò kaszëbszczégò filmù *Testament* w reżiserie Ądrisa Sypajlë, w chtërnym to przëdny heroja, nordowi gbùr – Àugùst Kònéfka – narôz zachòrzôł, zalégł i ùdbôł rozrządzëc swòjim majątkã. Ta krótkò kòmediowò fòrma ale bëlno pòkazëje kaszëbszczé mëslenie ò testowaniu. Kò spisanié testamentu je wcyg dlô wiele z nas tematã tabù. Skòpicã lëdzy mësli, że wërażenié òstatny wòlë je zarezerwówóny leno dlô starëszków na smiertelnym lózkù. Le jak to tak zarichtich je z tima testamentama?

Co to je ten testament?

Testament je òdwòlwalnym rozpòrządzeniã majątkã na wëpòdk smiercë spòrządzivónym bez człowëka, chtërnémù slëchò fùl zdolnosc do prawnëch czinnosców (je 18 lat stòri i nie òstòł ùbezwlòsnówlony), w fòrmie òkreslony bez przepisë. Baczë równak, że pòlszczé prawò nie dozwlòwò na spisanie pòspòlnégò testamentu dwòje lëdzy, np. żenialëch – kòzdi z nich mùszi spisać swój wòlny testament (art. 941 i pòstãpné cywilnégò kòdeksu)

A dŏ to jaczës zortë tëch testamentów?

Ale jo! Testamentë mòzëmë pòdzielëc na zwëczajné i òsoblëwé (pòl. szczególné). Do te pierszégò karna slëchają testamentë: holograficzny (spisóny w całoscc wòlnorãczno), notarialny i ùrzãdowi (alograficzny) spòrządzivóny przed wòjtã, bürmëstrã abò prezydentã. Testamentë zwëczajné mòze spòrządzëc w kòzdi chwilë. Drëdżi dzël testamentów to òsoblëwé testamentë (gãbny, rëzowi i wòjskowi). Mòze je spòrządzëc leno w òkreslónëch bez cywilny kòdeks stojiznach. Żelë òne nie zajistniëjã, to testament mdze niewòzny.

Jŏ lepi lubiã wnuczi, jima zapiszã!

Wspòmniłny ju w artiku Àugùst Kònéfka, czëtając swòjã òstatną wòlã, w drobnotach wëjasniwò, co, kòmu i dlôcz zapisywò. Pamiãtŏj równak, że niżòdno ùdokazniënié Twòji wòlë nie je brëkòwné i mòzesz swój majątk zapisac, kòmu le chcesz, téż małolatnym, a nawetka dzeckù, jaczë jesz sã nie ùrodzëło, le w chwilë Twòji smiercë je ju pòczãtë (lac. *nasciturus*). Mùszi kòl te nadczidnãc, że zapisanié majątkù jiny òsobie jak ùstawówémù spòdkòbiërcë mòze sã dlô testamentowégò

Mòsz prawné pitanié abò tòczel, chtëren miòlbë bëc òbgòdóny w rodny mówie? Napiszë na adres: klebba2@onet.pl – w pòstãpnëch dzëlach *Prawnëch rozwòżaniów z „Pòmërania”* mdã miòł starã òdpòwiëdzec na pitania Czëtińców.

Kadr z filmù *Testament*

spadkòbiërcë rzeszëc z òbòwiãzkã zaplatë zachówku, a pòwòłanié do spòdkù małolatnégo rodzy dlô tatków skòmplikòwóné òbòwiãzci tikającë zarzãdu majątkã dzecka.

Testament pòzytiwny i negatiwny

Testamentë mòze téż pòdzielëc na pòzytiwné i negatiwné. Nòkrocy gòdającë, pòzytiwny testament to taczi, w chtërnym spòdkòdòwca òkresliwò, chto mò dostac pò smiercë jegò majątk (mòze to bëc jedna òsoba, mòze bëc czile), a w negatiwnym testamencie testatŏr wskazëje, że nie chce, abë spòdk pò nim dostała kònkretnŏ òsoba, co mòze bëc – żlë je do te spòdlë – pòłączoné z òdpòsãdzeniã òd spòsobù (pòzbawieniã prawa do zachówku).

A czej ten cawny testament dzejŏ?

Pò òdczëtaniu testamentu zajiscony Àugùst Kònéfka swierdziwò, że terŏ òn ju mòze ùmrzëc, kò terŏ òn ju nick ni mò, ani gbùrstwa, ani kòni, ani nawetka bũdinkù. Równak chłop ni miòł pròwdë! Rozrządzenié *mortis causa* (testament) òdnòszŏ skùtk dopiërze z chwilã smiercë spòdkòdòwcë. Do te czasu to òn (testatŏr) je wòscëcelã swòjégò majątkù i w kòzdi chwilë mòze swój testament mienic w całoscc / w dzëlu abò òdwòlac (art. 943 cywilnégò kòdeksu).

Mdze ten testament wòzny?

Chto ùwòzno òbzérŏł film Ądrisa Sypajlë, ten wié, że pò cëdównym òzdrowieniã Àugùst Kònéfka przedarzł kòrtkã z testamentã, nerwës gòdającë: *jŏ wama dŏm testament, jŏ wama dŏm!* Tak tej testament Kònéfczi mùszi ùznac za òdwòłony i nierodzãcy żòdnëch prawnëch skùtków. Kò òdwòłanié testamentu mòze sã òdbëc abò bez spisanie nowégò, abò bez zniszczenié stòrëgò (np. przedzarcë, wërazné przeszechtrichniãcë). Pamiãtŏj, że niewòzny mdze téż testament spisóny na skùtk bładù, grozbë abò tedë, czedë spòdkòdòwca ni mògł swòbòdno rozpòrządzëc swòjim majątkã, co mòze wëchadac np. z jegò demencie.

Nie bëło testamentu i co terŏ?

Czejbë Àugùst Kònéfka ùmarł, nie spisëjącë nowégò testamentu, spòsob pò nim slëchòlbë (z dniã jegò smiercë) ùstawówim spòdkòbiërcóm, tj. dzecóm w równëch dzëlach. Tak tej nie jiscë sã, żlë twŏj krewny nie spisoł testamentu, jegò majątk nie przepòdŏ, leno pòdlëgŏ erbòwaniu na spòdlim ùstawù (ò czim w pòstãpnym dzëlu). Tak czë jinak testament wòrt je spisać i to nié leno na stŏrë lata.

KLEBBŌW MATIS

Te-tu nasze czasy

Powiedzenie „Abyś żył w ciekawych czasach” niektórzy traktują jak przekleństwo.

Podane w tytule wyrażenie *te-tu* widnieje w tekście gwarowym z Drzycimia. Nagrane i spisane później teksty gwarowe są ważnym dokumentem zmian w pomorskiej kulturze. A w ogóle to jest ciekawie i pięknie, i też trudno. Dziwić może zasłyszane na targowisku pytanie: „Czy greckie pomidory mogą udawać nasze?”. Komu przeszkadza wędrówka pomidorów? Nasze jabłka też gdzieś wędrują. Tak jest i będzie. Zawsze szukam pokrzepienia, bo z trudami trzeba sobie radzić.

Niedawno na południowe Kociewie, czyli do Świecia, Gruczna, Chrystkowa, dotarł Ryszard Walkowski, człowiek kultury. Już o nim wspominałam, że urodzony w Tczewie, a od wielu lat mieszkający na – jak powtarza – świętej Warmii. Dobrze pamięta „mowę ziemi” i pisze *sportowne* teksty po kociewsku. Rodzinnie zwiedzaliśmy z nim stare Świecie. W zamku krzyżackim – tłumnie teraz odwiedzanym, bo w trakcie odbudowy – odtworzono sklepienie gwiaździste, a w jednej z komnat wystawiona jest naturalnej wielkości kopia obrazu Jana Matejki „Bitwa pod Grunwaldem” razem z pracami powstałymi w kontekście bitwy i z inspiracji nią... Koniecznie trzeba było zajrzeć do zalewanej ongiś przez powódzie świeckiej fary, gdzie epitafia starosty świeckiego, kasztelana chełmińskiego, a nawet wojewody pomorskiego przypominają o historycznej roli grodu osadzonego w widłach Wdy i Wisły.

Z terenami zalewowymi umieli radzić sobie Olędrzy i też specjalna grupa religijna menonici. Kiedyś pisałam o ich odwiedzinach – śladami przodków. Znowu było uroczyste spotkanie. Chlebem i solą przywitani przez Kociewianki z Jeżewa. Prezentacje tradycji przygotowane przez niecodziennych gości zgromadziły wielu zainteresowanych. Degu-

**Chlebem i solą
przywitani przez
Kociewianki
z Jeżewa.**

stacja menonickich i olęderskich specjałów ożywiła spotkanie. Dawny trunek machandel był niewątpliwie ciekawostką. Zwracano uwagę podczas spotkania na sposób jego picia. Kieliszek z grubego szkła, na dnie śliwka nadziana na wykałaczkę itd. Moją uwagę zatrzymała informacja, że można było w wyrobie domowym dodać *żdziebko kalmusu*, czyli tataraku. Specjalne buteczki też wypiekano.

Jeszcze o jednym obrazie fotograficznym muszę wspomnieć. Dawne młócenie pszenicy na Kociewiu jeszcze pamiętam. Pszenna mąka w oddzielnej drewnianej skrzyni,

ochowywana bardziej niż *rżanna*, czyli żytnia, bo na *kuchy*, *pómelki* i *zacirki* potrzebna. Kto nie miał maszyny, młócił cepami, a Olędrzy po rozłożonych snopkach przeciągali kamień o kształcie walca. Wspomniane spotkanie przy zabytkowej zagrodzie w Chrystkowie stało się świętem innej kultury, kiedyś tu obecnej.

Żeby nie było, że cudze chwalimy, a swego nie znamy, trzeba wspomnieć o nadzwyczajnym, choć z założenia roboczym, spotkaniu Kociewskiego Zespołu Parlamentarnego w Nowem nad Wisłą. Posłowie Iwona Karolewska i Patryk Gabriel oraz senator Ryszard Świlski usłyszeli od zgromadzonych regionalistów o blaskach i cieniach kulturowego obrazu Kociewia, o bieżących planach, czyli kolejnym kongresie, *plachandrach* i wydawnictwach. Bardzo ucieszyła mnie obecność starostów trzech kociewskich powiatów, prezydentów, burmistrzów i wójtów, przedstawicieli domów kultury i LOT-u „Kociewie”. Warto wymienić reprezentowane miejsca: Belno, Czarna Woda, Gniew, Laskowice, Nowe, Osiek, Pelplin, Starogard Gdański, Świecie, Tczew, Warlubie, Zblewo. Pod koniec wakacji odbędzie się kolejny (już XVIII) Festiwal Smaku w Grucznie, a na początku września będą *znówkiś* Walne Plachandry w Wirtach.

MARIA PAJĄKOWSKA-KENSIK

LIST DO ARTYKUŁU M.M. PIEPERA *BIOGRAFIA KAPRAŁA FRANCISZKA BASMANNA...*

Z dużym zainteresowaniem czytałem w kwietniowej i majowej „Pomeranii” artykuł M.M. Piepera o losach wojennych jego dziadka Franciszka Basmana z Leśniewa. Znałem go osobiście, bo pochodził z mojej rodzinnej wsi Leśniewo, gdzie z dziada pradziada mieszkali moi przodkowie i gospodarzył mój ojciec Józef Lanz (1913–2004).

Losy wojenne ojca były podobne do losów Franciszka Basmana i wielu kaszubskich mężczyzn. Jego losami – szczególnie wojennymi – interesowałem się od młodości. Należał do osób, które nie kryły się ze swoimi wspomnieniami i chętnie o wszystkim mówił. A pamięć miał doskonałą i umysł sprawny aż do śmierci. W latach 90. ub. wieku zacząłem robić notatki i nagrywałem na dyktafonie jego wspomnienia.

W 1939 r. nie został zmobilizowany, gdyż od urodzenia miał słaby wzrok i w wieku poborowym był wezwany na komisję wojskową do Grudziądza, gdzie dostał zwolnienie od wojska. Przed wojną i w czasie wojny pracował jako młynarz w puckim młynie. Do Pucka dojeżdżał rowerem. 8 września 1939 r. do wsi wkroczyli Niemcy. Miejscowi gospodarze niemieccy (w Leśniewie było ich wielu) witali Wehrmacht flagami ze swastyką. Ojciec jak co dzień rano pojechał do pracy. Wracając po południu, na skraju wsi został zatrzymany przez patrol niemiecki i zaprowadzony do remizy strażackiej (kilkadziesiąt metrów od domu rodzinnego), gdzie już przetrzymywano innych mężczyzn. W kolumnie, pilnowani przez Niemców, pomaszzerowali do Połczyna, gdzie przetrzymywano ich na majątku Niemca Hannemanna. Stąd ciężarówkami przez Leśniewo wieziono ich do Łęborka, skąd pociągiem transportowano w głąb Niemiec. Ojciec opowiadał, że przejeżdżali przez Berlin, Nürnberg (Norymberga – ojciec używał nazw niemieckich) i jeszcze dalej, gdzie wreszcie z pociągu wyładowano ich i zaprowadzono do obozu. Ojciec nie wymienił nazwy obozu, ale przypuszczam, że był to obóz koncentracyjny Dachau. Za drutami było pełno ludzi, którzy wyciągali do nich ręce, błagając o pożywienie. Lecz oni sami byli głodni, gdyż od pojmania prawie nic nie jedli.

Na początku listopada z obozu zaczęto zwalniać mężczyzn z terenów wcielonych do III Rzeszy. Do-

tyczyło to również mężczyzn z Leśniewa. Wracali pociągiem w stronę Gdańska. Do Hammerstein (Czarne w powiecie człuchowskim), gdzie się zatrzymali, po swoich pracowników (też wywiezionych we wrześniu) ciężarówką przyjechał pewien przedsiębiorca, Niemiec z Pucka, którego ojciec znał. Poprosił go, by zabrał go ze sobą, gdyż w ten sposób mógł szybciej dotrzeć do domu. Niemiec zgodził się i w ten sposób w połowie listopada [ojciec] wrócił do domu. Pamiętał, że w polu akurat skończyły się ostatnie prace przy zbiorze brukwi pastewnej. Wyglądniały, zmarznięty, gdyż cały czas był w letnim, cienkim ubraniu, ale szczęśliwy, że znowu jest w domu.

Ojciec opowiadał, że Franciszek i August Basmannowie i ich szwagier Jan Glembin wracali pociągiem jadącym do Gdańska, który miał zatrzymać się w Wejherowie. Tu mieli wysiąść i wrócić do Leśniewa. Niestety, pociąg nie zatrzymał się w Wejherowie i wszystkich zawieziono do Gdańska, skąd później trafili do Stutthofu. M.M. Pieper w swoim artykule pisze, że losy obozowe Franciszka Basmana były nieco inne. Na szczęście Franciszek z Augustem ze Stutthofu wrócili do domu, lecz ich szwagier Jan Glembin zmarł w obozie. Rodzina została powiadomiona, że na katar żołądka.

Dalsze losy mojego ojca były podobne do losów Franciszka Basmana. W 1943 r. został powołany do Wehrmachtu. Przez słaby wzrok był przeważnie amunicyjnym lub obsługiwał zaprzęgi konne. Skierowany został w Alpy francuskie, gdzie Wehrmacht walczył przeciwko partyzantom francuskim. W sierpniu 1944 r. podczas jednej z bitew ukrył się i przeszedł do partyzantów. Teraz walczył przeciwko Niemcom. Ten okres w dokumentacji wojskowej zaliczony mu został jako udział w partyzantce francuskiej. Posiadał legitymację POWN (Polska Organizacja Walki o Niepodległość). W grudniu 1944 r., gdy Polaków zaczęto werbować do Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, zgłosił swój akces do Armii Andersa. Został zaokrętowany w Marsylii i w 1945 r. jeszcze walczył na froncie we Włoszech. Z Anglii do Polski wrócił w sierpniu 1947 r.

JÓZEF LANZ

MOJE KARSIŃSKIE DNI

RELACJA RODZINY HELENY WAŁASZEWSKIEJ Z DOMU BRZEZIŃSKIEJ

W majowym numerze „Pomeranii” ukazał się fragment wspomnień Heleny Wałaszewskiej *Moje karsieńskie dni* (rękopis udostępnił nam prof. Józef Borzyszkowski). Autorka z sentymentem wspominała pracę w młynie należącym do Aleksandra Piaseckiego. W bieżącym numerze publikujemy aneks do jej losów, nadesłany przez krewnych Heleny Wałaszewskiej.

Starogard Gd., dn. 3 V 2024 r.

Helena Brzezińska urodziła się 15.06.1922 r. w Czersku jako czwarte z sześciorga dzieci (Maria, Stefania, Antoni, Helena, Zygfryd, Zosia) Teofila Brzezińskiego i Heleny Brzezińskiej (z domu Kleśińskiej). Została półsierotą w wieku siedmiu lat. W 1929 r. zmarła jej mama.

W 1930 r. ukończyła szkołę powszechną ze wzorową cenzurką. Następnie odebrała średnie wykształcenie, tzw. małą maturę, w Gimnazjum Żeńskim w Chojnicach, w którym oprócz podstaw nauczania przyswoiła łacinę, język francuski, grę na pianinie i akordeonie, wiedzę do prowadzenia domu. Szczególnie interesowała ją historia, w tym mitologia rzymska i grecka. Wiedza mamy zaskakiwała, ponieważ zapamiętała wszystkie mitologiczne postaci i stwory.

Lata mijały, wybuchła wojna i 3.09.1939 r. Niemcy aresztowali jej dwóch braci – Antoniego i Zygfryda. Starszy brat prawdopodobnie został rozstrzelany pod Łukowem, a młodszy Zygfryd, „świeżo upieczony” nauczyciel muzyki w szkole powszechnej, trafił do obozu Stutthof. Słuch po nich przepadł. Obaj zostali zamordowani przez Niemców.

Mama po szkole zatrudniła się jako pracownica biurowa w czerskim tartaku. Jako że musiała odbierać nierzadko niemieckie telefony, ze strachu nauczyła się szybko tego języka. W wyniku działań wojennych jej dom rodzinny – Hotel Centralny – został zbombardowany przez Sowietów w roku 1945. Cała rodzina Brzezińskich schroniła się wtedy u rodziny w Czersku.

Po wojnie na zgłiszczach hotelu dziadek odbudował dom piętrowy. Mając 31 lat, Mama wyszła za mąż za Jana Wałaszewskiego w roku 1953, sąsiada z dzieciństwa, zamieszkałego naprzeciwko hotelu Brzezińskich w Czersku, w domu państwa Gościńskich.

Rok 1953 otwiera etap życia w Starogardzie Gdańskim. Mąż Heleny Jan był na ostatnim roku studiów w Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych na Wydziale Malarstwa, specjalność malarstwo architektoniczne. W tymże roku urodził się pierwszy syn Wojtek. Później na świat przyszło jeszcze troje dzieci – Marek w 1956 r., Dorota w 1958 r. i Helenka w 1962 r. Pomimo czwórki dzieci Mama

nie porzuciła swoich pasji i wieczorami, kiedy już wszyscy spali, pisała w kuchni swój dziennik i listy do licznych znajomych z kraju i zagranicy. Poświęciła wszystkie swoje siły na wychowanie dzieci. Chętnie jednak uczestniczyła w wydarzeniach kulturalnych w Starogardzie. Jako człowiek umiała zjednywać sobie innych ludzi swą życzliwością i nikt, kto się pojawił w jej domu, nie wychodził bez wypicia kawy czy herbaty oraz posmakowania jej ciasta, nawet listonosz czy interesanci ojca. Prowadziła mężowi księgowość. Dzielili zamiłowanie do sztuki oraz starych przedmiotów, tj. sztuki użytkowej (serwisy, figurki, książki, obrazy). Zawsze chętnie wspierała swojego męża w jego działalności, np. w parafii św. Mateusza i innych kościołach Pomorza.

W wakacje wyjeżdżała na dwa tygodnie z córkami do Czerska (do swojej młodszej siostry Zo-

Rodzina mynarza Aleksandra Piaseckiego

fii), do którego przez sentyment chętnie wracała. W Czersku wszyscy ją pamiętali i kochali. Córka Dorota wspomina: „Dziwiłam się i trochę złościłam, kiedy przejście przez miasto wiązało się z częstymi przystankami i pogawędką ze znajomymi sprzed lat”.

Choć sercem i myślami wracała do Czerska, to Starogard także pokochała i poznała z nami stare zakątki miasta i historię. Na jednym ze spacerów z dziećmi odkryła na rozkopanym polu skorupy urn słowiańskich, na podstawie których znajomy doktor historii, pan Bogusław Kreja, naukowiec i wykładowca Uniwersytetu Gdańskiego¹, obronił pracę profesorską. Na innym zaś spacerze dostrzegła na fasadzie jednego z domów figurkę małego Murzynka. Ten fakt ją zaniepokoił, opisała jego legendę do artykułu w lokalnej gazecie.

Lubiła spędzać czas na łonie przyrody, między innymi wypoczywać z dziećmi nad rzeką Wierzycą. Pewnego razu zauważyła, że dziewczynka płynąca na dętce od koła zniknęła pod

Helena Wałaszewska z mężem Janem
Fot. Ze zbiorów rodzinnych, dzięki uprzejmości Ryszarda Szwocha

Młyn w Krasinie

wodą. Nie zastanawiając się, rzuciła się w toń wody i ją uratowała. Przypadek zrządził, że pojawiła się ona w dzień pogrzebu swojej wybawczyni. Podeszła do niej córka Dorota, przypominając zdarzenie sprzed lat. Uratowana pomodliła się nad grobem Heleny.

Przeżycia wojenne Heleny wpłynęły bardzo na jej zdrowie, stąd często zapadała w stany lękowe, ale zawsze się z nich podzwigała przy ogromnym wsparciu męża.

Helena po prostu była dobrym i inteligentnym człowiekiem, kochającym życie i ludzi. Wychowała nie tylko czwórkę swoich dzieci, ale lgnęły do niej również dzieci przyjaciół, sąsiadów, członków rodziny. Pamiętała daty urodzin wszystkich członków rodziny, spokrewnionych.

Życiową mądrość czerpała z niezliczonych kart książek. Miała też dar – jak twierdziła jej przyjaciółka – żarliwej modlitwy i specjalne łaski u Boga.

Helena zmarła po wylewie w święto Matki Boskiej Częstochowskiej 26 sierpnia 1995 r. jako ostatnia ze swojego rodzeństwa. Jej grób przysstrajają przeważnie żółte kwiaty, które szczególnie ulubiła.

RODZINA

¹ Tu istotna omyłka. Śp. prof. Bogusław Kreja był wybitnym językoznawcą.

LEKTURY

TWÓRCZE ZWĄPIENIA

Mateusz Titēs Meyer, *jacji nie bét*,
Kreativer, Gdiniō 2024

Mateusz Meyer pisze od wielu lat. Jako poeta wydał w 2012 r. tomik poetycki *zamkō w słowach*, później jego wiersze były publikowane w „Skrze” czy „Stegnie”, pojawiały się również na portalach internetowych. Pisał także prozę kaszubskojęzyczną, choć nie zdecydował się na prezentację dużej formy literackiej. A zatem Meyer nie zadbował zbyt o zbiorcze wydanie swoich utworów i dopiero teraz wychodzi jego druga publikacja zwarta. Czytając jego najnowszy tomik, można zrozumieć, dlaczego poeta nie spieszy się z ogłaszaniem drukiem swoich utworów. Przecież akty wrażliwości oraz myśli, które dokonały się w jego świadomości przed napisaniem wierszy, nie są optymistyczne, więcej – są zniechęcające,

wręcz agnostyczne, choć chyba nie nihilistyczne. Chyba, ponieważ podmiot liryczny utworów jednak zdecydował się podzielić swoją „wiedzą nie-radosną”, a więc nie osunął się w szaleństwo czy też nie zamilkł zupełnie, jak to się stało z Fryderykiem Nietzschem, przenikającym swoim lśniącem mrokiem większość wierszy Meyera.

Zbiorek *jacji nie bét* nie zawiera dużej liczby utworów, mimo to podzielone one zostały na pięcioczęściowy układ. Owe działy nie mają osobnych tytułów, a odróżniają się między sobą graficznymi znakami krzyża-miecza. Takie wizualne sygnały mogą odnosić się do elegijno-trenowej tonacji tomiku, który nawet w formach typograficznych utrzymuje poważny nastrój. Pierwsza część zbioru Meyera zawiera cztery wiersze, które wprowadzają w tematykę i stylistykę całości kompozycji. Nie są to jednak utwory, z których klarownie wyrastają tematy dla późniejszych liryków. To raczej krótki błysk w ciemnym pokoju albo spojrzenie przez chwilę w zaciemioną przestrzeń, aby dopiero później przypominać i analizować obraz, który się wówczas widziało. Inicjujący zbiorek wiersz *dwiérze* sugeruje taki sposób postępowania, kiedy wywołuje lunetę lub judasa jako metody oglądu świata. Mimo posiadania tego typu narzędzi poznania podmiot wierszy wcale nie jest pewny tego, co się wydarza lub wydarzyło. Wiersze *Zédzer* oraz *Óbrôzk* wskazują raczej na rodzaj przeżywanej obcości w miejscu, w którym się przebywa. Ani ściany domu, ani elementy wy-

stroju – wydawałoby się tak skutecznie budujące przestrzeń bezpieczeństwa – nie są w stanie zmniejszyć wrażenia zwątpienia, rozrzedzenia i rozmywania się doświadczenia.

Druga część *jacji nie bét* to seria bezwzględnych aktów obdzierania się ze złudzeń. Są tutaj akty zwątpienia w sens życia (*žěcē*), w miłość (*miłota*), w relacje społeczne (*łżělstwa*), w bliski związek emocjonalny z drugim człowiekiem (*niełakôta*). Podmiot bez dramatyzowania wyznaje również swój dystans, rozczarowanie, a nawet rodzaj obojętności wobec systemów religijnych (*daremstwo*) i wiary (*nie-tczeniē*), co wskazuje na permanentny kryzys wartości. Jakież pogłosy zawierzenia sile wyższej jeszcze co prawda pobrzmiwają, ale są to jedynie echa i zniekształcone dźwięki sacrum (*bóg, swiāto*). Nagromadzenie w wierszach Meyera tak sugestywnie negatywnych przypadków poznania jest obezwładniające i chyba o taki właśnie efekt przytłoczenia chodziło.

Tym bardziej na delikatne sygnały nadziei wyrastają wiersze z trzeciej części zbioru, w której nie tylko widoczny jest strach przed egzystencjalnymi wyborami (*niewēbiē*), ale też zjawiają się marzenia o odwadze i lepszej przyszłości (*kraft*). Nawet wydawałoby się tak refleksyjny i rozliczeniowy wiersz o jesieni (*sezōn*) nie jest jakimś jękiem utraty, a raczej zapisem zgody na upływający czas oraz roztopianiem się w momentalności i blasku chwili. Niewielkie to sygnały

pozytywnego odbioru rzeczywistości, ale może tym bardziej warto było je docenić w zapisie krótkich wierszy.

Czwarta część tomiku Meyera także jest bardzo skromna: raptem trzy nastrojowe liryki z obrazami natury (*trurôcze, kôłpie, trurôcze 2*). Nie są to wiersze krajobrazowe i nie mają na celu opiewać piękna kaszubskiego pejzażu. To raczej odmiana wierszy symbolicznych, w których ornitologiczne motywy przywodzą na myśl znaczenia tanatyczne. Zarówno bowiem łabędź, jak i żuraw to ptaki, które w obrazowaniu poetyckim odnoszą się do śmierci i wieczności. W kulturze europejskiej, a zwłaszcza w tradycji antycznej i chrześcijańskiej, łabędź jest oznaką wysublimowanego piękna, a także miłości przekraczającej przemijanie. Dla kaszubskiego czytelnika nie bez znaczenia *kôłp* odnosi się do jednego z najpiękniejszych wierszy Jana Drzeżdżona. Meyer w porównaniu z lirykiem autora *Twarzy Smętka* jest bardziej powściągliwy i w swoim utworze zjawiające się łabędzie ukazuje w znaczeniu majaku, nie do końca określonego przecucia i niepokoju. Ważniejsze dla podmiotu wierszy okazują się żurawie, dostojne oznaki takich wartości, jak arystokratyzm ducha, szczęście i nieśmiertelność. Co ważne, w wierszach istotne są nie tyle konteksty obecności natury manifestującej się przez obecność ptaków, co wyrażenie nastoju wyczerpania, odchodzenia i zanikania. Taki właśnie stan odczuwa podmiot utworów nie tylko w sobie, ale wskazuje też w kolejnych wersach, że ów stan rozciąga się nad zewnętrzną wobec niego przestrzeń życia.

Ostatnia, piąta część zbioru *jaczi nie bêt* to niewielki zestaw miniatur poetyckich i największy w tomiku utwór-manifest. Co form krótkich, to

nade wszystko dotyczą one doświadczenia momentalności, które podmiot notuje w odniesieniu do przecuć śmierci (*wiornienie, hęc*) albo do fenomenów myśli (*nibêmüter*). Są to utwory wysoce enigmatyczne, napisane na wysokim poziomie abstrakcji, gotowe na rozliczne odczytania i interpretacje, co dla jednych może być ich zaletą, a dla innych wadą. Krótkie wiersze Meyera pojawiają się nieco zaskakująco, bez silnego powiązania z jakimś systemem filozoficznym, niczym rozbłyski na burzowym niebie. Ów nastrój burzy nie został tutaj przywołany przypadkowo, gdyż ostatni wiersz tomiku Mateusza Meyera można przyrównać do potężnego wyładowania emocji, przemysleń, krzyku i złorzeczenia. Tytułowy dla zbioru utwór to gest odważny, bezkompromisowy, przypominający poetykę twórców *beat generation*, co przynosi kaszubskiej liryce sporo gwałtownego ognia i wyżerającego żaru. Odnajdziemy tutaj gęsty, maziowaty, pełen brudu i hałasu świat zewnętrzny, z wrzaskiem zjawisk, które przytłaczają wrażliwość podmiotu, wystawiając go na oddziaływanie używek, bezrefleksyjnego życia i wygodnictwa. Odnajdziemy również poskręcany, naznaczony bólem świat wewnętrzny podmiotu, który swoją alienację odbiera niczym kosmiczne wręcz napiętnowanie i przekleństwo. W tytułowym wierszu obrazy degeneracji i rozpadu doprowadzają do zatury, podmiotowi pozostaje jedynie, niczym w poezji Allena Ginsberga, skowycić i zakończyć wiersz słowami o odrzuceniu.

Zbiorek *jaczi nie bêt* zaopatrzony został w dedykację-autodeskrypcję: *Te tuwò wiérztë w wikszim dzëlu pòwstòwałë, czej ùsôdca mieszkôł w Szklónym Zómku Ksyżëstwa*

Wichrowëch Grzëpów. Zbiór *je dedikòwóny wszëtczim jistwóm, jaczé twòrzëtë nen plac*. Warto przystanąć przy tych zdaniach, gdyż wskazują na specyfikę stanu świadomości podmiotu lirycznego utworów. Metafora szklanego zamku odnosi się do określonego typu literatury, nasiąkniętej idealizmem, poczuciem odseparowania oraz melancholii. To typ sztuki, kiedy twórcy czują się przekleci i odrzuceni – jak Charles Baudelaire w wieku XIX czy Allen Ginsberg w wieku XX. To rodzaj wypowiedzi, kiedy powątpiewa się w ludzkość i w sens człowieczego bytowania – jak u Thomasa Stearnsa Eliota czy u Rafała Wojaczka. Wymienione przed chwilą dwa nazwiska nie są jedynie asocjacją interpretatora, wszak pojawiają się bezpośrednio w wierszu lub w biografii poety. Oznaczają szacunek autora wierszy dla mrocznych poetów, którzy potrafili bezwzględnie, wręcz okrutnie nazwać człowiecze ograniczenia. Wichrowe wzgórza wspomniane w dedykacji odnoszą się do egzystencjalnego niepokoju, poczucia rozchwiania i gwałtowności. Te akurat cechy poza ostatnim wierszem zbioru nie są silnie widoczne, ale chyba właśnie one patronują „chmurności” i niechęci do świata i ludzi, tak wyraźnych w pozostałych formach poetyckich.

Po kaszubsku nieczęsto się tak pisze, właściwie prawie wcale. Tym większa odwaga Mateusza Meyera, że postanowił wyrazić spleen, który odbiera chęć do życia, obnażając pozorność wartości społecznych, idei filozoficznych czy religii. Skoro tomik *jaczi nie bêt* to zapis przeszłości, z dużą ciekawością można wypatrywać kolejnego zbioru poetyckiego. Oby nie trwało to tak długo, jak dotychczasowe tempo wydawnicze.

DANIEL KALINOWSKI

Z MÒCNO MÒDRIMA PLACHCAMA NA SKRZIDLACH

Tak so mësłã, że człowiek, w jaczégò głowie pòwsta deja helikòptera *Apache*, pierwi na gwës przëzéròł sã na sklarza. Te òwadë sã latającyma maszinama do zabijaniò jinëch, kò chcemë rzec pròwdã – pësznyma. Chto bë miòł chãc òbezdrzec jich imagò (dozdrzeniałã fòrmã), niech sã wëbierze nad jaką strëgã, rzékã abò jezoro. Prawie je na to dobri czas.

Na zòczątkù czerwińca razã z Kazmierzã, chtëren je fòtorepòterã, jsmë sã wëbrelë nad Słëpiã. Na Gòłãbi Górze kòle mòstu rzëka wëchòdzy z lasowi cëni, zëbë chòc na sztërk dostac słuńcowëch parmiëni. Wiedzòł jem, że prawie tam bådã mògł trafic mòdrégò przezdrzélnika (*Calopteryx splendens*, pòl. *świtezianka błyszcząca*), jednégò òd naszich nòpësziészich sklarzów (*Odonata*). Bëła wnet dzesatò gòdzëna i słuńce ju dosc mòckò prazëło. Pasowné wiodro na pòdzëranié sklarzów. Widzec, òne téz bëłë ti dbë, bò na brzegù rzëczy bez jiwru dozdrzòł jem mikroheliòptërë. Górã miałë prawie mòdré przezdrzélniczi. Òsoblëwie sòmce. Nie je to dzywné, bò jich cemnomòdré skrzydłã liszczałë w słuńcu. Jidze je pòznac wedle wiòldzégò plachca echtmòdrotë na lecëdłach. Je òn baro wërazny. Kòzdi sòmci pilowòł swòjégò dzëlëka brzegù, czasã mètrowégò, czasã dlëgszégò. Co chwila nèkòł sàsada abò zbłãdzonégò cëzynica, chtëren bez przëpòdk, a mòże dlò próbë, wlatiwòł w jegò rum. Jedna wiòlgò gòńba a biòtka!

Wiele mni dozdrzòł jem samniców, jaczich skrzydłã sã wiele barzi przezërné, a reszta cała mò metalicznozelonã farwã, i dzãka temù lepi tacëlë sã nad wòdã i w brzegòwi zeleniznie. W jednym placu ùdało mie sã dozdrzec miłotã mòdrëch przezdrzélników. Je to òsoblëwi szpetòczel. Samnice nie wiedno mają òskòmã złączëc sã z sòmciã. Czasã dlòte, że ju wczasni miałë przigòdã z jinym. To temù naòżeni mòckò trzimie jã swòjim chwëtadłã, jaczé mò na kùńcu òdwłoka, a energiczno rëszo kòpùlacyjnym nòrzãdłã. Z pierwsza nie jidze ò to, zëbë strziknãc semiã. Sòmci specjalnyma włoskama próbùje „wëczëszczëc” samnicã z tegò, co mògł òstawić w ni pòprzëdny kòchònk. Dopierze pò tim mò starã dac cos òd se.

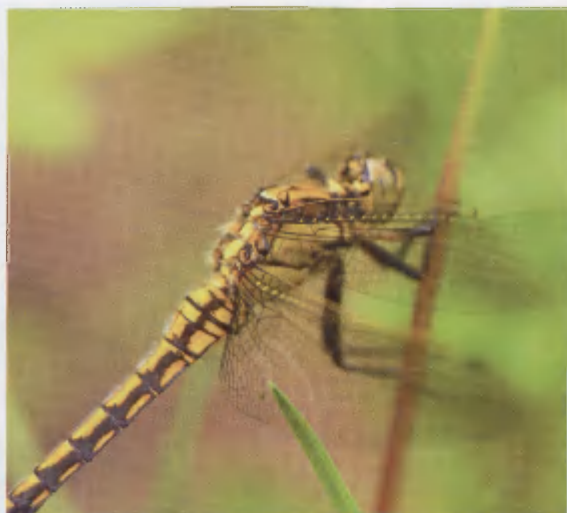
Niejistnoskrzydli skłòrz na brzegù jezora Jasoniò

Skòrëpa pònarwë niejistnoskrzydłégò sklarza

Samnica, jak ù wszëtczich sklarzów, skłòdò jaja pòd wòdã na roscënach. Wëklëté z nich pònarwë, jistno jak jich starszi, sã drapieżnikama. Jedzã jiné òwadë. W rzëce bådã dozdrzeniewac kòl dwùch lat. Tej wińdã z wòdë, sadnã na jaczim lësce, a tej górã chrzeptu wińdze z nich dozdrzeniałi òwòd. Z pònarwë òstònie leno skòrëpa. Dodrzeniałò forma bådze zëła do kùńca zëlника, zòczątkù sëwnika.

Mòdri przezdrzélnik slëchò do rodzëznë przezdrzélników *Calopterygidae*. Ta, razã z jesz trzema familiama, twòrzi pierszé karno: jistnoskrzydłëch *Zygoptera*, bò jich lecëdłã sã taczé same. Jidze je téz pòznac pò tim, że czëj sadnã, skłòdajã lecëdłã na òdwłokù abò òstòwiajã wnet złożoné. Drëdzé karno

Samnica lecédla raznégo (*Orthetrum cancellatum*)

Samnica mòdropónka

Sómce mòdropónka

to sklarze niejistnoskrzidlé *Anisoptera* (piąc familiów). Ű nich jedna pòra lecédłów je zdebło wiąkszo òd drédzi (sztòlt téz jiny jak ű jistnoskrzidlých), a czej so sadną, òstówiają je rozłożoné na bòczy.

Mě z Kazmierzà mielë chãc trafic téz te jiné gatënczi, temù pòrà dni pózni wëbrelë më sã tam, gdzie wòda je, kò nie plënie, rechującë, że sã tam jinszé sklarze.

Z pierwsza jachelë më nad jezoro Rzepnica krótkò Bëtowa. Bëto kòle szòsti pò pòłnim i mielë më strach, że sklarze mòże ju nie bądà lòtałë, ale űtaconé gdzes w lëstwinie nie dadzą sã pòdzerac. Równak nié, sygło nama pòdënc do brzegù, żebë dozdrzec pierszé sklarze. Bëto jich skòpicą, në kò leno òd jedny rodzëznë, òd mòdropónków *Coenagrionidae*. Jak prosto jidze zmercac, sómce ti familie mògą sã pòchwalëc tej-sej mòdrą farwą. Leno mòdropónk czerwiony je... czerwiony. To mòłé sklarze. Na przëmiar taczì mòdropónk jigła *Nehalennia speciosa* je dludzi leno na 3 centimétrë. Nòwiąkszi kùzynowie z jiných rodzëznów mają nawet 8 centimétrów!

Tak samò bëto wedle błotka, jaczé bëto kilométer dali. Wiele mòdropónków i nic wiący. Pò pròwdze róż abò dwa przemërgłë wedle naju jaczés wiąkszé sklarze, kò nie delë më radë zrobic jima òdjimka, żebë na spòkójno doznac sã, z jaczegò sã gatënkù.

– Chcemë jachac do Jasonie. Wierã tam trafimë co òd niejistnoskrzidlých – zabédowòł Kazmierz. Czãsto biwò w Jasonie wedle rodzëznë. I prawie tam wczasni zjimòł samnicã *Orthetrum cancellatum*. Wiòlgò, żółto-czòrnò, pësznò. Mòże i dzysò sã ùdò? Tak më jachelë. I pò pròwdze ju przed wsã na brzegù jezora witałë sã z nama wielné sklarze. Lòtałë, krącącë nieprzezdrzoną trajektorią, w gónbie za mòlimi òwadama, to nad wòdą, to nad trówą. Chòdzëlë më za nima w tã, w drëgą, abò stówelë nòdzejno, że równak chòc róż dla òddichù sadną krótkò a pòzwòlã sã lepi przëzdrzec. Nié, jaż tak gòscynné nie bëlë. Pròwdac Kazmierz ùdostòł w aparace pòrà, në nié tëlì wërazno, żebë pòznac gatënk, dejade dosc, żebë zmądrzëc w nich niejistnoskrzidlé.

Z brzegù pòjachelë më na plac, gdzie Kazmierz wczasni zjimòł samnicã *Orthetrum cancellatum*. Je to krótkò lasu i jaż 300 mètrów òd wòdë. Dlò wiele gatënków to za dalek, kò dlò mòcnégò sklarza to sã dò, leno żebë bëto za czym lecec. Tim razà zòs dwie, trzë, nimò pózny pòrë, robiłë tu jachtã, góniłë jak òglëpiałë. Szkòda, że jistno jak na brzegù, nijak nie chcałë sa nama lepi pòkazac. Pò dobri pòł gòdzënie bëlë më nawielony naszą nimòcã. Czej ju jesmë sedlë do aùta, krótkò nas warbel zlecòł na zemiã. W dzobku trzimòł wiòldzégò sklarza. Bił nim ò kam, żebë dobic òfiarã, a chùtkò òbriwòł skrzidëłka. Ptòch jakbë chcòł nama dokazac, że sklarze to równak nié wszëtkò, co wòrt òbzerac w Jasonie...

PD

ÒDJ. K. ROLBIECZI

TËCHÓM, ŻUKÓWÒ, SZÊMÔŁD. WANOGA GDIŃSZICH KASZËBÓW

Ųczãstnicë kùrsu kaszëbszczégò jãzëka, jaczi òrganizëje Kaszëbszczë Fòrum Kùlturë w Gdinie, pòjachelë ze swòjim szkòlnym Darkã Majkówsczim na edukacjowã wanogã.

Zaczãlë jã òd Spòdleczny Szkòłë w żukòwsczim Tëchòmiu. Ji direktòrka, i równoczasno metodicznò doròdczka kaszëbszczégò jãzëka, Elżbieta Prëczkówskò òpòwiedza ò robòce w prowadzonym przez siebie mòlu, òsoblëwie ò nòuce kaszëbszczégò jãzëka i rozmajitëch dzejaniach, co promùją w szkòle kaszëbiznã. Prawiła téż ò czekawëch materiałach, jaczé sã na starnie <https://www.akademiakaszubska.com/>.

Pòsobnym pònkã na karce wanodżi bëło Żukówò i tameczné pòklòsztornë bûdinczi, jaczych historio je sparlãczonò z sostrama norbertankama, chtërne przëjachałë tuwò ju w XIII wiekù. Najim prowadnikã w nym mòlu bëł Eùgeniusz

Prëczkówsczi, àutòr wiele ksążków i filmów ò Kaszëbach. Rzekł ò historii Żukówà i całëch Kaszëb, wspòminòł lëdzy zasłużonëch dlò najich stròn i pòkazywòł zabëtczì.

Pòzni òczãstnicë wanodżi jachelë do Szëmòłda, dze w snòzi bibliotece (jakò mò swòj plac we widzałim, nowoczesnym bûdinkù Samòrządowégò Centrum) pòtkelë sã z młodima kaszëbszczima dzejarzama i szkòlnyma: Justynã Pranszkã, àutòrkã czekawëch pòwiòstków dlò dzòtk, i Gracjanã Fòpkã, gazëtnikã i badérã historii swòjégò òkòłò, òsoblëwie Dolmierza. Òbgòdka z nima bëła fùl pòzytywny energii, a tikała sã kaszëbszczi lëteraturë, piastowanio jãzëka, tradicji i kòmpleksów, jaczé wcyg sã żëwë przëdno w starszych pòkòleniach (nié le w Szëmòldze a Gdinie).

Na kùnc direktòrka Pùbliczny Biblioteczi Gminë Szëmòłd Iwóna Piastowskò òpòwiedzała ò tim, jak przëbòcziwónë sã pòstacje kaszëbszczich pisarzów zrzeszonëch z szëmòldzkã zemiã: Alojza Nògla, Jana Piepczi, ks. Léona Heyczy i Bòlesława Bòrka. Wspòmnãła ò kònkùrsach dlò dzecy i młòdżëznë, ò wëdówonëch ksążkach i jinëch òrtach promòcji kaszëbszczégò ùtwòrstwa.

RED.

WEJROWÒ. WËSTÓWK Ò KASZËBSCZICH ŻÓLNÉRZACH

W Mùzeùm Kaszëbskò-Pòmòrsczi Pismieniznë i Mùzyczci we Wejrowie 14 czerwińca bëł wernisaż wëstòwkù pt. „Piloci z Kaszub w bitwie o Anglië”. Przedstòwiò òn historiã lotników, chtërny slëchelë do Pòlszczich Lëftowëch Sëłów na Zòpadze òb czas II swiatowi wòjnë. Jak czëtómë we wprowadzenim do wëstòwkù: „Na zasadzie przykãdu zdecydowano sië zaprezentowã losy dwunastu pilotów. Ich życie opowiedziane jest za pomocã obrazów wykonanych przez wejherowskiego malarza Tadeusza Trockiego oraz licznych pamiãtek historycznych”.

Òdj. LS/MKPPIM

Wernisaż òtemknął direktòr Mùzeùm dr Michòł Hinc. Pòzni pòzeszli gòsce mòglë wëslëchac artisticznégò dzëlu wëdarzeniò – Éwa Beliajewa z karna „Norda Kids” zaspiewała frantówkã „Wierzby i Bociany”, a Małgòrzata Lange z karna „La Via Voice” zaprezentowala dokòz „Dòdóm”. Pòtemù ò wëstòwkù òpòwiedziòł Tadeusz Trocczi. Rzekł ò żëcim namalówonëch przez niego dwanòsce lotników. Wëstąpił téż Kazimierz Semmerling, chtërén wspòminòł swòjégò òjca pòr. Bruna Semmerlinga.

Wëstòwk bådze do òbzëraniò do 6 zëlnika w Ksążnicë prof. Gerata Labudë we Wejrowie.

MSz

CHÒNICE. ŲNOWIONÒ STANICA

Chònicczì part Kaszëbskò-Pòmòrsczegò Zrzeszeniò mò swòjà stanicã ju òd 40 lat. Òd te czasu wësëti na ni nòdpis „Kaszëbë – naszò mòc i chwala” a téż wizerënczi grifa i tura, parlãczã nòlëzników i dodòwajã jima mòcë do dzejaniò.

Pò tëlì latach brëkòwała òna równak ùnowieniò. Pòd òkà àutòra projektu stanicë, Janusza Jutrzeniczi-Trzebiatowszczégò, wiérnã replikã zrobiła Gabriela Reca. 15 czerwińca stanica òstała pòswiãconò w bazylice pw. Scãcò sw. Jana Chrzëceła w Chònicach. Ųroczëstã mszã òdpròwiëlë kaszëbszczi ksãża: Jack Dawidowsczi, Karòł Misursczi (pòl. Mi-siurski) i Mòrcën Ruszkòwsczi. W ti

Ōdj. Aleksander Fūdali

wōzny chwilē chōnicczim zrzeszēcōm towarzēlē przedstōwcowie partōw w Lēpińcach, Gduńskū i Bētowie (je wiedzec, ze swōjima stanicama).

Pō mszē ūroczeniowa warała w aulē Ōgłowōstōicacégō Liceum m. Chōniczych Filomatōw. Kazmierz Ōstrowsczī ōpōwiedzōł ō pōczātkach partu i stanicē w Chōnicach. Przemōwielē tēż: przēdnik KPZ Jōn Wērowińszcī i zōstāpca bŭrmēstra Adōm Kōpczińszcī. Tradycyjno bēło wbijaniē gōdzdy w drelwēszcze przez dobrzińcōw. W artisticznym dzēlu prezentowāło sā Karno Piesni i Tuńca Chōnicczī Zemi „Kaszuby”.

RED.

GDINIŌ. MALĒNCZI ALICJE SERKŌWSCZI

Kaszēbszczē Fōrum Kùlturē i Kaszēbskō-Pòmòrszczē Zrzeszeniē Part GdiniŌ rōczā do ōbezdrzeniŌ wēstōwkū pt. „Malowane na szkłē”, na jaczim sā prezentowōné dokazē Alicje Serkōwsczī.

Artistka pōchōdzy z Kartuz, je absolwentkā gduńszcī Akademii Snōzich Kùńsztōw, zajimō sā przēdno wēszīwā i malowanim. Ōd roku

Ōdj. am

1993 twōrzi malēnczi na szkłē. Prawie za ūsōdzczi tegō ōrtu dostała rozmaiitē nōdgrōdē w regionalnēch i ōgłowōpòlszczich kōnkursach. W roku 2003 ōstała ūczestnionŌ medalā za zasłēdzi w rozkōscērczanim lēdowégō ūtwōrstwa (przēznŌł gō ji gduńszcī part Stowōrē Lēdowēch Artistōw m. Longina Maliczcégō). W roku 2015 naja redakcjŌ wrāczēła ji Ōrmūzdowā Skrā, a w 2018 MarszŌłk Pòmòrszczégō Wōjewództwa dōł ji specjalnā nōdgrōdā za „stolemnē zasłēdzi w artisticznym dzejanim”.

Malēnczi na szkłē Alicje Serkōwsczī zdobiā wiele sedzbŌw pòmòrszczich instytucjŌw i stowōrŌw, a nŌwiksā jich kōlekcjā mŌ w swŌjich zbierach Kaszēbszczē Mūzeum w Kartuzach.

WēstŌwk w Gdinie mŌżeta ōbzerac w sedzbie Kaszēbszczégō Fōrum Kùlturē w Gdinie kōł al. Piłsudsczégō 18 do 30 sēwnika 2024 roku.

RED.

Ōdj. z archiwum EP

ŻUKŌWŌ. NA WDŌR KRŌŁA

W 117. roczēznā kaszēbszczégō krŌła Karola Krefftē ōstało zōrganizowōné zēndzeniē kōł jegŌ grobū na żukŌwsczim smātarzu. Przējachelē przedstōwcowie partŌw Kaszēbskō-Pòmòrszczégō ZrzeszeniŌ z Banina i ŻukŌwa a tēż karna „Bazuny”.

Pŏtkaniē przērēchtowelē ūczniowie Spŏdleczny SzkŌłē nr 2 w ŻukŌwie pŏd czerēnkā Eugēniusza PrēczkŌwsczégō. Żēcē i dzejaniē Karola Krefftē przedstawilē: Miłosz Kūcyk, Jakūb Mazur i LidiŌ SzałkŌwskŌ, chtērny ūczā sā kaszēbszczégō jāzēka prawie w ti szkŌle. Przēbŏczelē robotā „krŌla KaszēbŌw” w kŏrpŏracje sztuderŌw Cassubia we Warszawie i piastowaniē naji kùlturē na kaszēbszczī zemi. Filip Czaja, Iga Zwara i Frācyszcz Tusk recytowelē wiērtzē ō kaszēbszczī taczēznie. Nie zafelało tēż patrioticznēch spiewŌw. Całosc prowadzēła Agata Herlik-Herlikiewicz.

NA SPŌDLIM TEKSTU (JD)

GDINIŌ. Ō PŌLITICZNY MĒSLĒ BĄDKŌWSCZĒGŌ

W sedzbie Kaszēbszczégō Fōrum Kùlturē w Gdinie kōł al. Piłsudsczégō 18 w dniu 14 czerwińca bēło zēndzeniē pt. „WokŌł idei Lecha Bądkowskiego”. Przēczenā pŏtkaniŌ bēło wēdaniē ksāżczy pŏd redakcjā Sławinē Kŏsmulsczī pt. *Myśl polityczna Lecha Bądkowskiego*. Ōkrŏm redaktŏrczī ti pùblikacje w debacie ō pŏliticalnēch ūdbach, samŏrządnoścē i regionalizmie wedle BądkŌwsczégō wżāł jesz ūdzēł wespŏłautŏr ksāżczy profi Daniēl Kalinowsczī, lēteraturoznajŏrz zrzeszony z Pòmòrszczim Ūniwersytetā w Słēpsku. Ōrganizatorzē (KFK, Kaszēbskō-Pòmòrszczē Zrzeszeniē Part GdiniŌ, FūdacijŌ „Samorządnośc” m. Lecha BądkŌwsczégō i Miasto GdiniŌ) rŏczēlē jesz do rozmŏwē Bėjatā Kŏniarskā – radnā Sejmiku Pòmòrszczégō Wōjewództwa i wiceprzēdniczka RobŏtŏdŏwŏczŌw PòmŏrżŌ. Ōkrāżē kaszēbszczī rēsnotē reprezentŏwŏł Andrżēj Būsler – nŏlēznik Ōgłowégō Zarzādu KPZ i wice-

przednik gdińszcégó partu ti stowòrë. Òbgòdka tikała przédno deji samòrządność w tekstach Bądkòwsczégó i ji realizacji w dzysdniowi Pòlsce. Wiele bëło téż ò dziejanim bùtenrządowëch òrganizacji, jaczich pòwstòwanie bëło baro wòznë dlô wespółzależcë KPZ. Na kuńcu wszëtcë ùczãstnicë szukelë òdpowiedzë na pitanié, co zrobic, żebë dokazë i żecë Lecha Bądkòwsczégó bëłë barzi znóné lëdzóm w całim kraju. Zapisënk zëndzeniô mòżeta nalezć na karnòlu YouTube Fùndacje „Samorządność” (https://www.youtube.com/watch?v=IXDjgs79ok&list=PLxUcLxeacftlaKGqmq_jS49htIdsBxRGD).

RED.

ŻUKOWO. WSPOMNIENIE BOHATERSKICH KASZUBÓW

Fot. z archiwum EP

W tym roku uroczystość ku pamięci bohaterskiego 66. Kaszubskiego Pułku Piechoty im. Józefa Piłsudskiego miała niezwykłego gościa. Był nim arcybiskup Mirosław Adamczyk – Kaszuba, który pełni posługę nuncjusza apostolskiego w Buenos Aires. Ten dostojnik kościelny jest jednym z ważnych współpracowników papieża Franciszka. Pod koniec uroczystej mszy podziękował on ks. proboszczowi Krzysztofowi Saganowi za ponadśmioletnią posługę w Żukowie (w najbliższym czasie ks. Sagan przechodzi do Wejherowa). Swoją wdzięczność arcybiskup zakończył po kaszubsku: „Wszëtczégó nòlepszégò!”. Na mszy

kaszubszczyzna również zabrzmiała w odczytanej perykopie lekcyjnej oraz w psalmie.

Z poklasztornego kościoła Orkiestra Gminy Żukowo pod kierunkiem Pawła Gruby poprowadziła wszystkich do figury Królowej Polski, gdzie odbyła się część patriotyczna. W pochodzie wzięły też udział poczty sztandarowe Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego z Żukowa, Somonina, Banina, Przywidza, Kolbud i Gdańska. Okolicznościowe przemówienie wygłosiła nowo wybrana burmistrz gminy Żukowo Mariola Zmudzińska. Przemawiali też prezes Związku Piłsudczyków RP Tomasz Kocent oraz prezes ZKP Jan Wyrowiński.

– Jestem po raz pierwszy na tej uroczystości i bardzo się z tego cieszę. Pamięć o wybitnych Kaszubach, którzy swe życie oddali za odradzającą się ojczyznę, ma ogromne znaczenie – podkreślał prezes ZKP.

Delegacje władz administracyjnych, radni, przedstawiciele kombatanów, szkół i oddziałów ZKP złożyli wiązanki kwiatów. Wspomniano także Mariana Hirsza, autora znakomitej książki *Nieustraszeni. 66 Kaszubski Pułk Piechoty im. Józefa Piłsudskiego 1919–1939*. Organizatorem uroczystości był Ośrodek Kultury i Sportu w Żukowie wraz z oddziałami ZKP z Banina i Żukowa.

(EP)

KARTUZĘ. PÒTKANIÉ Z KASZÈBSCZIM PISARZĄ

W Kaszëbsczim Mùzeùm w Kartuzach 2 czerwińca bëła promòcjô ksążczy Sławòmira Fòrmellë pt. *Wunderwaffe i jinszé Fef-Lotë*. Pòtkanié z àutorã prowadzëła direktòrka ti instytucje Barbara Kąkòl.

Fòrmella je pisarzã ùrodzonym w Gdinie w rokù 1976, a jegò kaszëbskòjãzëkòwë prozator-szczë ùsòdzczi i historicznë tekstë wëchòdzëlë smarã m.jin. w „Pòmëranii” i „Stegnie”. Pùblikòwòł téż w almanachù „Zymk” i w roczniku „Kartuskie Zeszyty Muzealne”.

Rozmòwa tikała promówóny pùblikacji, ale téż kaszëbsczì lëteraturë w całoscë, nòbarzi pòpùlarnëch témów i kaszëbsczì juwernotë. Fòrmella

òpòwiòdòł m.jin. ò granicach Kaszëb i dzywnëch sytuacjach w mediach, jaczë bëłë dlô niego pòdskòcënkã do pisanio.

Na zakùńczenié bëła leżnosc do pògòdaniô z àutorã i ùdostaniô pamiątkowégò wpisënkù do ksążczy.

RED.

GDAŃSK. SPOTKANIE Z MUZYKĄ KASZUBSKĄ NA MORENIE

Fot. Iga Kombeł i Wojciech Łóseł Kombeł

Folk Acoustic zagrał koncert po kaszubsku w Gdańsku dla ponad 100 osób, które przyszły na spotkanie i wypełniły salę w Centrum Kultury na Morenie. Utwory dobrze na Kaszubach znane oraz te mniej znane zespół Folk Acoustic wykonał we współczesnej artystyczno-folkowej aranżacji autorstwa Szymona Chylińskiego, akor-

deonisty, kompozytora i szefa zespołu. Usłyszeliśmy m.in. utwory takie jak: *Nasza zemia, Kaszëbë wòlają nas, Na czòlnie, Namòwa, Kùkówka, Sekretë, Żebë wrócył ten czas, Tango z różą, Pòdzaka, Żół*.

Folk Acoustic wystąpił w składzie: Grażyna Miłosz – śpiew, Klaudia Cieszyńska – klarnet, Szymon Chyliński – akordeon, śpiew, aranżacja utworów, Mateusz Kot – kontrabas.

– Pokazujemy współczesną kulturę kaszubską i język kaszubski poprzez to, co łączy pokolenia, czyli śpiew i muzykę. Zainteresowanie kulturą kaszubską w Gdańsku jest, a w szczególności muzyką, więc w roku 2023 zaczęliśmy organizować w dzielnicach wydarzenia z cyklu „Gdańskie spotkania z muzyką kaszubską” – powiedział Wojciech Józef Konkel, prezes gdańskiego oddziału Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego.

Dziękujemy za współpracę współorganizatorom: Centrum Kultury na Morenie, Spółdzielni Mieszkaniowej Morena, Klubowi Seniorów MORENIACY. Dofinansowano ze środków Rady Dzielnic Piecki-Migowo.

W ramach cyklu „Gdańskie spotkania z muzyką kaszubską” w roku 2023 odbyły się cztery koncerty: dwa na Oruni, gdzie w październiku wystąpił zespół Folk Acoustic, oraz dwa koncerty Weroniki Korthals: w kwietniu na skwerze Świętopełka Wielkiego oraz w grudniu koncert świąteczny w Centrum Kultury na Morenie.

ŹRÓDŁO: WWW.KASZUBI.PL

KÒSÒKÓWÒ. SPIÉWELĚ Ò MÒRZU

Święto mórsczych i kaszëbskich piosenek było 6 czerwca w Kòsòkòwie. Ju 22. róż óstół tu zòrganizowóny Festiwal Mórsczi Spiéwë „Jantarowi bôt”. Wëdarzenié je czerowóné do amatorskich chùrowëch i wòkalno-instrumentowëch karnów a téż do solistów. Kòżdi ùczëstnik mùszi wëkònac dwie piosenki, co mają morską témizną, w tim jednã pò kaszëbsku.

Kònkursowò kòmisjò, tj. Magdalëna Mòlendowskò i Ana Paturej, wëslëchała wëstãpów szterzech karnów i jeden solistë. W kate-

gorii midzëpòkòleniowëch karnów pierszi mòł òbsãdzëcelczy przëznałë Fòlkloristicznémù Karnu „Nadolanie”, a drëdżi zespòłowi „Kosakowanie”. Westrzód dzecnëch karnów dobëlë „Jantarki” z Mostów, a drëdżi mòł zajimnãłë „Dëbogòrskie Kwiatki” z Dãbògòrzò.

Kònkùrs ùdało sã zòrganizowac dzãka wspiarcu Ùrzãdu Gminë Kòsòkòwò i Pùcczégò Pòwiatu.

RED.

GDAŃSK. „BRZOZAKI” DO- CENIONE W STOLICY WOJE- WÓDZTWA

Grupa „Brzozaki” z Baranowa 28 maja pojechała do Gdańska, żeby wziąć udział w obchodach Dnia Działających w Kulturze odbywających się w Centrum Świętego Jana. Rano opiekunka grupy Ewa Orzechowska uczestniczyła w dyskusjach panelowych pod hasłem „Lokalne działania w odpowiedzi na duże wyzwania”. Zabrała głos w odpowiedzi na pytanie „Jak kultura może się stać rzeczniczką natury?”, opowiadając o doświadczeniach grupy „Brzozaki”, której projekty łączą poznawanie naturalnego środowiska z troską o jego przyszłość, co młodzi ludzie wyrażają w przygotowywanych przez siebie filmach, pracach plastycznych i poezji. W tej części dnia młodzież (wraz z opiekunkami Danutą Tarkowską i Beatą Korynt) spacerowała po Gdańsku i wybrała się w rejs galarem po Motławie. Po południu wszyscy zebrali się

w Centrum Świętego Jana na pokaz stworzonego przez „Brzozaki” filmu pt. *Obrówka, nasza rzeczka*. Po filmie cała grupa z gminy Parchowo wraz z filmowcem Adamem Ptaszyńskim opowiadała o projekcie „Z Bawernicy do Bałtyku” i odpowiadała na pytania widzów.

Grupa „Brzozaki” do Gdańska na zaproszenie Nadbałtyckiego Centrum Kultury pojechała w składzie: Madzia Leśnik, Alicja Leśnik, Majka Płotka, Tomek Labuda, Łukasz Nowak, Maciej Leśnik, Michał Leśnik i Szymon Płotka.

ŹRÓDŁO: WWW.KURIERBYTOWSKI.COM.PL

STUDZIENCE, BYTÓW. DOBRE WIEŚCI DLA ROWERZYSTÓW I MIŁOŚNIKÓW WĘDRÓWEK

Pieszo-rowerowa ścieżka łącząca Studzienice z Bytówem to jedno z przedsięwzięć realizowanych w ramach Bytowskiego Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego. Gmina Studzienice już zleciła prace projektowe odcinka na swoim terenie.

Wiosną studzienicki samorząd za blisko 260 tys. zł zlecił opracowanie dokumentacji projektowo-koszt-

rysowej ścieżki rowerowej wzdłuż drogi powiatowej, od granicy z gminą Bytów do Studzienic. Inwestycja w 85 proc. zostanie sfinansowana z Funduszy Europejskich dla Pomorza 2021–2027.

W Studzienicach odbyło się spotkanie z projektantem, na którym dyskutowano o najlepszym wariantcie przebiegu ścieżki.

– Nowy ciąg będzie przeznaczony zarówno dla pieszych, jak i rowerzystów. Będzie miał szerokość 2,5 m. W miejscach, gdzie ścieżka zbliży się do krawędzi jezdni, uwzględniamy jeszcze skrajnie, co w sumie daje szerokość 3,25 m. Na całej długości będziemy się starali utrzymać te parametry. Jednak już wiemy, że nie wszędzie te 2,5 m jest do zachowania ze względu na istniejące ogrodzenia, budynki czy zjazdy. Taki problem występuje szczególnie w Ugoszczy, w centrum i przy szkole. Ścieżka na całej długości będzie miała nawierzchnię bitumiczną – mówił na spotkaniu z radnymi i sołtysami Paweł Suwisz z DSP Projekt, wykonawca dokumentacji.

Na terenie gminy Studzienice łączna długość ścieżki wyniesie 6,5 km. Kolejne 2,4 km powstanie na terenie gminy Bytów.

ŹRÓDŁO: WWW.KURIERBYTOWSKI.COM.PL

WARSZAWA, KASZEBE. TRADICJOWO PRAŻNICA NA BRETLINGACH

Od 22 maja mómë na Lëse Tradycyjnych Wërobinów pòsobné jestkù z Kaszëb. Tim razã je to prażnica na bretlingach. Jak napiselë na internetowi starnie Minysterstwa Ròlnictwa i Rozwiju Wsë: *Szprot bałtycki (Sprattus sprattus), zwany przez Kaszubów bretlingiem, był (oraz jest obecnie), jednã z najczëściej wykorzystywanych ryb w tradycyjnej kuchni mieszkańców nadmorskich osad. W przeszłości pozyskiwany był za zwyczaj wprost od rybaków lub od kobiet z rodzin rybackich roznoszących nadmiar złowionych ryb tego gatunku po pobliskich wioskach rolniczych. Jej masowe występowanie oraz mały rozmiar sprawiał, że nie cieszyła się uznaniem u kupców. Z tego powodu*

Ōdj. www.gov.pl

powszechnie trafiała na rybacki stół. [...] Jednã z najbardziej popularnych potraw z dodatkiem szprot, w niektórych regionach Kaszub Północnych, była prażnica na bretlingach, czyli jajecznicã ze szprotami. Potrawa, która wielu rdzennym mieszkańcom Kaszub Północnych kojarzy się właśnie z dzieciństwem oraz jego przysmakami. Wszystkie składniki potrzebne do przygotowania tej potrawy zawsze pochodziły od lokalnych dostawców – rybaków oraz sąsiedzkich lub własnych gospodarstw domowych.

Na starnie pòdòwają téż, na jacji òrt rëchtowac takã prażnicã. Nòprzòd je mùsz òdcãc głowã bretlingòm, wëprawic rëbë, ùmëc i pòzdac, jaż kãsk òbeschnã. Pòzni òbtoczëc je w mące i piec na panewce wësmarowóny szmòłtã abò szpiekã, jaż stónã sã bruno-strzëbrznë. Tej òstòwò jész zalòc je jajama z dodòwkã solë i pieprzu, a na kùnc piec tak długò, jaż stãgnã jaja.

Bòże przeżegnòj!

RED.

KÒSCÉRZNA. SWÒRÈ WZÀLÈ WSZÈTKÒ

We Widzawiszczowi Zalë miona Lubòmira Szopińszcégò 13 czerwińca bëło wrãcenie nòdgradów dobiwóm XIV kònkùrsu „Kaszubi wczoraj i dziś”. Latosé pitania tikałë patrona 2024 rokù – ks. Hilarégò Jastaka. Na miònczi szło 144 uczniów z kl. 6–8 spòdlecznëch szkòłòw z pòmòrszcégò wòjewództwa. Nòlepi delë so radã młòdi lëdze ze Swòrów, przërëchtowóny przez Òrmùzdowã Skrà za 2023 rok Marzenã Bòrzëszkòwską.

Ōdj. muzeumziemikoscierskiej.com.pl

Pierszi mòl miòł Tëmón Mi-szewszci, drëdzi Zuzana Stoltmann, trzeci Òlga Jacewicz, czwiòrti Marietta Szulc (wszëtcë sã ze Spòdleczny Szkòłë w Swòrach). Pòsobné dwa place zajãłë: Kasper Klasa (Sp. Sz. w Lëpuszu) i Maja Marcynkòwskò (Spòlëznòwò Sp. Sz. w Karczemkach).

Nòdgradë wrãczëlë jima: bürméster Kòscérznë Dawid Jereczek, przëdnik Kaszëbskò-Pòmòrszcégò Zrzeszeniò Jón Wërowińszci i przëdstòwca Delegaturë Kùratorium Pòùczënië w Kòscérznie Sztefòn Rëmón-Lëpińszci.

Òb czas ùroczyłëgò pòdrechòwaniò kònkùrsu prof. Tadeùsz Linkner i przëdniczka kòmisje òbsãdzëcelów Danuta Sadowskò òpòwiedzelë ò żëcym i dzejanim ks. Hilarégò Jastaka, a òsoblëwie ò jegò sparłãczeniach z Kòscérznã.

RED.

LÈNIÒ. MÈSTROWIE WÈSZIWÙ Z NÒDGRDAMA

Skuńcił sã XXIX Òglowòpòlszczi Kònkùrs Kaszëbszcégò Wësziwù. Do òrganizatorów – Gminowégò Dodomù Kulturë w Lëni – przëstëlë jaż 478 dokazów. Je to 130 wicy jak łoni. Ùdzël w kònkùrsu wżãło 275 lëdzy, w tim 92 w kategòrii ùstnëch, 3 w kategòrii młòdżëznòwi, 152 dze-cy i – co je nowiznã – 28 w kategòrii arteterapiò. Ùczãstnicë pòchòdzëlë z szësc wòjewództw: pòmòrszcégò, kùjawskò-pòmòrszcégò, łòdzcégò, małòpòlszcégò, slãszcégò i zòpadnopòmòrszcégò.

Jich wësziwë taksowała kòmisjõ, w jaczi bëłë: etnografka Elżbieta Ball-Szëmorszczik, Éwa Gilewskò z Etnograficznégò Mùzeùm we Gduńskù, Benita Grzenkòwicz-Ropela z Mùzeùm Kaszëbskò-Pòmòrszczi Pismieniznë i Mùzyczi we Wejrowie, artystka-malòrka Teréza Ellwart i Jádwiaga Sommer – dównò radnò i nòlëzniczka Kòmisje Kùlturë i Pòuczenië Radzëznë Gminë Lëniò.

Òbszãdżecelczi bëłë baro szczërë i przëznałë jãż 262 nòdgradë, nòwicy dlò nòmłodszych wësziwòczów i wësziwòrków – jãż 152.

Wòrt jész wespółnnąc, że GDK w Lëni rëchtjë Òglowòpòlsczi Kònkùrs Kaszëbszczégò Wësziwù nieprzeriwno òd 1996 rokù.

RED.

WARSZAWA. NAGRODA ZA „PROCÈM SMÀTKÓWI”

24 maja podczas Międzynarodowych Targów Książki w Warszawie poznaliśmy laureatów 17. edycji Konkursu ACADEMIA. Jego celem jest wyróżnienie i promocja wydawców najlepszych publikacji akademickich i naukowych. W konkursie oceniane są pierwsze wydania recenzowanych książek naukowych, podręczników akademickich, monografii i serii wydawniczych, wydane w roku kalendarzowym i poprzedzającym rok odbywania się konkursu, w formie tradycyjnej książki drukowanej.

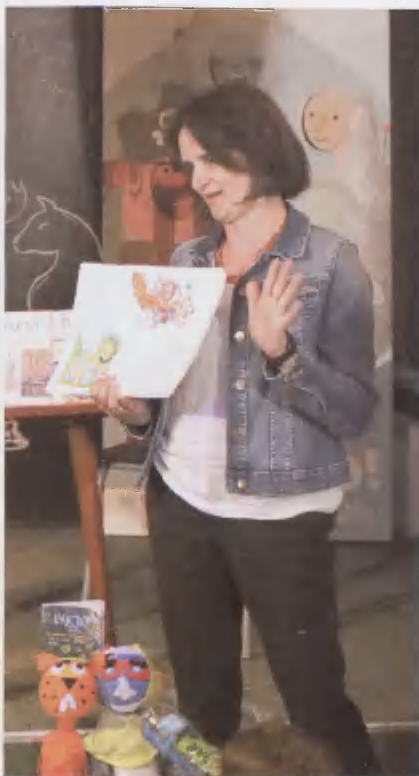
Do tegorocznej edycji 58 wydawców zgłosiło 167 tytułów. Nagrodę główną ACADEMIA 2024 otrzymała publikacja Krzysztofa Mordyńskiego *Godło Uniwersytetu Warszawskiego. Dzieje symbolu na pieczęciach uczelni ze zbiorów Muzeum UW* (wydawca: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Muzeum Uniwersytetu Warszawskiego).

Jedną z dziewięciu książek, które otrzymały wyróżnienie specjalne za opracowanie edytorskie, jest: *Procëm Smàtkówi. Współczesna literatura kaszubska w latach 1981–2015*. Wydały ją Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie oraz Instytut Kaszubski. Szerzej na temat tej publikacji pisaliśmy w marcowej „Pomeranii” (nr 3/2024), w której ukazał się wywiad z jej autorem Grzegorzem Schramkem.

Nagrodzoną książkę można nabyć w księgarni internetowej kaszubska-ksiazka.pl.

ŹRÓDŁO: WWW.KASZUBI.PL

LĀBÓRG. BÈTK I JEGÒ DRÈSZÈ

Pòsobné pòtkanië w òbrëmim projektu „Farwne przigòdë z kaszëbską ksążką / Kolorowe przygody z kaszubską ksążką” bëło 14 czerwińca. Tim razã ùczëstnikama warkòwniów bëłë dzecë

ze Spòlëznowi Jãżëkòwi Spòdleczny Szkòlë w Lābòrgù, chtërne pòznòwałë dokazë Anë Gliszczinë, autòrczi ksążeczków ò Bėtkù (m.jin. Bėtk herbù kasztan, Bėtk na zòmkù w Bėtowie, Bėtk w mòdri kròjnie).

Òb czas plasticznëch warkòwniów lābòrszczi ùczniowie zrobilë malënczi na taszach, wëzwëskiwajęcë przëdno pòstacje Bėtki, wieszczòwczzi Anë, Dëcha Zòmkù i Nënëczzi Rodë. Pòzni swòje farwné tasze dzecë wżalë na pòtkanië z Aną Gliszcziną. Pisòrka rozpròwiała z nima ò swòjim ùtwòrstwie, òdpòwiòdała na pitania i dòwała autògrafë.

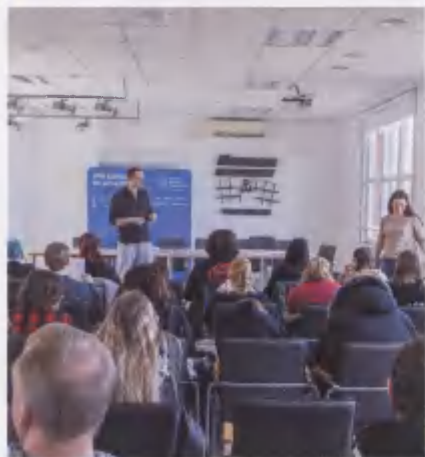
Projekt „Farwne przigòdë z kaszëbską ksążką” je ùdëtkòwiony ze strzòdków Minystra Kùlturë i Nòrodny Spòdkòwiznë, jacë pòchòdzą z Fùnduszu Promòcje Kùlturë.

RED.

Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

GDUŃSK. KASZĘBSCZÉ ZÉŃDZENIA W INP

Westrzód instytucjów, chtërne przënômni w jaczim dzélù zajmają sã sprawa-
ma sparłaczonyma z Kaszëbama i jich
nônowszima dziejama, je téż Gduńszci
Part Institutu Nôrodny Pamiãcë. Tej-sej
biwają w nim òrganizowóné archiwalné
ùczbë, òb czas chtërnëch je mòżlëwòta,
bë kask blëzi pòznac to, co dzejało sã
przódë na naji rodny zemi. Z leżno-
scë ti skòrzëstało 20 sztëk ùczniów
Òglowòsztòłcącégò Liceùm miona

H. Derdowsczégò w Kartuzach, chtërny
pòd òpiekã swòji szkòlny niemiecczégò
jãzëka Emilii Leszkòwsczi 25 lëkwia-
ta 2024 r. przëjachelë do gduńszci
sedzë INP. Towarzëło jima tedë téż
20 szkòlòków z niemiecczégò miasta
Schwarzenbek kòle Hambùrga, co
przëjachelë na Kaszëbë w òbrëmim pro-
jektu Pòlskò-Niemieckò Współrobòta
Młodzëznë (pòl. Polsko-Niemiecka
Współpraca Młodzieży). Młodi lëdze
z òbëdwùch krajów pòznòwelë drãgã
historiã Kaszëb i Pòlszczi, a przed przëja-
chanim do INP òdwièdzëlë midzë
jinszima Mùzeùm Stutthof i Mùzeùm
II Swiatowi Wòjnë.

Przedną témã prelekcji, jakã wëgło-
sył dlò nich robòtnik gduńszczégò
archiwùm INP Słòwk Fòrmella, bëłë
zapëzgloné kawle Kaszëbów òb czas
II swiatowi wòjnë. Gòdka bëła midzë
jinszima ò wpisowanim Kaszëbów na
niemieckã nôrodną lëstã, ò jich słuźbie
w niemiecczi i pòlszczi armii i w parti-
zanczczich òddzélach „Pòmòrsczégò
Grifa”. Tipówé dlò tamtëch czasów bëło
równak téż to, że tragicznym wëdarze-
nióm towarzëło codniowé żëcé. Wiele

z tegò jidze nalezc prawie w archi-
walnëch aktach zebrónëch w archiwùm
institutu. Na zycher i dlò pòlszczich, i dlò
niemiecczich szkòlòków bëła to cekawò
lekcjò pòspólny historii, dzãka chtër-
ny w przëidnoce lëzi bądze Kaszëbóm
i Niemcóm sã bëlno zrozumiòc.

Drëdzé pòtkanië namienioné
kaszëbsczim sprawóm zrëchtowóné
przez INP òdbëło sã 6 maja latoségò
roku. Przëjachelë tej do ti instytucji
sztudërzë II roku kaszëbszczi etnofilo-
logii. Prowadzyl je téż Słòwk Fòrmella,
chtëren òglowò òpówièdzòł, czim za-
jimò sã archiwùm institutu a pòzni
kòrbił ò dziejach Kaszëb i naji regional-
ny rësznòtë w czãdze rządzony przez
kòmùnysticznë przednictwò Lëdowi
Pòlszczi. Pò wëslëchanim prelekcji,
sztudërzë mielë mòżlëwòtã przezdrzec
kòpie aktów z gduńszczégò archiwùm
INP, jaczé tikałë sã prawie kaszëbszczich
sprów. Pòdsztrëchnąc wòrt w tim mòlu,
że nie bëł to pierszi ròz, czëj sztudërzë
kaszëbszczi etnofilologii òdwièdzëlë
INP (przódë bëłë tam ju w latach 2017
i 2019).

S.F.

Òwidzci Gard kòl Gduńszczégò Starogardu – plac fùl słowiańszci historie
Òdj. Sławòmir Lewandowski

Media

Co je dlô człowieka nŏwëgòdniészé z mediów? Gazétë? Radio? Telewizjô? Internet? Kò to zanôlégò. Media, jak sama nazwa wskôzywô, sã pòmiedzë. Pòmiedzë tim, co mô wiadło do przekôzaniô, a òdbiérca. Pëtanié: Jak chùtkò to mô jic? Żlë chcemë sã dowiedzec zarò, chùtkò, terò – tej nòlepi Internetã, póczi jesz gò nama nie wëtaczëlë. Telewizjô a radio sã téż chùtczé, równak mùszi miec do nich przëstãp – a nie wiedno gò mómë. A gazétë, czãdniczi majã czas. To mòże wińc za tidzëń, miesąc, kwartał, a nawetkã za rok. To je nòspòkójniészé medium. Do niego letkò mòże kawã wëpic. Internet je

w kòzdi mòbilce, leno sygnie zakùknąc w ekrank, a ju wiémë, co sã dzeje w swiece. Mòże sobie nawetkã ùstawić klëkã – pòwiadomienié. Mòże téż sòm nadawac. Tegò ni ma w jinëch mediach, bò mùszi miec specjalné pòzwòlenié – kòncesjã. A przë tim sã mùszi nadeptac, w ùrzãdowã pajã nakùszkac, a biwò, że zapłacëc. Sélòsz mejla, na czace so kòrbisz. To jidze miks. Chiżni jak gòdka bez telefòn, bò to mùszi wklepac numer, to je nót pòzdac. Czasã dżëzi pòzdac, bò zwònisz do biatczy, a òne lubiã gadac. Czej jedziesz aùtołã, biwò, co pòłączenié je słabé, bò prawie jes w jakã lasowã dzurã wjachòł i sygnał nie docérò.

W internetach je wszëtkò. To je nòwikszò raka (smietnik) w kòsmòsu. Téż nòwikszé zdrzòdło wiédzë, le trzeba wiedzec, dze za czim sznëkrowac. Radio a telewizjô brëkują swòjich statków, skrzinków, co w nich sã rôz zwãk pòjòwiò, rôz zwãk z òbrazã, a do tegò je nót miec pilota, maszinkã do czerowaniô z knãpkama. W slédnym czasie lëdzëska ne stòré radia a telewizorë prëcz szmërgają, bò to mòże kòntrola prziińc, ne statczy ùzdrzec a sztròfã – abònameńt – kòzac płacëc. Temù lëdze colemało w Internece radia stëchają a tv wżeràją, tej-sej w aùtole. Telewizor zabiérò całi bòczënk. Je trzeba sadnãc/legnãc a w niego jak w òbròz wzerac a ùszë szpëcowac. Nick jinégò ni mòżesz robic. Do tegò czasã pòdjòdòsz a pòpijòsz – co nie je zdrów. Czej stëchòsz radia – jesz je mòżno robic swòje. Wiedno co w pamiacë òstònie, w całoscë tej, czej mòsz tzw. pòdzëlńã ùwògã.

W internetach je wszëtkò. To je nòwikszò raka (smietnik) w kòsmòsu. Téż nòwikszé zdrzòdło wiédzë, le trzeba wiedzec, dze za czim sznëkrowac.

Czej robisz w gazéce, w radio a telewizji – mùszi robic to, co cë kòżã pòdwëższ. Ni mòżesz so gadac, co chcesz, bò jak to sã nie mdze wiđażo szefòwi, mòże ce z robòtë wëwalëc. Temù dlô tëch, co majã swòj rozëm – Internet je nòlepszi. Żelë w jinëch mediach kòzdi swòjã propagańdã wcyskò, w Internece mòsz tëch propagańdów skòpicã i sòm mòżesz sobie wëbrac, co chcesz. Żelë mòsz swòjã starnã www – pisesz, co chcesz, nòwëzi lëdze przëkliknã w jiny mòł a zamrëczã pòd nosã: Ale je ten Fòpka natrzaski. Mòsz tuwò jesz wòlnosc przekòzywaniô swòjich mësłów, a lëdze majã wòlnosc wëbrac, co chcã. Mògã téż napisac, że sã jima wiđy abò nie wi-

dzy. Mògã mùńkã wstawic, tzw. emòtikòn. Jidze to twòje pisanie ùprzëstãpnic jinyma. Taczi pisajk, pòëta – baro je z tegò rôd. A nòbarzi sã ceszi, czej wiđy, co internetowi czëtińcowie rôżno reagùją. Jedny dają „pòdobkã”, jiné „niewidzkã”. Jesz jiny piszã „trzëmie sã” a jesz jiny „mòm na to namkłë”. To je wòlnosc. Biwò, co jedny kritikùją drëdzich, co majã jiny pòzdratk na swiat. Tec jich pòzdratk je nòlepszi, jiny sã zmilony. Nòlepi bë zakòzelë drëdzima sã wëpòwiadac. Krzikają, co to je mòwa niezgarë – a sami tak-cos prawie robiã. I ni majã òdwòdżi stanãc do diskùsje z dejowim procëmnikã, bò lzi je zakrzikac kògò, jak przëkònac do swòjégò. Człowiek sã tédë ùsmiëchò a dali robi swòje, bò swòj rozëm mò.

Òsobnyma mediami, mediami mësłë, sã chòcle ksążczy a filmë. Do tegò trzeba nalezc czas: na przëczëtanié, na òbezdrzenié a na przemëslenié. Ksążka mòże bëc w aùdiobùkù, chòcò nick nie zastąpi „òczowégò” czëtaniô. Dobrze, czej mómë to z kògum jesz przëgadac. Pòznac jiny pùnkł wiđzeniô. Pòdobno je z platkama a z jinyma artefaktama człowieczégò kùńsztu. Jidzemë na wëstòwk, na kòncert, na jaczi performens – wòrt je z kògum pòzni przediskùtowac, co sã mësli, pò przedzegwienim kùńsztu. Nieròz prziińdze z tegò pòdskòcënk, cobë nowã rzecz zrobic, napisac, stwòrzëc. A to wszëtkò mòże zmiescëc w internetach. Pòczi jaczi Wiòldzi Pòlc nie wëtaczi sztròmù...

TÓMK FÓPKA

Zjazdë ë zlotë

Lato to je dobri czas na rozmaity zjazdë ë zlotë, ògłowò pòtkania, zéńdzenia. Mómë kàsk wiący czasu i chãców na kòrbiònczi, stëchanie, òbzëranie, szmakanie, plenerowé kòncertë, ògniszczã itd. Je to nòdgròdã za nen dłudzi czas sedzeniò doma òb jesë i zëma. Wiodro prawie terò nòbarzi pòzwòliwò na rozegracjã pòd gòtim niebã, tej wiòdzcë tóni ë barzi nòtëralno niglë w drogich restauracjach czë klubach – chòc mòże chtos tak barzi lubi, ni móm nic procëm temù. Wedle mie bieganië pò trówie, a nawetka pò czapie, błoce, mò swòj wiòldzi ùrok, chtërnégò nie jidze kùpic za żòdne dëtczì. A tuńce przë mùzyce na żëwò, mòże nawetka w deszczu (tuwò mie mòże kàsk pòniostò) – to dopiërce je atrakcjò jak z jaczégòs amérikańszégò filmù. A za dzecka më

to mielë darmòk i nìcht w tim nick nadzwëkòwégò nie widzòt. Kùli to razë stòjàto sã w deszczu, zdajacë na tãgã, abò skòczacë bòso w plëtach. Dzysò jesmë w sztãdze nawetka kùpic drogì biliet, żebë tak cos przeżëc – zmòczëc sã, a pòzni pòskakac w szlapië, błoceczcu, dotknãc gòtima stopama zemi.

Mëszlãcë ò nëch rozmaitych pòtkaniach, próbujã dòrëc do te, czim sã różni zjòzd òd taczégò zlotu. Nòprostsze tòmãczenië: na zjòzd sã zjéżdżò, a na zlot trzeba przëlecec. Tak to je? Tej dlòczë na mòtocyklowë zlotë lëdzcë przejachóny sã na mòtòrach? Në, niewòzné, to sã leno nazwë. Wòzné, że jidze ò zéńdzenië wiãkszégò karna lëdzcë, chtërny nie widzã sã czãsto, mòże pòtikajã sã rôz na rok, rôz na czile lat, a nawetka czasã rôz na cziledzesãt. Gwësno kòzdi bët czedës na jednym z nëch dwùch òrtów zéńdzeniów. Mòże bët to jaczi zjòzd absolwëntów szkòtë? Ó, to sã dopiërce pòtkania pò latach. Widzec drëchów ze szkòtowi tówczy, czëj majã ju sëwë klatë abò wàsë – to je przeżëcë. Ùdzrec knòpa, w chtërnym sã człowiek kòchòt przez całë gimnazjum, abò brutkã, chtërna bëta nòmãdrzészò w szkòle – cos piãknégò. Fejn je wròcëc w ùszlòtã, jeżlë to bëtë dobrë czasë i je za czim teskni. Jeżlë nié, tej ni ma za czim jachac na taczì zjòzd.

Skòrno na zjezdze më ju bëlë, tej wòrt mòże sã wëbrac téz na jaczi zlot! Në i to słowò mie sã parłãczi leno z jednym – zlotã czarzelniców. Nawetka bëta jem czedës na taczim i wròca jem całò i zdrowò. Nìcht mie nie zaczarził, ani nie pòrwòt. Czarzelnice na miotłach czilenòsce lat temù regùlaro rok w rok pòtikatë sã

Skòrno na zjezdze më ju bëlë, tej wòrt mòże sã wëbrac téz na jaczi zlot! Në i to słowò mie sã parłãczi leno z jednym – zlotã czarzelniców.

na Górze Lemana w Piòsznie. Cëz tam sã dzało! Chto bët, nen widzòt, a kògò nie bëto, ten ju sã nigdë nie dozno, bò... co bëto na zloce, òstówò na zloce. Taczë sã regle. Żòl, że czarzelniców w Piòsznie ju nie jidze pòtkac, bò kòmùs sã to nie widzàto, chòc nikòmù òne krziwdë nie robiłë. To bëto richtich pòkòjowë zéńdzenië, bez niżòdnëch zakòzónëch praktik. Pò pròwdzcë fejn bëto pòtkac lëdzcë kàsk òderwónëch òd zemi – stąd mòże wzàta sã pòzwa „zlot”? Tak jak czarzelnice do Piòszna przëlecatë, tak tej mùszatë òdlecec. Mòże jész czedës wròcã? Chto wié...

Dali mómë zlotë fanów rozmaitych pòjazdów na sztërzach abò dwùch kòłach: trekrów, autów, tanków, mòtòrów a jinszych cédów. Terò mòdnë sã téz zlotë autów z jedzeniem – food trucków. Pòtikajã sã na nich lubòtnicë frit-

ków, hambùrgerów, kebabów a jinszych cëzëch szmaków. Je wiedzec, lëdzcë mògã sã zlecec z rozmaitych przëczëznów i taczë majã prawò. Chcã sã pòtekac, niech sã pòtikajã. Kòzdo leznosc je dobrò. Niejedny zdajã na to całi rok, òd slëdnégò zéńdzeniò, żebë znòwu cos taczégò przeżëc.

Më, Kaszëbi, téz mómë swòj Zjòzd, chòc nie je òn jedurnã (na szczescë) leznoscã do pòtkaniò z jinszima Kaszëbama. Fejn, że naji zjòzd je w rozmaitych mòłach Kaszëb, tej je òkazjò do zwiedzywaniò. Ròz na nordze, rôz na pòłnim, a rôz we wëstrzòdkù. Nìcht nie je pòkrziwdzony, doch nié? Je z tim Zjãzdã përzna trzòskù, në bò mùsi bëc wiedno jakòs wiòlgò gwiozda, chtërna sã jednym widzy, a jinszim kàsk mni, le nie je to nówòzniészë. Nié leno dlò ni më tam jesmë przëcã przëjachóny. Gwiozdzów bãdzcë na Zjezdze fùl (prëcã wa bãdzeta i jò, i pòrà tësãców naszich drëchów). Wòzné, że mòzna sã zjachac, pòkòrbic, wësłëchac, òbzerac, pòspiewac, a jeżlë chtos lubi, to nawetka zatańcowac. I wszëtkò za darmòka. Grzëch nie zwëskac z ti leznoscë. Chto wié, co mdzcë w przinidnym rokù, ni ma za czim żdac abò òdkładac, jak pielgrzimkã do Czãstochòwë (za rok pùdã), leno przëjachac do Kòscërzni i ceszëc sã z pòtkaniò. Tak tej, co je lepszë: zlot czë zjòzd? Zdówò mie sã, że je 1:1. Dlò czarzelniców, jinszych cédòków i mòtocyklistów zlotë, a jész dlò jinëch zjazdë. Niewòzné, jak, gdzcë, czim i na czim, wòzné z kògum...

ÒLGA KÙKLNÌSKÒ

Polska Filharmonia Bałtycka zaprasza Gdańskie Lato Muzyczne

**Każdy wtorek i piątek
wakacji do 27/08,
20:00**

Archikatedra Oliwska

**67. Międzynarodowy
Festiwal Muzyki
Organowej w Oliwie
Recitale organowe**

Krzysztof Urbaniak, Józef
Serafin, Daniel Roth, Jerzy
Kukla, Gabriele Marinoni,
Winfried Böinig, Ugo Spanu,
Fabio Ciofini, Władysław
Szymański, Andrzej
Chorosiński, Stephan
Lutermann, Dominik Mendak
i Filip Woźniak Błażej
Musiałczyk, Hanna Dys,
Marco D'Avola, Mateusz
Rzewuski i Paweł Wróbel,
Giulio Mercati

15-24/07, 20:30

Polska Filharmonia Bałtycka

**Chopin nad wodami
Motławy**

Recitale pianistyczne

Anna Prabucka-Firlej, Daniel
Ziomko, Tato Alania, Paweł
Rydel, Mikołaj Sikała, Natalia
Zaleska, Bogdan Czapiewski,
Bogdan Kułakowski, Michał
Mossakowski, Bartosz
Skłodowski

6-10/08, 20:00

**Muzyka w zabytkach
starego Gdańska**

**Koncerty kameralne w perłach
architektury Gdańska**

Wystąpią filharmonicy gdańscy
i zaproszenie goście

9/08, 19:00

Polska Filharmonia Bałtycka

**Koncert symfoniczny
– Cztery Pory Roku**

**Robert Kwiatkowski / skrzypce,
prowadzenie orkiestry
Orkiestra PFB**

W programie: J.S. Bach, A. Vivaldi

16/08, 19:00

Polska Filharmonia Bałtycka

**Koncert symfoniczny
– Wieczór amerykański**

Orkiestra PFB

Alexander Humala / dyrygent
Aleksander Dębicz / fortepian

W programie: M. Ravel, G. Gershwin

22/08, 20:00

Park Oliwski

**Międzynarodowy
Festiwal Mozartowski
Mozartiana
Wieczór operowy**

**Massimiliano Caldi / dyrygent
Orkiestra PFB**

Polska Filharmonia Bałtycka
im. Fryderyka Chopina w Gdańsku

**Instytucja Kultury Samorządu
Województwa Pomorskiego**

SPONSOR
STRATEGICZNY
PFB

Energa
GRUPA ORLEN

GŁÓWNY SPONSOR
PFB
MECENAS KULTURY

Polska Grupa Energetyczna

Nadbałtyckie
Centrum Kultury
Gdańsk

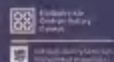
Instytucja Kultury Samorządu
Województwa Pomorskiego

24.05 — 29.07.2024

KREATORZY ATRAKCYJNE

Kreatorzy: tkanina z Pomorza
Creators: textile from Pomerania

ORGANIZATORZY:

25 lat
KRAJOWY ZWIĄZEK
KASZUBSKO-POMORSKIE
POWROTU

PARTNERZY:

ZRZĘDZENIE
KASZUBSKO-POMORSKIE
Oddział w Gdańsku

CENTRUM
HERDERA
ZENTRUM

Wola Sztetynska

Wola Sztetynska

Wola Sztetynska

PATRONI MEDIALNI:

trojmiasto.pl

KULTURA I SZTUKA

MIĘDZA
SZTUKA

ZŁASZCZ
JANINA

LYNX

prestiż

Pismo
Folkowe

! Pomorskie

SZUM

WOLA SZTETYSKA